GOD. IX.

KUD

BR. 4.15.

S·H·K·N·Đ

SADRŽAJ:

S. B. M.: Kršćanstvo i život. — Ljubičić: Tr.mfalni pjev. — Eiler: Spes nostra salve! — Varga: Monistički svjetovni nazor. — Gvozdanović: Sjećanje. — Nenad: Cvjetala bašča. — Kürschner: Priča o bijelim ružama. — S. T.: Slike s puta po Bosni. — Kniewald: Istina, dobrota i ljepota. — Benac: Sanje nove. — Delalle: Scipio Sighele. — Smotra. — Listak. — Epilog uredništva.

»Luč« izlazi svakog 5. i 20. u mjesecu osim vel. škol. praznika, cijena joj je na godinu 5 K, za đake K 3.60. Sam »Đački Vijesnik« (koji mogu jedino đaci odijeljeno držati) stoji K 1.60.

Bogdan Babić, cand. phil. (glavni urednik i poučni dio).
Đuro Kuntarić, cand. iur. (»Đački Vijesnik«).
Stjepan Varga, stud. iur. (pjesništvo i beletristika).

Rukopisi se šalju jedino na: Uredništvo »Luči«, Zagreb, Pejačevićev trg 15.

FOND „LUČI"

P. n. gg.: Ante Jagić, Zadar K 2.—; Niko Delić, Grabovac K 1.—; Matija Stepinac, Varaždin K 3.—; Mate Justić, Valun K 1.60; Stjepan Butura, Zagreb K 15.—; Dr. Fran Binički, Senj, mjesto božićne čestitke K 10.—; Jure Samar, Stankovci K 3.—; Frane Ivanković, Kistanje K 1.50; Dragutin Legin, Nedelišće K 1.—; Tadija Beljan, Široki Brijeg K —.20; Krsto Krile, Dubrovnik K 5.—; Luka Pappafava, Šibenik K 5.—; Petar Plepel, Suhidolac K 1.—; Andrija Vidas, Letinac K 1.60; Ivan Valjato, Sušak K 10.—; Dr. Antun Mahnić, Krk K 5.—; Dr. Marčelić, Dubrovnik K 5.—; Ivan Kuničić, Dol K 5.—; Dr. Antun Bauer, Zagreb K 15.—; Ljudevit Kežman, Petrinja K 1.—; Ivan Dagonig, Pridvorje K —.54; Sjemenište franj. trećoredaca, Krk K 4.—; Hinko Brnetić, Pag K 2.—; Jerko Čukli, bog., Senj, skupio K 21.—; Profesorski zbor, Đakovo K 27.—; Bogoslovi Đakovo K 12.—; Nikola Mašić, Široka Kula K 2.—; Frane Lučić, Vrbovsko K 1.60; Šime Strukan, učitelj, skupio prigodom vjenčanja Stipana Bartulovića i Jake Strukan za »Luč« K 20.60; Antun Mrakovčić, Prag K 1.—; Grga Topić, Prag K 1.40; Bernardin Jurić, Lišani K 3.—; Marko Kunić, Lišani K 1.—; Tomislav Beljan, Osijek K —.40; Mirko Bedenk, Budim-Pešta K —.40; Dr. Josip Carević, Spljet K 1.—; Ivo Šimeta, Stari K 1.40; Josip Stipančić, Dubrovnik K —.40; Dr. Ivan Košćak, Sarajevo K 2.—; Ljudevit Ivančan, Zagreb K 20.—; Baro Fantella, Zaton K 1.60; Ferijalni klub, Kreševo K 12.40; Josip Palčić, Krk K 5.—; Mate Grškovič, Krk K 1.—; Sjemenišna org. hrv. kat. daštva, Dubrovnik K 60.—. **Svega K 294.64**

Po izvještaju u br. 1. . . . . K 242.86

Po izvještaju u br. 2. . . . . K 29.30

Ukupno do 20. siječnja 1914. K 566.80

Vlč. gosp. Marinko Lacković iz Đakova poslao je Luči kao božićnji dar jednu dionicu »Kat. tiskovnog društva« od 50 K. Našem se prijatelju najljepše zahvaljujemo, ali padom samoga društva i dionica prestaje vrijediti.

Slijedeće brojeve primat će pretplatnici na vrijeme, jer smo napokon uklonili zaprijeke, koje su smetale redovitom izlaženju. Time će prestati razni upiti, što je s »Luči«, zašto ne izlazi? Mi se sa svoje strane više ne bojimo, da će »Luč« zakašnjeti, ali zato preporučamo prijateljima i drugovima (povjerenicima), da nam pretplatu šalju na vrijeme. Budu li pretplatnici vršili točno svoju dužnost, »Luč« će izlaziti posve u redu.

Veći broj povjerenika još nije poslao niti filira, zato molim marljive povjerenike, **da do 15. veljače pošalju najmanje polovicu pretplate. (Tko ne pošalje, obustavit ćemo mu slanje »Luči« s brojem 6. — Uredništvo.)**

Osobita hvala onim našim prijateljima, koji se sjetiše svojim doprinosom za fond »Luči«. Nadamo se, da ćemo ove godine moći stvoriti jak novčani fond »Luči«, koji će joj u vremenima novčane krize biti od velike pomoći.

Još jednom lijepa hvala onima, koji darovaše za naš fond. Bog im stostruko naplatio.

Naprijed prijatelji i drugovi za dobru štampu!

19892

LUČ
KNJIŽEVNO-POUČNI LIST HRVATSKOG : KATOL. ĐAŠTVA. :
GOD. IX. ZAGREB, mjeseca veljače 1914. BROJ 4. i 5.

S. B. M. „Duns Scot“:

Kršćanstvo i život.

Tužna neka površnost vlada životom duha u više klase današnjeg čovječanstva. Onaj izljev duševnih moći na puku vanjštinu, onaj formalizam u javnom životu, sve je to ofurilo idealnu visinu duha, koji bi morao biti odan vjeri. Gdje je danas ljudi između onih »naprednijih«, koji bi se zadubili u istine spasa i iz njih crpli, učili i sabirali ona bogata bogatstva duše. Za ovo, kažu: nema vremena, jer je životna borba pretežnija a i materijalni ideali bi propali. Eto i jedan od onih, koji su upisani u maticu krštenih i sam se tuži, kad piše: »Božanstvu se približujemo molitvama, a mi moderni ljudi žalibože više se u molitve ne razumijemo.*) Zar je to čudo? Upravo ovaki materijalni idealisti nađu uvijek na kršćanstvu, nešto, što bi se moralo ispraviti. Tu smeta sve što se ne slaže sa svagdanjim životom, što ne godi tijelu, što je, kakono vele, razumu protivno. Kršćanstvo bi moralo apstrahirati sve što je teško, naporno, razumu nedokučivo, za lagan i udoban život nepraktično, pa se prikučiti praksi današnjeg života. A praksa ovog života je piti i ispiti sve bunare slasti, do dna ih iskapiti. No, al to onda ne bi bilo više kršćanstvo Onoga, koji je istinu svojih Riječi smrću na Golgoti posvjedočio! Bila bi to vjera čovjeka, vjera jednog Nietzschea, a ne vjera božjega podrijetla. Mi bismo kraj ovakove vjere, što po zemlji puza, zabasali u čisti naturalizam. A da li je naturalizam baza života? Sigurno nije! Temelj života, baza njegova mora biti nešto više, nešto idealnije i nešto, što se temelji na vječnom autoritetu. Ova visina, ovaj ideal, ovaj temelj što ga daje vječni autoritet, to je katolicizam.

Ako je istina, da je Bog čovjeka stvorio, ako je istina, da mu se On osobno javljao i s njim govorio, pa i čovjek postao; ako je nadalje istina, da je ovaj Bog-čovjek svoje Kraljevstvo luku spasa — crkvu katoličku, utemeljio, onda čovjek ne može a i ne smije biti indiferentan prema svom Stvoritelju. Uvadati uz ove istine u život čovječji naturalistički indiferentizam ili eliminirati Božije pravo na život ljudski, značilo bi lišiti Boga vrhovnoga gospodstva nad stvorovima. Zato čovjek rođen u krilu vjere, u uzvišenom katolicizmu ,ogriješit će se o svoj razum, o duh svoj, ako bude nastojao, da se otrgne od Boga i da odbaci i prezre vjersku stegu.

*) Ks. S. Gjalski: Radmilović, Zagreb, 1894. str. 235.

Ali ipak ide danas zatim velika većina »prosvjetljenih«! Život, a s njim i naša kultura okrenuše leđa kršćanstvu. Izvori iz kojih izvire današnji kulturni život puni sve samog opojnog vina, razuzdanih nimfa i pustih bakanaliza.[2]) Eto otale onaj tako zvani: Život izživljenja! — Memento vivere!

Živi se jedino zato, da se izživemo, a duh neka miruje, ili barem neka radi toliko, da tijelu nešto zasluži. Uzvišene se misli i duševni rad zapostavljaju. Već ona nesklonost, ono vječno kritizovanje kršćanskih istina, sve je to očito dokaz kako vjera slabo gotovo ništa ne odlučuje u životu a kamo li da možemo misliti na onakav život, kakav bi prema načelima katolicizma imao biti. Dok bi se morala pokazivati odanost i poslušnost vjeri, dotle je onako prezirno motre, i prikazuju u takvom svijetlu, kao da je tek neki eksponent života. I sama znanost — bolje moderni predstavnici znanosti — idu zatim e bi je istisnuli sa pozorišta javnog života. Jeli to opravdano? Ta znanost — kćerka razuma — gotovo je za tri četvrtine čovječanstva nepristupačna, da i neobvezatna; dok je naprotiv čitav ljudski rod već samim životom t. j. onim nečim, što u nama sve spoznaje ispituje i kritikuje, prisiljen da traži, goji i ljubi objavljenu istinu. Mnoga razmišljanja i premnoga visoka mozganja učenih glava ni malo ne zasjecaju u život prostog čovjeka a niti si on njima glavu razbija. Prosti i nenaobražen čovjek nema ni pojma o kojekakvim metafizičkim problemima; njemu je dosta uvidjeti i iskusiti divne plodove i blagoslov kršćanske vjere; šta više dostaje mu i sam osjećaj potrebe vjere;, za drugo se on ne brine. Jedno ga jedino — objektivno uzevši — može ražalostiti. Onaj zao primjer tolikih »ljubitelja znanosti« — bezvjeraca, nekršćana, nazovi-katolika, Prosvijetljeni nijesu zadovoljni ovom vjerom, a ipak i oni posjeduju isti princip života kao i oni niski i priprosti. Ali baš u toj razlici niskih i viših leži ta nezadovoljnost; viša je klasa kulturnija, naprednija, prosvijetljenija! Život se tu prikazuje u sasma drugom svijetlu, negoli život neznatnoga i niskog u onoj siromašnoj potleušici.

Poznati pesimista Eduard v. Hartman karakterizirao je život ljudski — to neizrecivo dobro naše — upravo poganim riječima. Pita se on: Što će reći živjeti? Živjeti — to znači neprestano nešto od sebe turati, što želi da umire; živjeti — znači biti grabežljiv i neumoljiv prema svemu, što je slabo i staro u nama i na nama. Život znači dakle, bez pieteta prema svemu što umire, što je slabo i staro.[3])

Evo u tom bi bio sadržan život naših prosvjetljenih! Samo da ti ništa ne trpiš, samo da je dobro, da si ti na ugodnom mjestu u svijetu i da si za sebe i za svoje opskrbljen — drugi neka skapavaju! Prosvijetljeni traže većinom svagdje i u svačemu egoizam a kršćanstvo im ga ne dozvoljava, pa onda idi traži sreću in materialibus. Prvu pomoć pruža im znanost. Ali da — znanost! To je ona nazovi-znanost. Naturalia i materialia ponajviše su predmet proučavanja, dok se za više, napornije i spekulativne

---

[2]) J. Jörgensen: Lebenslüge und Lebenswahrheit. Mainz. 1911. str. 74.

[3]) Werke V. 1. Abt. Leipzig. 1900. str. 68.

stvari malo tko brine. Realne znanosti su najbolje za to, da što prije stupimo u život, te da što bolje izrabimo ugodnosti i dobra ovoga svijeta — da život što bolje izživemo. Nije li to najveća ironija života u ovo naše tako ozbiljno vrijeme? Umjesto da se život dovede u sklad sa postojećim već redom u svijetu i da se ujedini sa kćerkom ljubavi Božje — rimskim katolicizmom, on se upravo cinički i blasfemno nagrđuje. Ta život je kao i kršćanstvo nešto jesno, nešto zbiljsko! Dva su to pojma, koja se nipošoto ne isključuju već mogu jedan uz drugi posve mirno stajati. Do čovječje je volje, da se ova teoretička istina u praksu provede.

Smisao života u kršćanskom katolicizmu nešto je veličajno! — Naše su životne okolnosti danas takove, da nas svaki ma i nepromišljeni korak može unesrećiti. Ovdje treba čovjek čvrsta i jaka oslona stalnu neku bazu za život. Pojavio se u našem vijeku onaj pogubni amerikanizam bez ikake natruhe kršćanstva. Etička je to nauka, koja će možda čovjeka za koje vrijeme uzdržati na visini duha, ali budući da je bez temelja, bez vječne osnovke — autoriteta Božjega — čovjek će pasti, a život će biti bez vrijednosti, bit će to život naturalistički. Principi pak katolicizma utvrđeni su ugledom Svevišnjeg i baš radi toga je po njima uređen život stalan i plodonosan, a ne uzaludan. On pokazuje čovjeku ideal i svraća pozornost na njegovu svrhu. Bio čovjek ma i na kojem stupnju kulture — buduć da je ona nerazdjeljiva od katolicizma — to se ipak nikada ne će iscrpsti misli i nauka katoličke vjere. Ona uzdiže ovaj neznani i maleni život u sferu veličajnosti i nedogledne vječnosti. Katolicizam uzima kod čovječjega života u obzir sve njegove okolnosti. On niti precjenjuje, a niti prezire život. Katolicizam je medium, koji ne naginje ni na pauperizam a niti pruža ruke monizmu. On ne ugađa previše nacionalizmu, niti je propagator domovinske neljubavi. On pomiruje slobodu i auktoritet, unapređuje napredak i kulturu; i napokon on je uvijek stara ali uvijek moderna, savremena i životu primjerena istina, kao što je bio već u svojim počecima. Qui sitit, veniat ad me et bibat! (Iv. 7, 37.) — dovikuje Krist! Treba samo život malo srediti i podvrći ga vjerskoj stezi. Prodavati i kupovati svoja životna načela i ideale na trgu — to ne znači ozbiljno živjeti, to znači igrati se sa životom!

Zato: očitujmo se i javno praktičnim katoličkim životom! jer »kdor« — dovikuje nam idealni Slovenac Dr. Brajc — »krščanskih načel dejanstvo ne izvršuje, je katolik le na videz, četudi bi svoje kršćanstvo vedno na jeziku nosil, in če bi še tako patetično o njem deklamiral. Njemu je krščanstvo samo za parado, prazno igračkanje z besedami in frazami, če ni morda še kaj hujšega, če ni morda celo špekulativno komendijanstvo. Samo teoretično priznavanje katoliških nauk, ako se njih dejansko ne izvršuje, je brez vsakšne vrednosti.«[4]) Katoličke istine neka se pokazuju u našem svagdanjem životu, a život opet neka bude prilagođen katolicizmu i ponestat će tankih, lako gibivih trstika sa pozorišta javnog i privatnog života.

---

[4]) Slovenec. br. 195. str. 2. 26. VIII. 1913.

Francois Coppé napisao je ove značajne riječi u knjizi svoga obraćenja: »Da se kršćanstvo otuđuje današnjem životu, neistina je, kao što je neistina i to da se tek pravi život, život umjetni živi kod nazovi-kršćana ili uopće kod protivnika kršćanstva. — Ako je okoja a to je svakako sveta katolička vjera vjera života, stabiliteta i načela«.[5])

Prema svemu vidimo koli su istinite Kristove riječi: »Ja sam put, istina i život«.[6])

Z. Ljubičić:

Triumfalni pijev.

(Pobjedni triptih.)

I. Krist.

Pod Golgotu se talas grješnoga naroda slio,
Prokletstva višnjeg oblak nad njim se prijeteći svio,
A Krist na križu gore trpio zapušten, sam...
Vedrina, mir i svijest krasila višnje Mu čelo,
Opraštajući svima velje svršavo je djelo,
Što zasnova ga Vječnost, Svemoć i Ljubavi plam.

Kad gle, smrt krilom tamnim zavi po nebeskog svoda
Da u tamnini cjelov Rabiju ledeni poda,
Naslučujuć da ta joj skršit će pobjeda lijet.
I poljubi Ga hladno. Strese se; pod križ Mu pade;
Ko talas u oluji zemlja se bibati stade.....
Na stožerima svijeta propupa spasenja cvijet...

A na ramenu bijelom Njemu je usnula glava
Vrh snijega ko da mrtvo semitsko proljeće spava,
Nad križem krila mekih čuo se lagani šum,
Kroz dašak višnje krvi rudjela bijela im pera:
Uz Rabija to svoga kružila mlađahna Vjera
U tajnu novu vijuć Krista i krvavi hum.

A On joj ispod krila sanjao potoke suza,
Krvava prsa, trzanje uza:
Sav mučenika vaj;
Al i palámâ šumu gore na Sionu svetom
Snježane grudi s liljana cvijetom,
I boljih dana sjaj....

---

[5]) Stimmen aus Maria Laach. B. LXXVI. 1909. str. 550.
[6]) Ivan 14, 6.

On mrtav, Bože, sanjô, mrtav — al besmrtne snove,
Tek samom sebi shvatljiv u osvit svjetlosti nove;
I ûsna mu vrh blijede usnice gradila luk.
Riječ kroza nj reć bi tekla velebna, nova i sveta:
»Pregaranjem i krvlju stiže se nebeska meta.....«
— Toliko nas je onih usnica učio muk!

Tu visio je dalje veleban, krasan i mio,
Iz nogu Mu i ruku rubin je plameni sijo,
A niz križ Mu se lijevo zlatnoga zapada sjaj;
Iz velje smrti Vjera crpla je život i snagu,
Anđelci bijeli sjetno skupljali krv su Mu dragu:
Oj, brijeg krvni bio velebna škola i raj.....

*
* *

Rumenio se istok. Golgota sjala u rosi
Pod praznim križem Smrt je ležala mrtva na kosi
Vrh cvijeća rosnog Vjere sanjao mlađahni lik.
U sjaju Krist je došo. Trgne je. »Ustani«, — šane;
A ona skoči hitro; okrilje snježano gane:
Visoko s brijega letne — Zorin je cjelune cik....

Ivan Ćiler bog. Zagreb:

Spes nostra salve!

(Razmatranje za jutarnjeg pozdravljenja).

Morfej je tamni grlio zemlju, a ona je još drhtala od prokletstva — sve je tmurno, mrtvo; na crnim nebesima ni mjeseca ni zvjezdica...

I zatutnji olovno nebo kao osvetnička munja: — »Adame, gdje si?«

Tama je gusta, neprozirna, grobna — na mjedenom prijestolju tek ciči zmija, puzavim tijelom čvrsto ovija žezlo carske moći tmina...

— »Adame, gdje si?«

Gusti mrak prekriva i nebo i zemlju i more. A on, čovjek, plovi morem, tumara zemljom i ne vidi iz očiju, pa tminu iznad sebe pita, da mu kaže put. A tmina je bez grudi i bez daha, bez milosrđa — i čovjek zaplače za n a d o m...

Morfej još grli prokletu zemlju — sve je tmurno, mrtvo; nebesa su bez nakita, ni mjeseca ni zvjezdica...

Ali gle, kao da je zadrhtao ledeni mrak...

Valovi svjetlosti već razdiru mrtvačko velo nebesa — — — Jehovi je to zadrhtalo u božanskim grudima srce, ražalilo se i s oka se okliznula Suza, projurila ko munja k svojemu tužnom stvoru u dubinu vaselene.

Jutarnja zvijezda zatreperi na rubu crnoga oblaka i sve se gušći valovi svjetla gomilaju k zemlji.

Diže se zora kao vojska spremna na boj s užasnom tamom, s puzavim carem tmina . . .

Raspucaše se oblaci, a proljetna ta zora pruža ružične prste, da udavi cara tmina.

S kapelice odozgo iz sela, s tornja od bjelokosti sada će odjeknuti snenom dolinom glasovi zvonca bajni — što zvuče kao premudrost sa harfe Salamonove il šapat proroka iz mistične starine.

Nebesa su vedra, srebrena i plava ko jezero šumsko, a čisti mjesec ko biser tone u svjetlu sunčanom — života . . . Iz zore se diže sunce, da okupa mekane trake u mutnom moru, da ga izbistri, da blagoslovom ovije prokletu zemlju, da bjelinom odjene narušeno, crno nebo . . . I stvorenje se bijedno diže, ozeblo od studeni zimske noći, da se ogrije na nebeskoj toplini milosrđa . . .

Ah, nestalo je zime, tame — na poljanama već cvijeće miri, grlica već guče poljanama našim; — a zvonce s alabastrnog tornja već šapće pjesmu milu, himan jutarnji zori novoga dana.

I kucnu zvonce. —

— »Zoro, zdravo!«

— »Ko Jeruzalem si lijepa. Ime Tvoje — proliveni je balzam. Cvijete poljski, ljiljane iz dola! Što je ljiljan među oštrim trnjem — to je Zora usred svetog Grada. Oj, sionske kćeri, gleđ'te slave vaše — zagasita put Joj, al je lijepa Radost Izraela . . . Ko kedar libanonski k nebesima što čezne, ko jerihonska ruža kreposna, lijepa; ko maslina mira, ko sionski čempres; ko pobjedna palma u dolini Kades; ko sjenati makljen, ko jablan uz vode . . .«

— »Oj, Zoro, zdravo, glase blagi!«

Izišla je šiba iz korjena Jesse, iz podanka njenog ispupao cvijet. Diže se ko zora kad zarudi, krasan je ko luna, čist je kao sunce . . . — Čistoća divna bila, cvijete, ljubav Tvoja, zato Te ojača sila Božja i milost se razli u grudima Tvojim, i blaženom Te zovu sva plemena . . .

— »Oj, Zoro, zdravo, glase blagi!«

Po usnama se razli miline more čisto i blagoslov božanski doleprša na Te: zatrudnjet će djeva, rodit će sina, Emanuel bit će ime mu sveto, — Mirisna već mirha resi čiste grudi . . . .

. . . i dažd silni spusti se na runo, da otkupi svijet, proklete ljude . . .

Bude se djevice i drže Je srećnom, a kraljice joj daju hvale . . .

Adam je kliknuo od sreće. Već nema noći tamne, nebesa se okitila mladom zorom, što budi tople nade. A zvuci mili još drhću jutarnjim ružičnim zrakom, da svom silom odjeknu u bijelom podnevu Evanđelja, a onda da utonu, umru za preobraženje u svetom sumračju mistične Apokalipse . . . .

— »Nado naša, zdravo!«

Stud. iur. Stjepan Varga:

Monistički svjetovni nazor.

I. Što je to monizam.

Naš svemir nije nikakav kaos bez reda i zakona, nego dobro uređeni i izvrsno konstruisani mehanizam, koji je oduvjek zadivljavao čovjeka svojom harmonijom. Samo treba baciti jedan pogled na zvjezdama iskićeno nebo, kad sanjarska mjesečina baci svoje srebrno velo preko zagonetnog, dubokog plavetnika; ili na široka, zlatom izvezena polja žutoga klasja; ili utonuti pogledom u nabrekle grudi mora, kad se kupa u suncu dišući mladošću i svježinom, — pa će svatko priznati, da tajanstvena ljepota, harmonija i jedinstvo vlada svemirom, svijetom. Kad se samo malo zaduberno u život žive i mrtve[1]) prirode, to nam se bolje očituje ta harmonija i to logično jedinstvo.

Zagonetni čar te harmonije uvijek je mamio čovjeka da nastoji upoznati, proniknuti u taj svijet prirode, što daje tako bogatu riznicu i oštrom nožu kritičnog ispitivača i zlatnoj fantaziji pjesničkih snova. Moderni se čovjek osobito muči i ulaže mnogo snage da skine koprenu s neba, a oguli koru sa zemlje i zaviri u tajne, što su ih dosada ta vela sakrivala pred njegovim kratkovidnim, znaličnim i drskim okom. Sve znanosti, a naročito prirodne, rade svaka na svojem području, da otkriju, ustanove i matematički odrede te velike jedinstvene zakone, po kojima je čitav ovaj svemir uređen ovom matematičkom razmjernošću ljepota i sklada. Tako se naša slika svemira i svijeta neprestano izoštrava, pojedini predmeti bolje osvjetljuju, cjelina bolje shvaća i grupira, a pojedinosti brišu i ispravljaju.

Tim znanstvenim procesom biva sve očevidnije i jasnije jedinstveno djelovanje i zgodno uređenje, što vlada svemirom. Prije svega imaju tri velika zakona, koji su ključ promatranju svemira. Zakon o jedinstvu i održanju materije, koji veli da se materija nikada ne gubi; zakon o ekvivalenciji energije, — energija nikada ne propada i zakon entropije.[2])

Ovi zakoni obuhvaćaju i živu i mrtvu prirodu. Uzmite k tome još veliki zakon razvoja, koji su mnogi prirodnjaci protegnuli na čitav organski svijet pa ćete vidjeti, da nismo daleko od toga, da proglasimo jedinstvenost

---

[1]) Na prvi pogled paradokson, ali nadamo se, da ćemo u ovom godištu donijeti interesantan članak: »Nešto iz života mrtve prirode«, koji će mnogima otvoriti druge poglede u »mrtvu« prirodu. Uredn.

[2]) Entropija je onaj dio nutarnje energije kojega tijela, koji se ne da pretvoriti u radnju. (Clausius: Ueber den zweiten Hauptsatz der Wärmetheorie, str. 17.) Zakon entropije glasi po Clausiusu: »Die Entropie des Universum strebt einem Maximum zu.« (Vidi: Hrv. Straža I. 227; V. 179—183; IX. 259, 508—525.)

univerzalnog velikoga života. Nije dakle ni čudo da se duhu čovječjem, koji uvijek teži na sintezu i pojednostavljivanje, nadala misao o jednom μόνον naime misao, da je čitav taj veliki svemir zapravo jedna supstancija ili da se čitav svemir može protumačiti i shvatiti na temelju jednog jedinog principa, jedne jedine formule.

Čovjek kao misaono biće teži na to da svojim razumom upozna istinu, bit, uzroke, svrhu svih stvari, što ga okružuju. Od onog časa, kad smo sitnom rukom htjeli da zahvatimo sunčane trake, pa do zadnjeg zemaljskog puta, uvijek nam lebdi na usnama pitanje: Zašto, kako, odakle? Nužno dakle dolazi da razmišljamo i o dubokim pitanjima života, svijeta i svemira, u kojem živimo. Odakle ovo uredenje i jedinstvo; gdje su mu uzroci; odakle materija, život, svijet; gdje je onaj zadnji uzrok, koji tumači sve pojave i događaje u svemiru —? To su pitanja na koja odgovara »svjetovni nazor«. I odgovorio je. Odgovori idu dvjema raznim putevima, jer su im polazne točke različite, pa nastavljajući konzekventno dakle u pravcu, ne će se nikada složiti. Dualizam i monizam. — Dualizam traži i nalazi zadnji uzrok svih stvari u osobnom Stvoritelju, čije je bivstvo bitno različito od svemira. Zadnji je uzrok svih stvari Bog — stvoritelj svijeta. On je jedinstveni uzrok vasione i svega i po tome dualizam najljepše zadovoljava težnji našeg razuma za jedinstvenim shvaćanjem svemira. Monizam drži, da je sve jedno i jednako i da osim toga jednoga nema ništa. Ono obuhvaća sve. Uzrok je postanku i opstanku svemira u njemu samom, a ne izvan njega. Najkraće izrazujemo monizam zbijen u formule. Psihično je identično sa materijalnim. Bog je isto, što i svijet, a materija je duh i obratno, duh je materija. Sve je jedno. »U početku bijaše tvar i duh; i duh i tvar bijaše jedno« — tako počinje Haeckelovo »evanđelje«. Dualizam naprotiv uči, da ima dva elementa, Bog i svijet. Bogu pripada bivstvo bitno. Bitnim ili esencijalnim zovemo ono bez čega nešto ne može biti ono, što jeste. Prema tome Bog ne može biti ili ne biti. On je apsolutno bivstvo i kao takav, uzrok svijeta, kome se tek pojavljuje bivstvo kao pripadak accidens, jer svijet može i ne biti. To je jasno.

Monizam pak uči da je svemir jedno i jedino bivstvo i ono ima dostatan opstanak u samome sebi. Dakle svjetovni nazor bez stvoritelja, dok je dualizam svjetovni nazor sa stvoriteljem.

U načinu kako monistički mislioci tumače odnošaj pojedinih stvari prema tom jedinom bivstvu, a onda kako shvaćaju bit toga bivstva ili bića — ni izdaleka se ne slažu. Monističko promatranje svijeta može prije svega, već prema osnovu ili bazi, na kojoj se osniva samo promatranje, biti u samim temeljima dvojako. Ako monista izvodi svoje shvaćanje od subjekta, spoznaje, dakle od svojeg svjesnog i neprijepornog »ja«, od sebe, dolazi do bolesnog, »otmjenog« subjektivizma. Klasično razjašnjuje subjektivizam ona poznata Descartesova zasada: »Cogito, ergo sum«. Tek po tome što mislim, zaključujem, da i postojim, ni iz čega drugoga. Izvodi li opet monistički filozof svoje shvaćanje od objekta, zapada u poricanje rođene svijesti ili barem u omalovažavanje subjekta, koji spoznaje. Dakle ekstremi: ili subjekat stvara svijet iz sebe ili svijet proguta taj subjekat.

Ovo su dva glavna ekstremna puta čitave filozofije. Racijonalizam ili subjektivizam i empirizam. Racijonalizam traži tumačenje svih stvari samo u umu, jer da objektivne spoznaje vanjskog svijeta nema. Empirizam se pak oslanja jedino i isključivo na iskustvo, ne uviđajući da iskustvo budući je pojedinačno i uvijek se tiče pojedinih predmeta, ne može po sebi nikada dati općenitu spoznaju. Prirodan spoj ovih dvaju elemenata, umskog i iskustvenog, stvorila je jedino skolastična filozofija (intelektualizam.)

Kako vidite između gornja dva ekstrema je dug put, dosta širok i komotan za »znanstvene« šetnje, pa nije ni čudo da se monisti, ne imajući nikakovih evidentno istinitih zasada, razidoše u silu stranaka i raznih shvacanja. Ipak se taj široki monizam dade svesti na jedno dvije definicije i te je zgodno formulirao poznati filozof Zr. Klimke[3]) ovako: »Glavna teza svih monizama jeste da ima samo jedno biće, koje obuhvaća sve stvari bilo na koji način«, i »Jedinstvo duhovnog i tjelesnog (psihičnog i fizičnog), a s druge strane identičnost boga i svijeta: to je najkraća i najšira formula svih pravaca monizma.«

II. Monističke struje.

Rekli smo: »nomen eorum legio«. Mnogo ih je, a mi ćemo prikazati samo najglavnije i najrašireniје. Subjektivistički je monizam t. zv. spoznajni monizam. Pripada više novom vremenu, čedo 19. stoljeća. Polazi od subjekta, koji spoznaje, dakle od čovjeka i njegova uma ili više filozofski od svijesti i spoznaje, pa postavlja pitanje, da li postoje, egzistiraju ove stvari, čiju mi egzistenciju i bit tobože ne možemo pravo upoznati. Zaključuje da objektivna zbilja, svijet oko nas, ne postoji: sve što jeste, samo je u našoj svijesti. Prema tome spoznajni monizam priznaje zbiljnim ili faktičnim ono, što je u našoj svijesti, drugo ne postoji. »Čitav je svijet jedinstveni sklad elemenata naše spoznaje«. Ono, što smo spoznali, skupili smo u skladnu cjelinu i iz toga sagradili svijet, ali taj je zbiljski samo u našoj svijesti. Ovo je jedna velika grupa, čiji su najpoznatiji zastupnici: Fichte, Hume, Kaufmann. »Svijet je ovakav, jer nam se takvim pričanja; jedino, što je objektivno *μόνον* jeste svijest naša.«

Nasuprot metafizički monizam polazi od objekta, koji spoznajemo. Ako nalazi da je uzrok svega svezan sa svijetom pojava ili fenomena, koji je uvijek oko nas i pred našim očima, zovemo ga fenomenalnim ili realnim monizmom. Traži li taj uzrok izvan ili iza svijeta pojava, dakle drži li ga transcentalnim (transcendo — prelazim) tada zovemo ga monizam transcedentalnim. — Fenomenalni monizam, po čijem se shvaćanju prikazuje pravo biće stvari u svijetu pojava, dijeli se opet u 2 velike grupe, u materijalistički i spiritualistički monizam. Dijeljenje je prema tome, kako shvaćaju, u čemu je pravo bivstvo tog pojavnoga svijeta, koji jedini za njih egzistira. Materijalisti drže da bit svijeta

[3]) Der Monismus und seine philosophischen Grundlagen. 1911. str. 18.

sačinjava materija, ono što se dade opipati, zgrabiti — jedino postoji. Materija je jedino bivstvo, jedino, što jeste. Duh je, ili kako ga oni formuluju: duševna je radnja, samo jedno specijalno djelovanje ili formacija materije. Kad materija zauzme neki posebni oblik energije, onda tu energiju krstimo duhom, duševnom radnjom. Duh je prosta riječ, jer je samo poseban oblik materije. Sve što postaje i što se događa, postaje i događa se po mehaničkoj potrebi, materijalnoj nuždi, a nema tu posla nikakav nematerijalni duh.

Ovome, do skrajnosti nelogičnome materijalističkom monizmu, koji se protivi najočevidnijim faktima i niječe posvema jasno djelovanje duha, stavlja se nasuprot spiritistički. Taj monizam također smatra svijet pojava jedinim, što egzistira, dakle je fenomenalni monizam, ali upravo protivno od materijalističkoga drži, da je biće stvari duh, a materija samo spoljašnji vid, kao manje razvijeni, niži stepen duha.

Obje ove velike struje fenomenalnoga monizma dijele se dalje na manje grupe, ali mi bismo predaleko zašli, kad bismo ih sve htjeli prikazati. Svaki monistički filozof ima svoj posebni sistem. Samo ću Vam radi orijentacije u filozofiji spomenuti nekoliko imena, koja amo kao ponajkrupnija spadaju. Kao materijalistički moniste poznati su: Grk D e m o k r i t, koji je pored L e u k i p a prvi pripovijedao čisti materijalizam, pa od novijih H o b b e s, V o g t, B ö l s c h e itd. Poznati spiritualiste: H e r b a r t, S c h o p e n h a u e r, W u n d t.

Druga velika grupa metafizičkog monizma jeste t r a n s c e d e n t a l n i monizam. Naglasujemo opet da se ovdje u glavnom radi o pitanjima teorije — spoznaje i da je monizam baš riješavajući ta pitanja zabludio. Pita se: »U čemu je biće stvari? Šta je stvar na sebi.[4]) Može li se ona kao takova (dakle u biti svojoj) upoznati? Treba li bivstvo stvari tražiti u materiji ili u duhu? Ili su možda stvari na sebi izvan dohvata naše spoznaje?« Ovim se pitanjima bavi čitava filozofija. Ta pitanja pretresa i monizam i mi smo već neke odgovore monista prikazali. Sada smo se opomenuli teme, da je ne zaboravimo u ovoj pometnji jezika i nazora, koje prikazujemo, pa idimo dalje.

Dakle transcedentalni monizam traži ili postavlja bit stvari iznad ili izvan pojavnoga svijeta i odatle mu i ime, transcedentalan. Jedni kažu: »Mi spoznajemo samo i jedino pojavu prave biti stvari, a ne nju samu. Mi n. pr. ne spoznajemo Boga u njegovoj biti, dakle ne možemo o njemu ni govoriti, kao što uopće o ničemu ne možemo izricati precizne sudove, jer stvari ne upoznajemo u biti. Odgovor na sve je jedan veliki, nijemi upitnik i na svako pitanje dolazi opet upitnik. Konac je svega ljudskog istraživanja: ignoramus et ignorabimus — ne znamo i nikada ne ćemo znati. Svijet i sve oko nas je jedna velika, ledena sfinga, koja ne daje nikakav odgovor. To su a g n o s t i c i (a gnocin — ne znati), jer tvrde da s biti stvari ne možemo ništa znati.

---

[4]) Ovo je njemačko: »Ding an sich«. Ne bili bilo bolje da kažemo: ». . . stvar sama po sebi«? Op. uredn.

Druga velika grupa transcedentalnog monizma jeste pozitivistička. Agnosticizam naime nikako ne može da zadovolji čovjeka u njegovoj težnji za spoznajom svih stvari i u njegovoj velikoj želji da shvati ovaj svijet oko sebe i samog sebe i da protumači objekte svoje spoznaje na temelju nekog osnovanog principa, koji tumači sve. Ignoro — ono neodređeno x, čovjeka nikada ne zadovoljava. Duh traži svakoj jednadžbi riješenje, svakoj nepoznanici vrijednost, pa se agnosticizam, kao najnepraktičnija filozofija, svojim zadnjim i vrhovnim zaključkom ignoramus et ignorabimus posvema protivi realnom, faktičnom stanju i težnjama čovječanstva.

Upravo stoga i nalazimo među monistima jaku struju skroz oprečnu agnostičkoj, a to je pozitivistička, koja traži riješenje i ne odgađa ga. Nalazi ga na više načina. Racijonalistička grupa, čiji su zastupnici Fichte, Schelling i Hegel jednostavno istovjetuje idejno u našoj spoznaji sa realnim bivstvom u prirodi i kaže, da su bivstvo i mišljenje, stvar i pojam o stvari, jedno te isto. Jedno je te isto naša spoznaja o stvari i stvar sama. Kako je bivstvo bilo uvijek jedno, tako je i pojam jedan, tek je ono bivstvo u prirodi diferencirano, razdijeljeno na mnoge stvari, dok je pojam jedan. Ovaj je smjer najapstraktniji i najzamršeniji od svih. Po svojim je postulatima srodan spoznajnom monizmu, ali se po polaznoj točci razlikuju.

Spoznajni polazi od subjekta i zaključuje da je svijet sklad elemenata naše svijesti, a racijonalistički od objekta i dolazi do toga zaključka, da je stvar i pojam o stvari isto, što je u bitnosti ista nauka.

Kao pandan racijonalističkoj grupi stoji prirodnjačka (naturphilosoph) monistička škola. Ta grupa uzima opet za polaznu točku prirodu samu i nastoji, da iz nje — po prirodnim zakonima — nađe onaj monon, ideal svih monista Empirija, iskustvo ima najvažniju zadaću i vrijedi prirodnjacima, kao jedina znanstvena metoda, od koje se može iščekivati većih i ozbiljnijih rezultata. Oni nastoje, da onim principima, koje su dobili istraživanjem na polju prirodnih znanosti, protiv i preko područja iskustva i empirije stvore jedan jedinstveni svjetovni nazor.

Fechner i Hartmann su veliki bojovnici ove struje. Fechner polazi od pojma materije i njezine energije, a s materijom identifikuje, i osjetni i duševni svijet čovječji. To je onaj veliki, oživljeni monos. Drugi uzimlju za glavni momenat evoluciju i nju smatraju onim elementom, koji čini jedinstvo svega, postavljajući je kao osnovni princip, koji je i stvorio i podržava svijet.

Heraklitov *πάντα ῥεῖ* opetovali su mnogi učenjaci, a najpoznatiji: Darwin, Spencer i Haeckel. Danas je najistaknutiji zastupnik te struje Haeckel a njegovi »Welträtsel« su evanđelje modernog čovjeka, koji ne će religiju, a traži svjetovni nazor. Ne uviđaju, da je i svjetovni nazor zapravo religija; a možda i uviaju, ali to zvuči tako učeno . . . . . Razlika je između religije ili

u užem smislu, kršćanstva i »svjetovnoga nazora«, što svjetovni nazor ljudi kroje i šiju, a kršćanstvo je plod svrhunaravne objave, dakle je izravno od Boga. Inače danas već i monisti mnogo govore o »monističkoj religiji« i izdaju ljudi vrlo pobožne nedjeljne propovijedi (Sonntagspredigten), u kojima O s t w a l d tumači tu novu religiju. Propovijedaju je u ime prirodne znanosti, koja je toj struji jedinom znanošću. Haeckel je u čitavom nizu spisa popularizovao tu ideju i možemo ga smatrati donekle ocem modernog monizma, koji je zauzeo dosta široke dimenzije. I preko Hrvatske je prešla poplava toga monizma i kao tajni razorni bacil se navukla u književnost, pa i među inteligenciju. Nije tomu baš davno, da je Davorin Trstenjak s neobično ponosnom i učenom gestom proklamovao hrvatskom narodu: »Ja sam monista, čuj narode!« Znadete, on je držao da je vrhunac kulture i najviši stepen u napretku biti monistom.

Haeckelov monizam je zato toliko uspio, što je on spojio prirodne znanosti i filozofiju, želeći da na temelju prirodnih znanosti pomoću svojevoljne spekulacije sagradi novi pogled na svijet. Inače se njegovi rezultati i vjerovanja ništa ne razlikuju od nazora ostalih monista. Priroda je vječna. Bog i svijet je jedno. Materija i duh su samo dva razna atributa jedne te iste supstancije. To su dogme i na temelju njihovu je Haeckel izgradio religiju, koju je sam formulovao ovako:

»Monističko ispitivanje prirode, to je težnja za i s t i n o m. Na temelju monističke istine, monistička e t i k a kao odgajanje na dobro i monistička e s t e t i k a, kao gojenje lijepoga.« Eto, to su tri glavna područja, te religije. Haeckel pjeva zanosno: »Istina, dobrota i ljepota (dakako monistička) su vječne božice, pred kojima ničice padamo smjerno se klanjajući. Njihovim međusobnim spajanjem dobijamo najčišći pojam božanstva. Tome će istinitome trojstvu monizma dizati dvadeseti vijek svoje oltare.« Ta se religija osniva na prirodnim zakonima i ide za tim, da čovjek upozna te zakone i po njima udesi svoju etiku. Ta etika ne može da bude do etika prirodnih zakona t. j. nagona prirodnih, koji vladaju čovjekom. Kakova je ta religija i etika prirodnih nagona ne treba vam ovdje razlagati. Život je davno prije Haeckela bio pun i presićen takove monističke »etike« nagona, »širokog života« i iživljavanja svoje prirode i njezinih potreba. Zato ne treba monističke etike, nego samo surove prirode i dovoljno popuštanja i slabosti pred strastima.

Tako bismo prešli sve glavne struje monističke, a za zaglavak i prijegled dodajemo tablicu, da unese nešto više svijetla u kaos monističkih »čistih« znanosti.

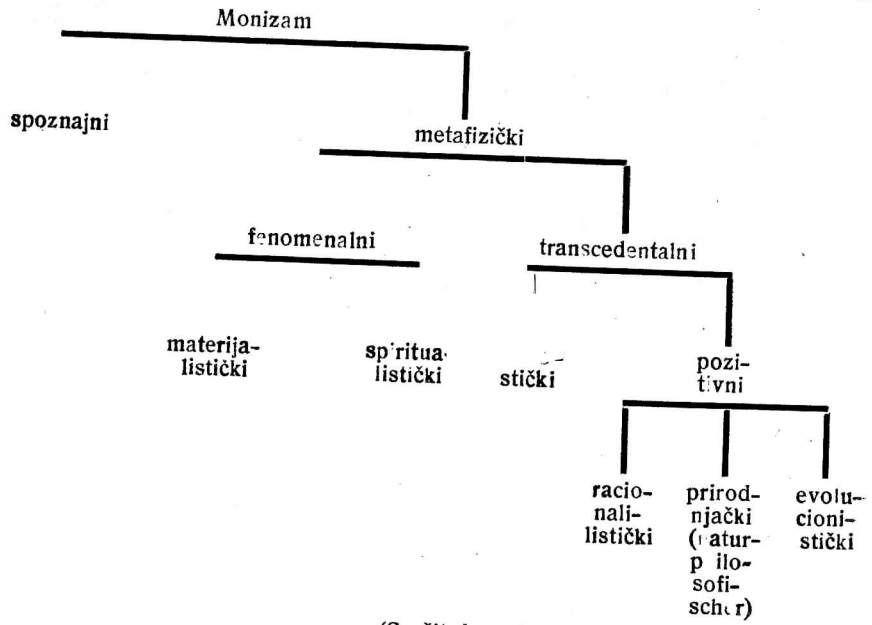

(Svršit će se.)

P. pl. Gvozdanović:

Sjećanje.

Tiho je veče.....
Ja kročim šumskim krajem,
A misli moje u daljinu lete
U čarnu baštu — pokraj tihog stana,
I duša puna sjete
Jer sjetila se sudbe jorgovana!
Tišina gluha....
Tek suho lišće šapće:
O tihoj smrti mladoga života.
Taj tužno šumom šapat gine tajni,
I tihog mola nota
Gubi se negdje prostor u beskrajni.
Ah, tužno li je....
U tuđem lutat kraju,
I slušat pjesmu o svršetku svijeta!
Na trudne oči sanak tiho pada,
A miso k tebi lijeta.
O bašto draga, zipko mojih nada!
Opada lišće.....
Tke zemlji pokrov zimski,
I list do listka u plašt se slaže žuti,
Gle, tamo dolje mrije cvijetak bijeli,

A srce s njime ćuti,
A tugu tajnu s bijednim stvorom dijeli.
Ah, možda tako
Sad u mom đulistanu,
Ko ovaj cvijetak draga ruža mrije,
Po bašti možda smrti kosa hara,
A mene tamo nije,
Dok jesen mlada tiho je, razara.
Tiho je veče.....
Ja lutam šumom dalje,
A misli moje u daljini lete,
U čarnu baštu — pokraj tihog stana,
A duša puna sjete
Zlu sudbu svoga tuži đulistana.

Nenad:

Cvjetala bašča...

Cvjetala bašča, kroz miris behara
Tajni je proviro dah pa čežnjom dražio grudi . . .
Iskrso život od bezbrojnih šara,
Koji kroz šaptanje tiho želju za lutanjem budi.

Cvjetala bašča . . . Na raskošnom cvijetu,
Posutu sunčevim zlatom, drhtala do dva leptira,
Tu se vesele životu i svijetu,
Krilom se grle, ko dva najsretnija čeda svemira.

Ocvala bašča . . . Na kaljavoj stazi
Rasuti leže komadi satrtih leptirskih krila . . . . .
Svačija noga ih u blatu gazi,
Ah pa i neka, kad sreća davno im satrta bila.

Eduard Kürschner, Prag:

Priča o bijelim ružama.

(U oči dušnoga dana).

Sam je u sredini dvorane stajao stranac. Došao je sa zapada, kada je sumrak padao. Nitko nije znao, tko je, niti od kuda dolazi, a on se povratio u dom svoj. Na automobilu se njegovu lepršala hrvatska zastavica.

Lice mu bilo ukočeno, hladno ko bešćutni led, ali je njegovo oko, sanjarsko oko, ko divno nebo, pod kojim paome rastu, bludilo dvoranom i

izlijevalo sjetu i bilo sjajno od suze. Kao da je tražilo prošlost. Tražeći je lutalo oko njegovo po parovima, što su plesali i onda pošlo da traži prošlost među onima tamo, što podalje sjede, kao hoteći da se sumrakom obaviju Tamo je stalo njegovo oko, sanjarsko oko, kao nebo, pod kojim paome rastu, tamo je stalo, gdje je sjedila mlada djevojka.

Dolazila je ponoć. Već se čuo lepet njenih krila sa zvonika. Veli se: o ponoći obilaze duhovi. I k njoj su došli sve usred plesne dvorane. Bile su to uspomene . . . Zamislila se videći ih, ali pogled stranca kao da se takao njena lica; ona se prene i pogleda ga . . . . I drhtne . . .

On pristupi. Nije rekao svoje ime, kako to nepoznati čine. Tek dajući si ruke pogledali su se dulje, nego to obično biva, a djevojci bio je njegov pogled tajnom lake magle obavit. Sjetio je nečeg i nije znala čega. To je bila tajna magle. No jutarnje sunce razgoni oblačke, što su grlili zemlju, a njegove su riječi bile kao to sunce. On poče:

»Dugo sam Vas gledao, kako zamišljeno sjedite uz majku i vidio sam misli Vaše.«

»Moje misli!« i nasmijala se da ih smijehom prekrije. »Vi već i moje misli pogađate, a danas smo se prvi put vidjeli.«

»Možda!«

»Zar ne?« i pogledala ga je opet u oči, ali još je bila tajna oko duše njegove.

»Ah da, zaboravili ste. Ta tko bi mislio na prošlost, kad je sadašnjost veselija.« I nasmiješi se stranac. Smiješak je njegov lebdio na usnama, a u srcu bilo mu teško.

»Vidite da ne pogađate mojih misli. Baš uspomene na prošlost učinile su, da sam se ono prije zamislila.«

»A bile su tužne?« pitao je stranac.

»Tek djetinje bajke.«

»Onda mi pričajte, pričajte, jer moje srce živi samo u uspomenama na dane bijelih ruža i djetinjih priča.«

»Dani bijelih ruža!« uzdahnula je. — Stranac je pogleda pitajući zašto, a ona odgovori:

»Čiste su i nevine . . . .« ali ne reče, što je htjela, nego nastavi, što nije mislila:

» . . . ko i duša djetinja.« A on reče misao njenu:

»One su divne ko i prva ljubav.«

»I lijepe su ko dani rane mladosti, nježne su i umiru brzo. Na dan mrtvih uvenule su tolike ruže. Pošla sam k njima u sumrak, kada su počele da trnu one svijećice, što su prerano napaljane, a kada su druge tek počele da žive. Jer život svijećica počima sa zvijezdama, a mre u suncu . . .

Mnogo je ljudi bilo na groblju. Neki sa suzom, a neki smijući se u razgovoru; neki su stali pred humcima i gledali u zemlju. Što li su vidjeli u duši svojoj? . . . Ja nijesam stala pred grobom, nijesam plakala, nijesam se smijala. Hodala sam grobljem i tražila neznani humak, a taj nije bio na zemlji vlažnoj nego u duši mojoj. Svijećice su prerano bile napaljene i već su ugasle oko kitice svenutih ljubica na njem. Bilo je ruži-

često proljeće mladosti, kada sam dobila te jesenje ljubice, a onaj, koji ih je ubrao za mene, otišao je u svijet i nije se vraćao.«

Tako je djevojka govorila o tuzi i čežnji, a stranac pomisli u dnu svojega srca:

»Sjeća se mene.« Ona tog nije čula i pričala je dalje o veselju, a te su riječi odjekivale u duši njegovoj kao što iz dubine mora odjekuju mrmorom kamenja. Djevojka je govorila:

»No čemu Vam to pričam? Ta ja se uvijek smijem i puna sam veselja kao srpanjski dan sunca . . . I čemu uspomene da me rastužuju? On već ne će doći da mi dade ljubicu . . . Leptir dolazi k svakom cvijetku i ljubi ga, a onda zaboravlja.«

A on reče bolno i tiho:

»Svršeno je!«

Daleko u tami iza prozora plesne dvorane bljesnulo je i opet utrnulo. Tamo za obzorjem negdje bjesnila je oluja, silna, strašna i veličajna, a u njegovu srcu javljalo se za bljeskom uspomena i nade sumorno i sanljivo umiranje. No ipak uze sa svojih grudi ljubicu, što je u jesen procvala i dade joj:

»Ne zaboravlja svaki«, reče.

Tajna je počela da nestaje i njena je ruka zadrhtala u njegovoj, a on je pričao:

»Dok je on još bio dijete imao je majku. No jednog zimskog dana pale su s oblaka ledene pahuljice ko lati bijele ruže na grob njen. Uminula je prije snijega, a dan pogreba njenog bio je hladan, leden. I pošao je da traži sunce i proljeće, sreću i ljubav. Nije ih našao visoko među snovima i pošao je da ih traži na zemlji, pa pomisli, da je našao sreću među cvijećem i bijelim ružama, što ih je davao ljubavi svojoj. Ljubio je kako pjesnici ljube i pisao je na svijetlu mjesečine pjesmice nježne ko i niti srebrene paučine, što je mjesec nebom plete. Bilo je to u proljeće crvenih trešanja i bijelih ruža. No kad je došlo ljeto žućkastih kajsija i zlatnog mirisa lipinih cvijetaka, vidio je u očima njenim jesen maglovitu i mrku, a tugu u duši svojoj. Jer kad joj je donio zadnju bijelu ružu iz svog vrta i pitao, hoće li doći da pleše s njime, ona nije primila ruže i rekla, da ne će doći, jer će se još dosta zabavljati. A on je strgao lati ruže, koja je bila za nju ubrana i razasuo ih po zemlji, a ljudi su prešli hodajući preko njih.

I pošao je u svijet iz doma svoga i ponio dušu punu čuvstava, nježnih ko nebo i žarkih ko makov cvijetak, čustava, koja su svenula . . . . Prognao je srce i družio se samo s knjigama učenjačkim, da se u njegovoj duši ne osvježe lati uspomene, pa da ne moraju nanovo venuti zalijevane tugom. Samo jedamput povrati se srce i povede ga tamo, gdje se rodio I bilo je tu još sve isto, pa i ono gnijezdo lastavice nad prozorom, koji mu je negda bio dom. Ali tamo, gdje je mislio naći čežnju i uspomene, vidio je veselje, a uspomena nije našao.«

Stali su. Ona razabere u njegovim očima dane proljeća, kao što se u dnu mora tamnog zvijezde vide, one zvijezde, koje su daleko ko i njihova prva ljubav. I brzo dahne s uzburkane duše:

»Ti si!« i pogleda ga ljubavlju.

»Bio sam.« Nakloni se i nestane u mnoštvu parova, koji su prolazili dvoranom.

Ona je sjela do majke još šutljivija i zamišljenija, no što je prije bila. Za to je vrijeme cestom, što vodi od gradića na zapad, vratolomnom brzinom jurio auto, a za njim se dizao prah, da zastre pogled na ono, što je prošlo . . . . . .

S. T.:

Slike s puta po Bosni.

I. Noćni putnik.

— »'vataj Suljo! — daleko je još do Krupe
'odža uči sa munare. Noć je pala.
Kod nas već su zvona pozdrav udarala.«
Šumi Una — oblaci se tamni kupe,

U mraku su već planine utonule.
U grmovlju urlik vuka mašta sluti.
Slazi 'odža. Još je klopot mlina čuti.
Sitna svjetla. — Kroz rešetke gledu bule.

—'»vataj Suljo! — već sam fenjer pripalio,
i kljusetu zvonca o vrat namjestio.
Bit će ljepše, kad pođemo kroz te gore,

gdje po tlima leže zmije, vuci, more,
Što sa zemlje piju jadnu krvcu crnu.
— 'ajde Suljo! — bit će ponoć. — Svjetla trnu.«

II. U Kafani.

Sviće zora. Nad Unom se magla diže.
— »Kafedžijo, ustaj more. S gore plave
hladni vjetar. Prozebo sam. Peci kave.«
Škrinu vrata i već plamen đesvu liže.

— »Ajde druže podvi noge, sjed' na klupu.
Nismo vični grku piti, daj šekera
kafedžijo. — Polagano Suljo tjera, — —
hoćemo li prije sunca stić u Krupu?«

— »Hoćeš valaj!« — ljudeskara pekuć vraća
kao Bosna tvrd i koščat sin korana.
Tko bi reko po jeziku i po mlijeku da smo braća!

Srknem kafe, smotam cigar. Sva kafana
napuni se mirisdimom, — a u grudi
sjećaj bolni na dalek se domak budi.

Dr. Dragutin Kniewald:

Istina, dobrota i ljepota.

Evo već gotovo godina dana, što je vlč. g. M. Manjarić uznemirio naš hrvatski katolički Parnas svojim člankom: »Dr. Lj. Maraković protiv etičke ili negativne kritike«.[1]) Sve se više i u javnosti dižu glasovi onih, koji su nezadovoljni s pisanjem vlč. g. Manjarića. Neki mu zamijeraju, što se uopće usudio prigovoriti pojedinim izjavama zaslužnoga i radikalnoga dra. Lj. Marakovića. A drugi opet misle, da se svi izvodi vlč. Manjarića proti dru. Marakoviću temelje na novoj i do sada nečuvenoj tezi: »o književnom je djelu već izrečen estetski sud, kad je o njemu izrečen sud etički i to zato, jer se istinito, lijepo i dobro može zamijeniti«[2]) »Kad bi s etičkom stranom bila riješena i estetska, onda bi svako djelo, koje je etički dobro, bilo eo ipso umjetnina.«[3]) I. A. M. veli dapače, da »vlč. Manjarić ne bi smio po svojoj tvrdnji prigovoriti ni najraspuštenijem djelu, ako se samo opisuju stvari istinite. Ne samo to, nego bi i svako griješno djelo moralo biti lijepo. Ta istinito je.«[4])

I doista: svi bi ovi izvodi bili opravdani, da je vlč. Manjarić zbilja p o i s t o v j e t i o etiku i estetiku, etičku kritiku s estetskom, ontološku istinu s umjetničkom ljepotom. No s pravom se vlč. Manjarić čudi, kako P. G. i drugi »dolaze do toga, da ga uče, e ono, što je etički dobro, još nije eo ipso umjetnina.«[5]) Iz »temeljnog načela prave estetike: bonum, verum pulchrum convertuntur« izvodi vlč. M. doduše, da je »pitanje o istinitosti i dobroti, dakle etičkoj vrijednosti koje umjetnine, nerazdjeljivo od pitanja o ljepoti njezinoj. Je li etika osudila koje pjesničko djelo kao neistinito u svojoj temeljnoj ideji i tendenciji i kao nećudoredno i pogibeljno, tu više ne može biti govora o neriješenom estetskom sudu, o netaknutoj estetskoj strani, jer nad tim djelom nije sud otkrojila samo skolastička etika, nego i skolastička estetika.«[6]) Ali svatko vidi, da se tu radi jedino o o s u d i sa strane etike: nije sve ono, što je ontološki istinito i ontološki ili etički dobro, ujedno i umjetnički lijepo — ali š t o n i j e i s t i n i t o i m o r a l n o, t o n i j e n i u m j e t n i č k i l i j e p o. »Umjetnik može i mora prikazivati istinu, ali u koliko je lijepa, pa isto tako i dobrotu, u koliko je lijepa . . .«[7]) veli vlč. Manjarić.

---

[1]) Vrhbosna 1913. 86. 114.
[2]) J. A. M. Nekoliko pitanja vlč. g. Manjariću. Luč. IX. 77.
[3]) P. Grgec: Naši Salezijevci i Jeronimovci. Luč VIII. 428.
[4]) Luč. IX. 78.
[5]) Luč. IX. 63.
[6]) Vrhbosna 1913. 91.
[7]) Ib. 89.

Jer dakle vlč. Manjarić ne istovjetuje etike i estetike, nije potrebno da donesemo za ovu tezu »jasne i jake dokaze«, kako to zahtijeva I. A. M.[8]) Zaludu bismo tražili dokaze, jer je istovjetnost etike i estetike očito besmisao. Ali etika je temelj kršćanske estetike. O tome je kod nas — osobito u Straži i Vrhbosni — toliko pisano, da je vlč. Manjarić mislio, da bi značilo »vodu u more lijevati kad bi i on to stao dokazivati, pogotovu kad to prelazi granice njegove studije«. On je dakle u Vrhbosni samo citovao nekoliko opće priznatih auktoriteta, a u Luči (str. 64.) prevađa i znamenito pismo sv. Oca od 16. II. 1911. na Gralbund, gdje Pijo X. izrijekom naglašuje nutarnji vez izmedju istine, dobrote i ljepote: »Kao što je u Bogu lijepo jedno te isto s istinitim i dobrim, tako i vi (Gralbund) pravo tvrdite, da se u kršćanskoj poeziji mora ljepota umjetnosti sjediniti sa sjajem istine i ćudoređa . . .« Ovdje sv. Otac jasno naznačuje glavni dokaz za nutarnju ovisnost ljepote o istini i dobroti: savršenost Božijeg bića i jedinstvenost Božijeg djelovanja zadnji je ontološki razlog jedinstvenosti kulture. Taj je dokaz potanje prikazan u Vrhbosni 1913. 188.

P. Grgec priznaje, da umjetnik nije apsolutno slobodan u svome stvaranju, već da je podložan etici. Ali ta je ovisnost, kako je on sebi zamišlja, tek vanjska: »ima umjetnina, koje moramo nazvati svinjarijama. A takove umjetnine ne osuđuje estetika, nego etika . . . Dok estetika ispituje stupanj umjetnikove darovitosti, duševni proces kod stvaranja njegovih djela i napokon duševni užitak, kojim ta djela rađaju u čitatelju, gledatelju ili slušatelju: dotle etika određuje moralnu vrijednost umjetnikove djelatnosti, odnosno dopuštenost ili nedopuštenost estetskoga užitka . . .«[9]) Istu tezu brani neohegelijanac Croce i apostata Murri: »s estetskog stanovišta i sa stanovišta čiste estetske kritike ne može se prigovoriti umjetniku, da je izabrao zlu ili umjetnosti nevrijednu ideju — ako je samo savršeno izrazio svoju misao, svoj osjećaj.«[10]) Gotovo iste riječi upotrebljava i Grgec: »Meštroviću ne možemo prigovoriti s estetske strane, ali možemo i moramo s etičke«.[11]) Da Meštroviću možemo i moramo prigovoriti i s estetske strane, da uopće nijednu povredu religijske istine ili morala ne možemo priznati umjetninom, dokazala je i ove godine Vrhbosna[12]) na temelju philosophiae perennis, a Hrvatska Straža[13]) na temelju psiholoških činjenica. U Straži sam dokazao, da nam ne samo nije dopušteno, već da nam je i nemoguće, apsolutno nemoguće, estetski uživati u umjetničkoj povredi religijske istine. Štogod tamo rekoh o povredi religijskih istina, vrijedi i za moral. Radi shvatljivih razloga hotice se nijesam htio na široko baviti nećudorednim stvarima. Neka g. P. Grgec po duši

[8]) Luč IX. 78.

[9]) Luč VIII. 423.

[10]) R. Murri: Una nuova dottrina dell' estetica. L'Ateneo, Roma 1913. 281. Croce: Estetica. 54.

[12]) Luč VIII. 423.

[13]) Subjektivnost u religijoznoj umjetnosti. Vrhbosna 1913. 161. 188.

kaže, može li estetski uživati u Meštrovićevu »Zdencu života«, u »Udovicama«, može li estetski uživati u Boccacciovu »Dekameronu« ili u baletu nage plesačice? Ne varajmo se! To će biti užitak, ali ne estetski . . .! Može li g. Grgec uživati u Klingerovim iBöcklinovim slikama, koje prikazuju i slave panteizam i relativnost svake religije? Može li estetski uživati u modernim slikama i dramama, gdje se naš božanski Spasitelj prikazuje bludnikom, gdje se huli Bog a slavi sotona? Može li kršćanin katolik estetski uživati u slikama i pjesmama, gdje se Crkva i njeni poglavari prikazuju djelom đavlovim, a heretici: Hus, Luter . . . pravim reformatorima u duhu Kristovu? Možemo li estetski uživati u Kranjčevićevu prikazu Krista — revolucionarca? Možemo li estetski uživati u Kranjčevićevu upitniku urezanom u vječni snijeg prstom umirućeg zadnjeg čovjeka? Ne smijemo i ne možemo. Područje umjetnosti i područje etike i vjere nije unutar naše duše posve odijeljeno, pa zato čitava naša nutrinja elementarnom silom reaguje protiv ovakovih »umjetnina«. Pravi umjetnik ne će naravski nikada iz obzira prama njemu nepoćudnoj ideji poreći faktične formalne i tehničke odlike. Ali ovo formalno promatranje bit će integralni dio puke umjetničke kritike,[14]) a nipošto predmet potpunog estetskog užitka. Naše etičko, ali i estetsko čuvstvo zahtijeva, da umjetnik pobudi u nama udivljenje i sklonost prama istini i dobroti, a odvratnost prama laži i zloći. Naše estetsko čuvstvo zahtijeva, da umjetnik ne prikazuje moralne i umne (napose religijske) zablude lijepima i uzvišenima, a istinu i dobrotu da baca u blato. Ne vjerujete li, pokušajte estetski uživati u psalmima ili crkvenim himnama: Gloria in excelsis Deo, Te Deum laudamus, Ave maris stella . . ., što ih pjeva najbolji svjetski kor u melodiji kojeg razbludnog valcera ili bećarskog Gassenhauera, makar ovi bili uzeti iz koje obljubljene opere ili operete . . . Svatko odmah osjeća silnu disonancu između teksta — sadržaja i melodije — umjetničkog izražaja. Istu disonancu osjećamo i onda, izmijenimo li uloge, t. j. pjevamo li nemoralnu ili bogohulnu pjesmu u koralnoj ili klasično-polifonoj melodiji crkvenih himna. Nemoguće je dakle, da estetski uživamo u veličanju nemorala i bezvjerstva u svinjarijama, herezama i hulama. Prostor mi ne dopušta, da budem opširniji i konkretniji. Tko želi više, neka čita gore spomenutu raspravu u Hrv. Straži.

Budući dakle da je privativum etike ujedno i privativum estetike, ne smijemo etiku i estetiku potpuno dijeliti.[15]) Kad je etika osudila koje umjetničko djelo, osudila ga je eo ipso i estetika. Što nije istinito i moralno, nije ni lijepo! Umjetnička

[14]) Možemo li estetski uživati u povredi religijske istine? Hrv. Straža XI. 424.

[15]) Potpuna estetska kritika sudi o ideji i formi. Pa i onda, kad je estetika osudila koje nemoralno ili protuvjersko djelo kao neumjetničko, može pohvaliti faktične formalne i tehničke odlike. Drugo je naravski pitanje, je li to uputno i uopće dopušteno učiniti u praksi i pod kojim uvjetima.

povreda istine (idejne) ili morala nije umjetnina, već nakaza Nemojmo zamjenjivati umjetničkog dara s umjetnikovim stvaranjem, ni umjetnikovo stvaranje s gotovim djelom! Umjetnički dar i stvaranje nije samo po sebi nešto etički dobro, već postaje dobrim ili zlim prema tomu, kakovoj svrsi služi. No gotovo je umjetnikovo djelo objektivna činjenica u realnom svijetu, koja je — u koliko je umjetničko djelo — pojmovno, dakle samo mišlju neovisna od istine i morala. Kao što ne možemo u realnoj umjetnini realno odijeliti formu od ideje, tako je ne možemo ni realno raspoloviti u dva apstraktna pojma — istinu i dobrotu s jedne i ljepotu s druge strane. Umjetnički je dakle dar sam po sebi tek vanjskim načinom vezan istinom i dobrotom. Ali umjetnikovo je djelo nutarnjim i bitnim vezom vezano o istinu i moral.

*

Ali to je nečuveno! »I sama Hrvatska Straža dijeli estetiku od etike«! — tako nam dovikuje I. A. M. u Luči (IX. 78.). »Evo Stražinih riječi: »Budimo u prvom redu kritičari misli i ideja, jezik i oblik prepustimo slovničarima, filozofima (u »Straži« stoji: filolozima) i estetičarima« (G. III. str. 16.). Po ovim riječima na estetiku ne spada sadržaj kao takav. Taj zaključak traži kontekst, jer da je auktor članka cijenio, da sadržaj spada na estetiku, ne bi rekao: jezik i oblik prepustimo estetičarima, jer bi u tom slučaju i on bio estetičar. Ista je misao izrečena i riječima: »Mi je (t. j. književnosti) ne ćemo prosuditi po njezinoj literarnoj vrijednosti, budući da je to stvar literarnih kritičara, nego ćemo je prosuđivati tek s etične vrijednosti njezine« (G. III. 278.). To sigurno ne bi bila Straža rekla kad bi držala, da je već etičkim sudom riješen i estetski«. (Luč IX. 78.). Da je I. A. M. čitao članak: »Sloboda umjetničkog stvaranja«, iz kojega cituje jednu rečenicu bez konteksta, vidio bi nekoliko redaka prije te rečenice opširno dokazanu tezu: »Ne može biti lijepo, što nije dobro i istinito. To je osnovni dogmat prave estetike« (str. 14.). Kad dakle auktor članka nešto kasnije veli, da će u prvom redu podvrći kritici misli i ideje protukršćanskih i nemoralnih djela, a jezik i oblik da prepušta filolozima i estetičarima, tada ne misli time kazati, da sadržaj ne spada na estetiku, i da njegova kritika nije estetska. Toliko logike valjda ima i »Straža«, da sebi ne će u istom članku tako jasno protusloviti! Pogotovu, kad je upravo Hrvatska Straža uz Vrhbosnu otpočetka lomila koplje za taj osnovni dogmat kršćanske estetika.[16]) U gore navedenoj izreci ne smijemo dakle pod »estetičarom«

[16]) Isp. osobito: Nije lijepo, što nije moralno i istinito. Hrv. Straža. I. 245.; Ideja i forma u lijepoj umjetnosti. Ib. I. 360; Golotinja u slikarstvu i kiparstvu. Ib. II. 72; Nemoralni roman i umjetnost. Ib. II. 174; L'art pour l'art ili umjetnost i vjera. Ib. I. 529. Temeljne principe, što ih je u ovim člancima iznijela i dokazala, primijenila je Straža, kad je u ime estetike odsudila tolike hrv. književnike. Često je i sama Straža izričito spomenula, da ne osuđuje Novaka, Kumičića, Kranjčevića, Tresića . . . . samo s etičkog, već i estetskog gledišta.

razumijevati onoga, koji će nam dati potpunu estetsku kritiku, već onoga, koji promatra djelo s formalnog — i s gledišta umjetničkog stvaranja — glavnog stanovišta. Hoće li pak ova estetska kritika biti potpuna ili ne — o tom ne veli ovaj stavak ništa, već pretpostavlja negativni odgovor, što ga je auktor dao nekoliko redaka prije. Isto vrijedi i za drugi citovani stavak iz Straže, pogotovu, kad u istom članku čitamo: »Nije dosta, ocjenjujući literarna djela, obaziratí se samo na pravila, što vrijede za pojedine vrste pjesništva. Za literarnog kritičara ima još drugih, viših pravila i načela... Ne može biti lijepo, što nije dobro. A dobro opet ne može biti, što se kosi s moralnim i vjerskim zakonima...« (str. 274., 275.). Dijeli li dakle Hrvatska Straža estetiku od etike?... Priznaje li Hrvatska Straža i »svinjarije« umjetninama«...

P. Grgec drži svinjarije — dakle i hereze i hule — umjetninama. Slaže li se s time dr. Lj. Marakovíć, na čiju je obranu ustao P. Grgec? Zagonetna nam je šutnja dra. Lj. Marakovića. No ne vjerujemo, da se on iznevjerio temeljnim načelima kršćanske estetike, što ih je u Luči, Novom Životu, pa i u Straži tako vatreno zastupao.

*

Preostaje još da upozorim, kako ne smijemo proistovjetiti ontološko načelo: unum, verum, bonum convertuntur s temeljnim principom kršćanske estetike: nije lijepo, što nije istinito i moralno. Kad filozofi govore o svojstvima, što ih mora imati svako biće, nabrajaju obično troje: jednotu, istinu i dobrotu. Sve što postoji je jedno, jer »ovo nešto», t. j. odijeljeno od svega drugoga i nerazdijeljeno u sebi Sve što postoji je nadalje i ontološki istinito, jer se posve slaže sa stvarajućom idejom Božjom. Sve što postoji je konačno i dobro, jer ima u sebi neku savršenost Prema tomu je svako stablo, svaka životinja i svaki čovjek istinit i dobar. Zlo nije ništa pozitivnoga, već puka privacija savršenosti i bitka. I rak-rana je ontološki dobra u svom tvornom uzroku, koji postoji — dakle je i dobar. I griješno je djelo, u koliko je fizički akt, ontološki dobro, jer postoji; ali ono je moralno zlo, jer se ne slaže s moralnom normom — božjim zakonom. Ako se pak dobrota nekog bića vine do osobite savršenosti, tada velimo: ovo je biće lijepo. Mogli bismo i savršenost uopće nazvati ljepotom (ontološkom), pa tako dolazimo do načela, što se u Sloveniji i kod nas udomilo, a pod utjecajem biskupa Mahnića[17]) verum, bonum et pulchrum convertuntur. Većina filozofa formulira istu tezu nešto strože i jasnije: pulchrum necessario est bonum et verum; ratione tamen disserta bono et vero. Na ovom temelju može filozofija lijepih umjetnosti dalje graditi. Zadaća je lijepe umjetnosti nutarnju idejnu ljepotu izraziti savršenom i sjajnom formom. Umjetnička se dakle ljepota ne sastoji u samoj ideji kao takovoj, već u savršenoj i sjajno formi u koliko izrazuje nutarnju idejnu ljepotu.

---

[17]) Isp. Dr. A. Mahnič: Več luči! Metafizična trojica (3—13) i čitiv III. odsjek 185—241) — Rimski katolik VI. 129—140; VIII. 37—39, 120—129.

Kako ontološka ljepota pretpostavlja ontološku istinu i dobrotu, tako i u umjetnosti nije lijepo ono, što se protivi idejnoj istini i mralnoj dobroti.

Da završim.Nakon svega toga mislim, da u našim redovima ne će više biti raspre o temeljnoj osnovi kršćanske estetike: nije lijepo, što nije istinito i moralno. Da je pak uopće došlo do te raspre, možemo sebi samo tako protumačiti, što u našim redovima uza svu teoretsku oduševljenost za kršćansku filozofiju, još nema ozbiljnog studija skolastičke filozofije[18]). To vrijedi za katoličku inteligenciju, to vrijedi i za naše đaštvo. Već preko deset godina zaludu čekamo na ostvarenje onog važnog zaključka I. kat. sastanka, da se na zagrebačkom sveučilištu podigne stolica za skolastičnu filozofiju. A naši se đaci previše bave beletristikom, premalo poukom i napose filozofijom, koja im je — osobito akademicima — nužnija od hljeba svagdanjeg.[19]) To je činjenica, koju će potvrditi urednici »Luči« i »Našeg Kola« . . . Ne bacajmo za to krivnju na same đake! Oni ne mogu sve iz sebe sami: tek najbolji talenti mogu se sami uputiti u filozofiju — i to s velikom mukom i gubitkom vremena, da i ne govorim o pogibli, koju sobom nosi posve samostalan studij filozofije. Podajmo dakle našem đaštvu i našoj inteligenciji prilike, da se — koliko je to potrebno — filozofski izobraze. Nije li moguće odmah podići katedru skolastičke filozofije na hrv. sveučilištu, neka barem članovi bogoslovskog fakulteta drže redovita predavanja o kršćanskoj filozofiji u nedavno osnovanom pučkom sveučilištu.

Napomena uredništva. Uredništvo »Luči« primilo je s raznih strana protesta protiv toga, što je uvrstilo članak vlč. g. Manjarića. Iznosim ovdje kratak historijat, da čitatelji »Luči« stvar bolje razumiju.

Dne 1. rujna 1913. primilo je uredn. list. od vlč. g. Manjarića pisan 28. IX. 1913. (Zaveden u knjizi dopisivanja »Luči« pod br. 11.) u kome vlč. g. nakon što konstatira, da je htio u »Vrhbosni« odgovoriti na Grkčevu obranu, veli doslovce: »Napisao sam tamo

---

[18]) Lav. XIII. veli na koncu svoje prekrasne enciklike »Aeterni Patris« (4. VIII. 1879.), kojom je ponovno i svečano naglasio istinitost i važnost skolastičke filozofije u duhu sv. Tome Akvinca: »Cunctae humanae disciplinae spem ineremenli praecipere, plurimumque sibi debent praesidium polliceri ab hac, quae Nobis est proposita, disciplinarum philosophicarum instauratione. Etenim a philosophia, tamquam a moderatrice sapientia, sanam rationem rectumque modum bonae artes mutuari abeque, tamquam vitae communi fonte, spiritum haurire consueverunt. Facto et constanti experientia comprobatur, artes liberales tunc maxime floruisse, cum incolumis honor et sapiens indicium philosophiae stetit; neglectas vero et prope obliteratas iacuisse, inelinata atque erroribus vel ineptiis implicita philosophia«.

[19]) Vrlo je značajna i ova rečenica u Luči IX. 78.: »Od jednoga istoga sujeta jedan će književnik stvoriti lijepo djelo, a drugi možda takovo, t e n e ć e v r i j e d i t i n i d a g a p r o č i t a m o.« Taj princip ima svoju vrijednost, ali j e d i n o z a l i j e p u književnost kao takovu. Shvatimo li ga općenito, vodi do t. zv. »estetskog kršćanstva«, do »estetske pobožnosti«, do »estetskog morala« . . . a od toga Bog nas sačuvaj!

doduše, da ću odgovoriti u »Vrhbosni«, pa sam glede toga i s urednikom »Vrhbosne« sve udesio, ali ovih dana pročitah referat g. V. Deželića o »Hrv. kat. nar. savezu«, a među ostalim i ove riječi: »U savezu s time ,mislim, da bi naša želja mogla poći i tako daleko, neka se i same rasprave o raznim pitanjima po mogućnosti vode u istom listu (podvukao vlč. M.) itd.« Na temelju ovih riječi tražio je vlč. Manjarić uvrštenje svog odgovora. Ja sam se posavjetovao s drugovima, pa sam list pokazao i samom Grkcu, upozoriv ga, da vlč. M. kaže da bi zgodno bilo da Grgec na to u »Luči« replicira. Svi smo se složili u tome, da vlč. M. ustupimo prostor za kratku obranu. To sam mu i pisao. Vlč. M. šalje za 1. broj dio odgovora i javlja, da će se odgovor nažalost produljiti, ali on će da ne škodi »Luči« platiti sav trošak za svoj članak. Tako je stvar došla u »Luč«. Samom uredništvu je drago, da se ovakova pitanja raščinjaju, ali nikako se ne slaže sa tonom vlč. M-a, koji je takav, da su mnogi na temelju izlaženja tih članaka stvarali kojekakve zaključke. Govorilo se, da je drg. Grgec u zlim odnosima sa uredništvom, a mnogi su se čudili, da je on još u »Domagoju« itd.

»Luč« ne smije u buduće imati ovako kolosalnih polemika, a prvom bi zgodom bilo podesno odrediti veličinu polemika. Pitanja se moraju bistriti, ali na takav način, da se ne mognu izvađati kojekakvi zaključci. Slobodno je bilo drgu. Grkcu, da odgovori, ali on to nije smatrao nužnim, niti hoće odgovarati, jer ima drugog važnijeg posla.

U zadnji čas su upozorili uredništvo, da u »Vrhbosni« od 5. studena 1913. piše vlč. M. o zaključcima ljubljanskog kongresa i veli doslovno: »To shvaćanje traži, da nijedan katolik ne smije javno ustati protiv ma kakvog pisanja ili javnog rada nekoga, koji je također upisan u koju kat. organizaciju, ili protiv lista, struje ili taktike onih, koji su u kat. organizaciji.« Da se to tako ne smije shvaćati svjedoči i ono mjesto iz pisma vlč. M-a uredništvu »Luči«, što već prije citirah, a svjedoče to listovi: »Za vjeru i dom«, »Hrv. škola« i »Dan«, koji javno ustadoše protiv zaključaka sastanka kat. urednika, a da se prije o njima ni ne informiraše, dok su ih mnogi listovi krivo donijeli.

Sve one, koji su pratili polemiku vlč. Manjarića molimo, da pročitaju sav materijal o kome se radi, da ne budu u svom sudu jednostrani.

Joso Benac:

Sanje nove.

Oh ta soba tijesna li je
Što mi tijelo drži speto,
A vani se narav smije
U svem krasu i miloti:
Mirišljiva, nasmijana,
Razbujala rasplamsana —
Nigdje traga tmurnoj sloti.
Već se lazur krasni širi
Dokud ljudsko oko siže,
A iz njega zvijezda viri:
U sobu mi zrake lije
Pa me mami k sebi bliže.

Cvijeće šarno svuda miri,
Zelenilo zemlju resi,
Dah lahora nježni piri,
trese pelud mirisavi.

Slavulj pjeva na ogranku
Slatku pjesmu uspavanku,
Pokraj gnijezda, sto ga savi . . .
Oh, kako bi sretan šeto
Uživajuć čare noći,
I kroz granje gusto spleto
Na klupici očekivo
Hoće l' brzo sanak doći.

Slušao bi kako narav
Mirisavim diše dahom,
I gledao kako varav
Sjaj kr'jesnice kroz mrak leti.
Tad bi snovi doplovili
I dušom mi slast razlili —
Razbktili plamen sveti.
A ovako sklapam v'jeđe
Utrudene od gledanja,
A na mene sve to r'jeđe
Dogodi se, da se spusti
Sa lazura slatka sanja . . .

Jednom ipak doć će časi
I oživjet prošle čare,
I vinut se slatki glasi!
Kad nestane traga bolu,
Proljet zemlju kad uresi,
Kad s etera se zakr'jesi
Bezbroj zvijezda; ja u dolu.
Usred bašte rascvjetane
Snivati ću opet snove,
I u kraje još neznane
Krilit će mi duh se čili
Sanjajući sanje nove.

Ivan Delalle:

Scipio Sighele.

Hrvatski prikaz njegove socijalno-psihološke kritike literature i njegovog nacionalizma.

I.

Moderni svijet tišti jedna moralna bolest, koja ima svoj korijen u nenaravskom razvitku modernog duha. Simptomi te bolesti pokazuju se osobito u općem padu karaktera, u potamnjenju najviših ideala. Svijet živi u nekoj jesenskoj dobi, u apatiji i skepticizmu, u neprijateljstvu s entuzia-

zmom i s religijom. Radi ovakvog stanja za rana se čuo gorki plač — plač djeteta, koje nema oca — sa svih strana, da se srce opet povrati ako ne vjeri, barem poeziji izgubljene vjere. Evropski narodi počeše tražiti novoga boga i zatražiše od svih vjetrova jeku buduće dobre vijesti. Tešku krizu ideala hoće da riješe pomoću vjere, koja je stvorila velike heroje, mučenike i mislioce, koja je stvorila najveće epohe u historiji čovječanstva. Ta vjera ne osniva se na božanskoj nauci Onoga, koga su Djela Apostolska nazvala najdivnijim imenom »početnik života«, koji je sam kazao, da je on: put, istina i život, nego na nekim novim principima. Jedni kao Carlyle vjeruju samo u rad, šire kult rada. Drugi vide u humanizmu, u kultu svega onoga, što pripada čovjeku, jedinu vjeru. Emersonu je nova vjera čovječanstva solidarizam, kult ljudskih energija. Neki nastoje širiti vjeru u znanost i umjetnost. U zadnje doba mnogi dižu na visinu vjere i nacionalizam. Ovaj se prikazuje kao neka domovinska filozofija, znanstvena kodifikacija patriotskog čuvstva. Narod mu je jedina vjera, sami vječni ideal. Jedan od najvećih nacionalista i prvih osnivača ovog pokreta je Scipio Sighele, talijanski pisac, koji je umro u Firenci 22. listopada 1913. u 45. godini života. Sighele je u svojoj mladosti bio učenik pozitivističko-kriminalističke škole, koju je vodio Cesare Lombroso. U tom duhu napisa god. 1891. svoje prvo djelo »La folla delinquente«, te pobudi tim veliku pažnju kod pregalaca kriminalističke antropologije. U isto vrijeme s ovim studijem pisao je o raznim problemima ženskoga svijeta (»La donna nuova, Eve moderna«) Interpsihološkog sadržaja su mu i slijedeća djela: »L' intelligenza nella folla«, »La coppia criminale« i »La delinquenza settaria«. U društvu Bianchi-a i G. Ferrera radio je oko djela »Cronache criminali italiane«. No, pusto katalogiziranje zločina, neprestano razmišljanje o tome počelo je mrtviti njegovo estetsko čuvstvo i boliti delikatnost njegovog duha. Radi toga stade se Sighele približavati ne toliko umjetnosti koliko pojedinim umjetnicima. Djela romanopisaca i pjesnika postadoše mu simpatičnija od sudbenih anala i policajnih kronika. I tako on započe pisati psihološko-socijalnu kritiku literarnih djela. Prvi plod ovog rada jest djelo »Letteratura tragica«. S metodom znanstvenom istraživanja analizira u ovoj knjizi djela D' Annunzia po zakonima psihiatrije. Govori o Evgeniju Sue i kriminalnoj psihologiji,, o zločincima u Zolinim romanima. Pokazuje se neprijateljem literarne sugestije, lažnog sentimentalizma, kome se podaju mlitavi duhovi. Ruga se onim književnim djelima, koja se bave velikim procesima, apoteozom zločina: intelektualnom hranom mediokriteta i suhih kroničara. Kada se je Sighele još više uvjerio, da je umjetnost produkt, koji najbolje prikazuje duh jedne epohe nastavi započeti rad i godine 1911. izdade svoje najbolje djelo te vrsti »Nell' arte e nella scienza«. Iz ove knjige spomenut ću u kratkim crtama misli Sighele-a o umjetnosti i znanosti. U prvom poglavlju govori o ljubavi i o kultu mrtvih u djelima M. Barrès-a. Sighele ga hvali, jer u njegovim djelima vidi želju francuskog građanina za veličinom domovine, čeznuće umjetnika i filosofa za transformacijom ljudske individualnosti, koja će čovjeka učiniti slobodnim i superiornim organizmom. kad njegov »ja« bude više svijestan vlastitih prava i dužnosti.

Poglavlje drugo sadržaje analizu djela B a l z a c a, koja su za Sighele-a najsavršeniji prikaz dotičnog vremena, sinteza duha i morala za doba Balzaca. Sighele nalazi u djelima ovog francuskog romanopisca prve glasove Lombrosove teorije o odnošaju genija i ludosti, o zločinu i zločincima. Po njemu Balzac drži, da genij i samoubojstvo imaju patološke uzroke, nijesu samovoljna djela ljudske volje ili hiri naravi, već fiziološke nesreće. On sakuplja sa strpljivošću zlatara osobito one misli, koje je Balzac napisao u romanu »Vautrin«, gdje se istoimena osoba sa plastičnim crtama prikazuje kao personifikacija zločina. U trećem poglavlju prikazuje Sighele razne ženske tipove iz djelâ D' A n n u n z i a i kaže, da moral D' Annunzia sastoji u tome, da se čovjek oslobodi ljubavnih strasti, jer će jedino na taj način naći vlastitu slobodu, energiju i ideale. Cijelo četvrto poglavlje bavi se poznatom D' Annunzievom tragedijom »La Nave«.*) Pisac potanko analizira njezino glavno lice Basiliolu, personifikaciju sensualnosti i uništenja, a zatim njezinu psihološku sestru: masu. Tu nalazi Sighele potvrdu svojem načelu, da je masa potrebita geniju, kao zemlja sjemenu, da je ona bezimena i mračna sudionica svake velike i lijepe stvari na zemlji. Kaže, da je D' Annunzio dobro shvatio psihologiju mase, koja se znade u jedan čas od najnižeg stanja uspeti do plemenitih visina. »La Nave« je za Sighele-a čudesna građevina primitivne kolektivne psihologije, gdje duša varvarskog mnoštva strastveno vrije kao u malo kojim umjetničkim djelima. Sighele izvađa iz ove tragedije ovu glavnu ideju, da narodna duša može katkad zabluditi zavedena od koje strasti, kao onaj narod u »La Nave« od Basiliole, ili kad se oslobodi himbenih sugestija, strasti, znade naći pravi put, koji vodi heroizmu i svetim žrtvama.

U VI. poglavlju govori o pojavama savremene turobnosti. Ova je uvijek opstojala na svijetu samo pod drugim imenom. Turobnost intelektualne manjine djelovala je katkad i na čuvstva većine, na čitavu psihologiju jedne epohe. To su periode društvenog života, u kojima filozofija živi u nestalnosti, literatura u mlitavosti, politika u nagodbama. Ako je istinito, nastavlja Sighele, da je melankolija porasla u naše doba, to su joj slijedeći uzroci · nestašica vjere, nagli porast nervoze i neobični rad našega mozga. Kaže, da može tko biti materialist i ateist, ali ne može zanijekati, da je pravi, duboki vjerski osjećaj jedan uvjet mira. Zaključuje, da je melankolija karakteristika aristokrata čuvstva, dok je puk ne poznaje. Zanimljivo go-

*) Radnja ove tragedije zgađa se u VI. vijeku za utemeljenja Mletaka, u doba cara Justinijana i vojskovođe »pobožnog eunuha« Narsesa. U njoj se opisuje krvna borba između obitelji Faledro i Gratico. Protivnička stranka oslijepi po bizantinskom običaju staroga Faledra i tri mu sina. Kći nesretnika Basiliola kruto se radi toga osvećuje obitelji Gratico i cijelom narodu. Okove njezinih čara skrši napokon pučki tribun Marko Gratico i slobodan uz zvukove trubljâ i ushit naroda zaplovi novosagrađenim brodom »Totus Mundus«, da osvoji Jadransko more. Tragedija ima tu tendencu, da rivendicira pravo stare mletačke republike na naše obale i da se istodobno izruga kršćanstvu i slavenstvu.

vori u sedmom poglavlju, kako moderni svijet zabacuje zdravlje duha, a izvanredno se brine za tjelesno zdravlje, slušajući slijepo savjete liječnikove. U odgoju se mora među prvim stvarima gledati na zdravlje ali ono nije jedina i najviša dužnost. Zdravlje tijela mora dostojno i korisno služiti idealu, u koga se vjeruje. Ako zdravlje ne vodi ostvarenju ovog cilja, ako ono stvara samo egoiste, onda je od njega bolja bolest. Danas je ideal pojedinca identičan idealu mase: daleko od smrti. Internacionalni moral govori: podnosimo svaku nepravicu, samo da ne bude rata. Pojedinac zabacuje sve, samo se drži higijenskih pravila, da izbjegne bolesti. On misli samo na svoje fizičko dobro, a svijet na ekonomsko. Jedan hoće, da sačuva savršeno djelovanje svoga trbuha, drugi, da uzdrži u cvijetu svoju industriju i tako moderni svijet vqeruje i žrtvuje samo na oltaru jedne božice: zdravlja. U poglavlju »Elogio della Menzogna« opisuje razne manifestacije laži u modernom društvu. U kuću, kaže, dolazi laž s novinama i s knjigama, na ulici nas laž tjera s oglasima, zamamljivom reklamom. Trgovima, industrija, moda, običaji, parlamentarni i politički život, sve je to puno laži. Sighele razlikuje dvije laži. Jedna laž govori, da se prikazujemo u svijetu onakovi, kakovi bi morali biti, a nijesmo. Ova se laž rabi za velike stvari. Druga manja laž zove se laž »uljudnosti«, koja se upotrebljava u običnom životu. Ova sliči rukavici, kojom nastojimo pokriti rutavost naše ruke, da lagano dotaknemo tuđu delikatnu sensibilnost. Mala laž nalazi se na svačijim ustima, u svim momentima i djelima života. Po Sighele-u laž i istina nijesu po sebi ni dobre ni zle, nego prama tome, kako se upotrebljavaju. Moralna vrijednost jednog čina ili jedne riječi ne sastoji se za Sighele-a u istinitom ili lažnom sadržaju, već u intenciji, koju smo imali prije dotičnog čina ili riječi, u načinu, kako je to učinjeno, ili izrečeno, u posljedicama koje su determinirale jedan čin ili jednu riječ. Laž mu je grijeh, kad čini zlo, velika krijepost, kad čini dobro.

U zadnjem dijelu knjige govori o romanticizmu, o samoubijstvu i civilizaciji, te o literaturi i društvu. Obazire se na djelo Francuza M a i g r o n a, koji dokazuje, da je romanticizam uzrok, što je između god. 1820. i 1850. francusko društvo bilo veoma nemoralno. Sighele drži, da romanticizam nije onoliko naškodio, koliko neki misle. Romanticizam je naprotiv prikazao dosta ljepote i poezije života, a ako osudimo romanticizam, nastavlja, onda moramo osuditi i četvrto pjevanje V i r g i l a, T a s s a radi Armide i S h a k e s p e a r e a radi Romea i Julije. Danas, kad nema romanticizma ipak se svijet nije poboljšao, niti su se erotički zločini smanjili, dakle zaključujem, romanticizam nije krivac svega onoga, što mu se upisuje u grijeh. Mnogi statističari govore, da je romanticizam vodio k samoubojstvu i tako unesrećio toliko mladeži.

Sighele odgovara, da se je sada povećao broj samoubijstva, premda u literaturi vlada realizam. Literarna moda može dati formu jednoj duševnoj bolesti, ali je ne može stvoriti. Pošto se citira kao jedan od najvećih grijeha romanticizma »Klub samoubijstva, koga su neki mladi literati romantičari osnovali god. 1846. u Parizu, Sighele govori, da i danas opstoje takvi klubovi, a opstojali su i u starom vijeku pod imenom »autoeliminacije«. Poznato

je takovo društvo u Aleksandriji, čiji su članovi bili Antonije i Kleopatra. Uzrok samoubojstvu ne nalazi Sighele u literaturi, već u civilizaciji, koja sa svim svojim ognjicama i težnjama hoće, da što prije dođe do najvišeg vrhunca. Ova civilizacija ima dobru intenciju, ali kobne posljedice. Ona ostavlja u životu jedan kvantitet individua, koji nijesu kadri, da podnesu svu silu civilizacije. Mnogi, htijući biti milostivi, postaju okrutni, jer tim slabićima nastoje dati neprobavljivu intelektualnu hranu, koja nije za njih, koja ih razočara i vodi k užasnim posljedicama. Djelo završuje s poglavljem »Literatura i društvo«. Sighele je proti onom mnijenju, koje zastupa, da je literatura produkt društva ili da je društvo produkt literature. Za nj je jedno i drugo odveć apsolutno. Ima, kaže, literatura neki upliv na društvo, ali ne onako veliku moć, koju joj neki upisuju. On ovako definira literaturu: izražaj sna jednog društva u jednoj stalnoj epohi. San probuđenog čovjeka je ono, što bi on htio, da bude, a nije. Tako i literatura za Sighele-a je san jedne stalne epohe t. j. ono, što bi htjela dotična epoha biti, a nije. Sada, pita Sighele, kakav upliv ima san na život. Bez sumnje ima neki, ali vrlo ograničen. Može promijeniti raspoloženje kojeg nevrasteničnog ili praznovjernog čovjeka. Normalni ljudi — ljudi, koji znadu, ako je san bio veseo, da je to zasluga njihovog mirnog temperamenta, a ako je san bio nemiran, da je tomu krivac ili trbuh ili slabi nervozni sustav — ne će uzeti san kao neko pravilo ili savjet, nego će ga promatrati kao simptom; a kad budu sanjali nemiran san ili kad budu imali nemirnu, tjeskobnu literaturu ne će misliti, da su već postali gori radi upliva ovog sna, već će tražiti, da poprave svoj nemirni sustav života. Iz ovoga Sighele zaključuje, da je moralna odgovornost ne knjige već pojedinca. Danas se viče i baca se krivnja na romane, drame, pune sensualnosti i skepticizma, bez viših ideala. No, kaže pisac bilo bi pravednije optužiti nas same, moderni život, koji stvara materiju za ovako nepoštene snove. Koliko bi bilo dostojnije, nastavlja Sighele, da se popravimo i javno ispovijedimo, da je ovako žalostnoj literaturi uzrok taj, što je kod mnogih oslabio karakter, što mnogi traže jedino užitak i što je stanje naše moralnosti takovo, da mi možemo bez velike pretjeranosti opetovati frazu jednog glasovitog pesimiste, koji reče, da u našem socijalnom riječniku riječ »dužnost« može biti ovako definirana: zastarjela riječ, koja se više ne upotrebljava.

Sve ove misli, koje nam je Sighele nanizao u spomenutom djelu nijesu njegove originalne, već nam pokazuju, da je on samo propagator svoje škole kao M o s s o i M a n t e g a z z a. Glavni je cilj ove knjige, kako sâm u predgovoru kaže, taj, da dokaže iz drama i romana raznih pisaca istinitost antropološke znanosti, koju mnogi preziru. Svoje teorije crpe najviše iz djela G. D' Annunzia, komu najbolji talijanski kritici jasno dokazuju silnu manjkavost psihologije u svim djelima, pa i u samoj »La Nave«. Zanos Sighele-a za D' Annunzijev svijet je kratak, jer taj svijet nije nikad egzistirao, a niti će ikada biti: to je svijet, koga stvara razbludni duh D' Annunzia, svijet, koji će biti uništen odmah iza smrti svog nesretnog auktora. Rad Sighele-a na ovom polju je u pozitivističkom duhu, te nije u suglasju sa nazorima kato-

ličke nauke. Inače pokazuje jako bogatu znanstvenu kulturu. U stilu se opaža vedrina, blagost i elegantnost. Izrazuje se jasno, te njegov način pisanja može biti uzorom i stajati uz izražavanje najboljih talijanskih pisaca.

II.

Cijeli grad i ognjište duha Sighele-a sastoji ponajviše u nacionalnom problemu. S. Sighele, promatrajući kolektivnu psihologiju talijanskoga naroda vidio je u njemu socijalnu inferiornost prama anglosaskim narodima. Opazio je manjkavost patriotizma, pogubnu mlitavost, uništenje svakog osjećaja otpora prama sili i nepravdi, apatiju talijanske inteligence, koja ubija pojam o važnosti rata i uvlači u narodnu krv griješno obožavanje mira. Ali Sighele nije zdvajao, jer je bio uvjeren, da nije samo onaj narod velik, koji se takvim prikazuje u jednom momentu svoga života, već i onaj, koji hoće, da bude. Kao praktičan liječnik uvidio je, da je najuspjeliji lijek za ozdravljenje naroda: preporoditi volju, jer narodi ne umiru, ako im ne umre volja za životom. Za odgoj volje treba najviše i najprije stege: treba rada, boli i razmišljanja. Najviše života imaju oni narodi, koji bolje znadu žrtvovati se, odricati se i umirati. Najveća istina u povijesti je ta, da čovječanstvo živi u bolima i u smrti najboljih sinova svojih. Da postigne cilj posveti sve svoje sile preporodu nacionalnog duha kod Talijana. Žilavo je nastojao, da se što bolje konkretizira ona rečenica Massima D' A z e g l i a: Italija je stvorena sada valja stvarati Talijane«. Osobitu pažnju posveti talijanskoj omladini. God. 1904. iza poznatih događaja u Innsbrucku stade uporno zahtijevati talijansku univerzu u Trstu i proglasi tu stvar ozbiljnim pitanjem cijeloga talijanskoga naroda. Zvali su ga apostolom univerze. Za propagandu svojih nacionalističkih težnja napisao je dva velika djela »Pagine nazionaliste« i »Il Nazionalismo e i partiti politici«, u kojima je prikazan nacionalistički credo. Iz ovih djela doznajemo, da je nacionalizam Sighele-a reakcija proti izrođenom i potištenom patriotizmu. On je nastao prvo, što je patriotizam bio na svojem zapadu, ugrožen od socijalističke ideje, koja niječe domovinsku ideju, a drugo, što su mnogi t. zv. patriote uništili svu narodnu energiju i sa svojim humanitarnim i mirovnim idejama oslabili svako patriotsko čuvstvo. On hoće, da stvori nacionalističku svijest mlade Italije. Za nj narod stoji u geografskom i spiritualnom kontinuitetu, a nacionalizam u kontinuitetu volje i žrtava. Već godine 1910. zaključiše nacionalisti na svojem prvom kongresu u Firenzi, da zauzmu poziciju u svim problemima talijanskog života. Tako im je osobita zadaća, da uzgajaju u narodu čuvstvo rata. Oni zahtijevaju, da u svijesti građanina ratne vrline moraju imati prvo mjesto, a iza njih dolaze mirovne i humanitarne ideje, jer je rat uvjet narodnoga života, pa i samo nacionalističko evanđelje govori: prije narod, a onda čovječanstvo. U konfliktu ovih dviju dužnosti mora pobijediti dužnost prama narodu. Humanitarne dužnosti jesu rezultanta patriotskih dužnosti, stoga služiti narodu, pa i ratom znači služiti i čovječanstvu. Sighele se strašno obara na one, koji vode propagandu za uništenje domovinske ideje i koji u ime čovječanstva negiraju ovoj ideji jedino sredstvo, koje je podržava na životu, naime rat. Dotičnici, kaže, neznaju ono, što hoće, ili hoće, da nji-

hova domovina bude uništena od drugih naroda. Nacionalistička nauka Sighele-a gleda u ratu jedan od svojih najuzvišenijih principa, jer je rat jedini kadar, da uzdrži i umnoži civilizaciju, koju dotični narod predstavlja. — Drugo životno pitanje ove nauke jest: imperializam, koji je oštra forma nacionalizma. Sighele sili Italiju, da vodi imperialističku politiku i to radi četiri glavna razloga: radi iredentizma, dostojanstva, zgodnosti i nužde. Zahtijeva imperializam ne mirovni, već pun militarističke snage. Ne mir, već rat, ne kozmopolitizam već nacionalizam to najviše preporuča Sighele. Pred ovom istinom zatvoriti oči, kaže, znači ubiti sama sebe. God. 1869. Francuska je naginjala humanitarnim i mirovnim idejama, te je tu svoju tlapnju platila god. 1870. Rusija naginjaše god. 1898. sveopćem miru i svoju naivnost plati g. 1904. Hoće li Italija pružiti povijesti treći primjer? Ne će i ne smije, odgovara Sighele. — Nadalje ne zanima se samo za vanjske narodne probleme — rat i imperializam — nego i za nutarnje, koji su temelj vanjskih. Ovi nutarnji problemi jesu: poredak i kolektivna disciplina. Ideal jest nacionalizmu probuditi ta čuvstva, koja će se suprostaviti današnjoj moralnoj i političkoj anarhiji. Istina, talijanskom temperamentu ne prija disciplina. on je po naravi slobodan, individualan, ali tu urođenu bolest hoće nacionalizam, da potpuno izliječi. Od svakog se Talijana zahtijeva, da kao individuum bude ponizan, da može kao narod biti ponosan. Tko želi dobro domovini mora svaki dan žrtvovati nešto od svoje individualnosti, mora se pokoravati disciplini. — Sighele misli, da se država mora osnivati ne na centralizaciji, već na decentralizaciji. Država mora da bude centralistička samo u onim stvarima, gdje se radi ovelikim narodnim interesima, o zajedničkom radu. U politici, u vojsci i u financijama centralizacija je apsolutna potreba. U drugim stvarima drži, da je bolja decentralizacija, jer se tako sačuvaju lokalni i specialni zakoni, u kojima svatko upozna svoju lokalnu individualnost i nalazi onu potporu, pomoć, koju veliki zakon jednakosti ne može dati. S druge strane pomoću decentralizacije zbližuje se većma narod sa državom, a i građani radi nekih privilegija, danih njihovoj malenoj domovini nastoje, da ljube s većim žarom veliku domovinu. — Ova nauka zahtijeva od vladara, da vrši ne samo političku, nego i socijalnu dužnost. Hoće, da vladar zbliži ljude raznih staleža, razne kulture, protivnih načela, uopće, da ne ostane zatvoren u dvorskom ili ministarskom ambientu, već da čuje sve glasove naroda, da im može biti istinski tumač. Od vladara se zahtijeva i to, da čvrsto vjeruje u misiju, koju mu je povijest i sudbina dala. — Nacionalizam nastoji, da se usko spoji sa demokracijom. U jedinstvu demokracije i aristrokracije gleda on pravu demokratsku teoriju. Sveta mu je ona rečenica Emila F a g u e t - a: »Onaj je narod zdrav, u kojemu je aristokracija demofilska, a puk aristokrat«. Sighele kaže, da se nacionalistička nauka mora braniti i širiti demokratskom metodom. Ista metoda, kojoj je pošlo za rukom stvoriti od rascijepkane Italije jedan i slobodan narod, ta će od današne nestalne i plahe Italije stvoriti jaki i postojani narod, veću Italiju. — Ovaj nacionalizam hoće, da vodi glavnu riječ ne samo u pitanju ekonomske politike, škole, emigracije, vojničke pripreme, vanjske politike i saveza nego osobito u pitanju iredentizma. Sighele-u je iredentizam najčišći cvijet nacionalizma, naj-

uzvišenija pjesma prošlosti i najživlja nada budućnosti. Stoga pozivlje on sve one, koji talijanski ćute, da se zajedničkim radom suprotstave pangermanskim i panslavenskim društvima u ugroženim krajevima. Stavlja im za primjer Nijemce, koji imaju nacionalnu dušu, koji čudnovatom požrtvovnošću razvijaju svoje nacionalističke težnje. Kaže, da unaprijed iredentizam valja da bude ne čuvstvo nego disciplina, koja se mora vršiti svakidašnjim malenim žrtvama i što većim poznavanjem historije, geografije i politike iredentističkih zemalja. — Kako se vidi Sigheleov nacionalizam nije posebna stranka, jer svatko može promijeniti ili izrabiti stranku, ali nitko ne može promijeniti ili izabrati narod: on je vjera, instikt. On hoće, da daje boju svim strankama i da pomladi kod svih ono narodno čuvstvo, koje je potamnilo tijekom vremena u talijanskom političkom životu. Baš sada, kada talijanski narod, kako kažu, prelazi preko jedne historične periode ovaj nacionalizam nastoji usavršiti svaki dio talijanskog života, razviti sve sile, što su u njemu i tako stvoriti civilizaciju, koja će preporoditi svijet. Zaista, svaki narod mora da bude svijestan svoje moći i radi toga ponosan. Narod, koji nema nacionalizma jest narod bez dostojanstva i bez karaktera. Sighele se je odgojio kod onoga naroda, koji se nalazi izvan svoje domovine (naime u Trentinu). Odatle je iznikla ona njegova ljubav za rođenu grudu i za slobodnim suncem drage mu majke Italije. U neoslobođenom kraju, kao što obično biva, započeo je kucati narodnim srcem i misliti misli o slobodi i veličini naroda. Opazio je ljute rane na narodnom organizmu, ćutio je zadah truleža, vidio je kako se grubi egoizam širi kao guba kod svih slojeva, a onda odlučio pružiti blagotvorne lijekove. Najbolji lijek za narodni preporod bio mu je jedini nacionalizam bez upliva kršćanstva, tog najboljeg jamstva napretka i neiscrpljivog izvora pojedinačke i narodne moći. Iskustvo prošlosti nas uči, da svi ljudi, koji zdravo rade i koji ostaju zaslužni za svoja djela uvijek se dotakoše kršćanskih ideala. Imamo sjajnih primjera i kod samih Talijana u svim dobama. Poliedrijski ljudi ustajahu se sa svojih stolica, da upravljaju državom, da služe narodu, a u srcu i pameti svojoj nosili su istodobno najčišće i najveće kršćanske ideale. Dvije su ljubavi najjače, koje je Bog postavio u ljudsko srce: ljubav za Vjeru i ljubav za Domovinu. One su neoborive i nerazdružive. Ova dva ideala stvaraju narodne svetitelje i heroje. Zločin je razdijeljivati ih ili puštati, da ostaju razdijeljene. Danas, kada se je umanjila aktivnost misli, kada i sama kultura teži za praktičnim, materijalnim ciljem hoće neki, kao Scipio Sighele, da i cijelom narodu bude jedini cilj materialno bogatstvo i sila, hoće, da narod potpuno zaboravi na uzvišene ideje, koje je Hrist donio svijetu. Jednom riječju ova unučad djedovâ, koji su bili vjernici i heroji sa svojim radom vrijeđaju narav, jer hoće, da rastave ono, što je najtijesnije i najsvetije spojeno: naime vjeru i domovinu. Sighele i njegovi vjeruju i rade samo za materijalno jedinstvo Italije. To malo vrijedi, jer i sam biskup B o n o m e l l i kaže: »Mala je korist Italiji od materijalnog jedinstva ako nema moralnog jedinstva, u kojemu stoji tajna snage, napretka i veličine«. I ako je Sighele nastojao rastaviti narodni život od Crkve, ipak se približuje novo doba i u samoj njegovoj domovini, kada će se realizirati ono, što je glasovti G ö r r e s prorekao u prvim decenijima prošloga vijeka: »Država je prizemlje Crkve, a cijeli narodni život jedna služba Božja«.

- - - SMOTRA. - - -

KAZALIŠNA KRONIKA.

»Pelivan sv. Gospe« od Masseneta ustalio se je na repertoaru naše pozornice! U Zagrebu i u Ljubljani opetovano se prikazivao, a prikazivao se s uspjehom. Pa ipak sujet »Pelivana« nije ljubavna tragedija; on ne nalikuje ni frivolnim komedijama franceskoga kova; Pelivan je — izuzev nastupnu scenu sa mještovitim zborom — opera bez ženskih uloga! Pa ipak je uspio! Zar je to jedino zbog glazbe? Ne vjerujem! Ta ni »Manon« (Massenetov) ne zaostaje s muzične strane za »Pelivanom«, ali se poput mnogih Verdijevih, Offenbachovih i Wagnerovih skladba ne može pohvaliti jednakim uspjehom. »Pelivan« ide doista među najmilije predstave našeg opernog repertoara.

Znate li, kaki je sadržaj »Pelivana«? Terribile dictu: čudo! I vi se zgražate. Čudo u dvadesetom vijeku, pa se rado gleda sa pozorišnih dasaka. Rek bi dva čuda u isti mah, i to prava čuda, a ne tek neka nezgrapna sredina između svetinja i izrugivanja, kao što je na primjer »Bogorodičin nakit«.

Siromašni pelivan, nagovoren od priora, a pritjeran gladu, polazi u samostan. Duša je to, koja voli svijet i raduje se njegovu čaru, ali duša plemenita i Bogu odana. Razumljivo je, da se prije polaska u samostan rađa u duši njegovoj teška borba: borba između prirođene težnje za lagodnim i slobodnim životom s jedne strane, i istinskog religioznog osjećaja s druge strane.

Ta borba upravo je sjajno izražena u oprosnoj pjesmi pelivanovoj. Himan je to zapravo mladosti i slobode. Konačno se odluči i polazi u samostan. I bio bi zadovoljan, da ga ne muči bol, što zbog neumijeća ne može poput ostale braće da časti Gospu ni slikarstvom, ni kiparstvom, a ni srdačnom pjesmom, jer se latinski pjeva. Snažna korska pjesan »Ave mater redemptoris« podaje upravo neki posebni čar cijeloj stvari.

Sad dolazi najnježnija tačka u cijeloj operi: kuhareva priča o ponosnoj ruži i skromnoj žalviji. Upravo ti se suza pomalja na oku, kad čuješ onako srdačno i čuvstveno otpjevanu pjesmicu punu nježnosti sa veličanstvenim upravo svršetkom. Pelivan se uvjeri, da i najsitnijim stvarcama možeš veoma ugoditi bl. Gospi, ako joj od srca daješ. Tako odluči, da je počasti pelivanskim umijećem.

U tom dijelu postizava glazba i igra upravo dramatsku jačinu.

G. Jastrzebski udovoljio je tu samo djelomično: za potpun se uspjeh zahtijeva i vrlo duboko osjećanje i — zgodna figura.

Zgražanje nadošle braće obraća se u zagovorničku molitvu, kad siromašni pelivan obasjan aureolom umire pod nogama bl. Gospe, koja ga blagosilje. Utisak je takoga finala neodoljiv, a posve pristao veličanstvenosti cijele opere.

Burnim pljeskom i brojnim pohodom izrazila je publika hvalu umjetnicima (gg. Jastrzebskom (pelivan), Lesiću (kuhar) i Vuškoviću (prior), te kazališnoj upravi. Vidi se, da ta publika ne ide »iz principa« za prikazivanjem stvari, koje gledom na odgojnu svrhu spadaju kud i kamo prije u orfeum, nego li u zemaljsko kazalište.

Samo ih treba dolično prikazati.

J. V.

»Zauzeće tvrđave« i **»Radosti života«.** Dvije su to nove komedije. Jedna je posve moderna — franceska od Sacha Guitry-a, a druga običnija — starijeg kova, od braće Quintero. Prva je puna frivolnosti i pikanterija najobičnije vrste; druga tek tangira tamnu stranu ljudskoga života, i to samo zato, da bude veći i jasniji kontrast između tamne i svijetle strane. Milieu, u kom se kreće radnja prve komedije, možda je posve naravan i domaći za Francuze, ali nama je posve tuđ i nerazumljiv. Mi tek slutimo, da se mogla kadgod odigrati slična komedija i u zbiljnom životu, — ipak dobro osjećamo, da se takova što može dogoditi jedino u — Francuskoj.

Žena, koja se isprva pokazuje kao posve uredna družica, koja je veoma zabrinuta za dobar glas svoga muža i iskreno mrzi stranca, koji je neprestance progoni; žena, koja pod utjecajem posve običnih ljubavnih fraza

i nelogičnih dokazivanja ubrzo prelama štap nad prvom bračnom vezom; koja ostaje uz svog muža sve do rastave braka — a to samo zato, da ne bi kakov razlog rastave na nju pao — takova je žena vrlo daleko našem poimanju. Gledom na napredne Francuze svakako je to moderna žena, žena, koja neustrašivo kroči sa naprednim duhom svoga doba. Istim je duhom prožeta i njena okolina. Jer rasplet (u tom slučaju rastava prvog braka i sklapanje dvaju novih) jedino u onom slučaju nosi na sebi biljeg prave komičnosti, ako je naravna rezultanta karaktera kako pojedinih lica, tako cijele okoline, u kojoj se odigrava radnja.

Posve drugim duhom odiše španjolska komedija »R a d o s t i ž i v o t a«. Tu se epikurejskoj i lascivnoj naturi mladog grofa stavlja u opreku kao drugi ekstrem: vlastita domaja sa nabožnom staricom majkom, a kao zlatna sredina: vesela sestrična, koja uživa i raduje se životu, ali uživa umjereno.

Mladi se grof Julio Alcazar nakon poduljeg boravka u velegradu — gdje je punom parom uživao u vrtlogu velegradskog života — vraća u rodni dom. Njegovo izostajanje od zajedničke molitve, druženje s kojekakvim ljudima i kasno vraćanje kući silno uzbunjuje duboko religioznu groficu Alcazar. Prevejani i licumjerni upravitelj još povećava majčinu bol, kad dokazuje, da je jedini razlog, zašto se mladi grof vratio kući — potreba novca.

Dolaskom nećakinje Felicitas zaoštruje se nastali spor. Veseli smijeh, neprestano trčkaranje i galama, pa onda ono slobodno rek bi malo raspušteno ponašanje mlade nećakinje očito je uzbunilo groficu i njezin dom da tako mirni dvorac, koji kao da se uslijed toga pomladio.

Međutim se i toj konzervativki ta bučna radost počela više militi od pređašnjeg mrtvila; pogotovo, kad je opazila, da nazočnost Felicite zadržava i sina kod kuće. Tek stari se upravitelj ne će da umiri ,doklegod ga ne nadmudri Felicitas pogodujući njegovoj taštini.

Vjenčanjem Felicite i Julija svršava komedija.

To je suha okosnica. Nije to nikakav vanredan sujet, ali mislim, da je svakako visoko nad onim »Zauzeća tvrđave«. Ili zar je jedan posve obični prikaz preljuba nad tim prikazom, punim svjetla života i iskrenog, pravog veselja. U ostalom neoboriva je istina, da iznašanje najtamnijih strana ljudskog života, pa bilo to i u umjetničkoj formi, ne će u gledaocima nikad pobuditi lijepog, estetskog čuvstva; pogotovo, kad se ne iznosi u formi, koja bi čovjeka odvraćala od takog života. Prikazivati kalni talog života ljupkim i poželjnim — za sad je još — Bogu hvala — prilično daleko od ukusa prilične većine naše kazališne publike.

»Radosti života« nasuprot svojim izvrsno karakterizovanim tipovima (svi poprijeko); nježnim, a opet dramatski snažnim scenama (pripovijest o izletu!) i originalnim epizodama (Luz) pričinjaju nam se nekako posve blizim, upravo našim. Usljed toga i motivacija izilazi mnogo naravnija, pa je dosljedno i utisak mnogo dublji.

Samo prikazivanje obiju komada bilo je dobro. U »Zauzeću tvrđave« istakoše se gđe. Dimitrijević i Mihičić, pa g. Nučić; a »Radosti života« osobito nam zasladiše gđe. M. Ružička Strozzi i Hržić, dok su izvrsni bili gg. Raić, Pavić i Papić. **I. V.**

»Poljačka krv« N e d b a l o v a postala je šlagerom sezone i »Zugstück«, što puni kase bečkih pozorišta. I naše kazalište nije moglo a da ne donese ovu uspjelu i zgodnu operetu. Sujet: stara i već dosadna priča, kako se dvoje ne ljube, pa se opet ljube. A la »Vesela udovica« samo što ova »zijevanje budeća« pripovijest nije donesena u zanimivijoj formi nego i opet sa starim banalnim vicevima iz demimondenskog svijeta, koji ne spadaju u hram umjetnosti. Šteta je za ovu lijepu glazbu da je uz onakav sadržaj. Orkestracija lijepa, majstorska! »Čar valčika« je bio dosada jedini pravi i zasluženi uspjeh operetne glazbe, a eto je i premašen. Veoma je lijep, i bez trunka uobičajene banalnosti valčik — sjajna je imitacija jeke ali od našeg orkestra nesjajno izvedena — a kvintet kartaški dostojan je dobre opere. Uspjela je rugalica »On zaljubljen je«. Operetna diva gđa. Polak nenadmašiva je u svom prikazivanju i po mom mišljenju bolja od Kartouscheve i Güntherove. Ona je i popravila onaj, bar za me neugodni dojam njemačke narodne pjesme (iz alpskih krajeva), za koju se ne mogu domisliti, kako dolazi u poljsku respektive slavensku narodnu glazbu. Inače izvedbi (Strmac, Binički, Žličar i dr.) svaka čast. — Samo orkestar! Bilo bi vrijeme, da bude u istinu orkestar. **V. S.**

OCJENE I PRIKAZI.

Povijest kraljevine Hrvatske (U svescima izdaje dr. Rudolf Horvat).

Nedavnog smo vremena bili svjedoci kosovske odmazde. Srbi opraše sramotu Kosova i oslobodiše gnijezdo i jezgru negdašnjeg svog carstva. Tko je bio onaj nevidljivi pokretač za kosovsku odmazdu? ... Narodna pjesma i tradicija. Srbin je od malih nogu vičan gledati s bolju u srcu na Kosovo i misliti na osvetnike, koji će »Onamo, 'namo za brda ona ...« da peru sramotu i osvete braću.

Historija je snažan faktor u životu naroda. Ni mi Hrvati ne moramo da se samo stidimo pred knjigom naše povijesti. Istina ima u njoj tamnih stranica mnogo, ali ima i momenata, na koje bi s ponosom gledao i mnogi veći narod od hrvatskoga. Upoznajmo narod sa prošlošću možda će jasnije osjećati svoje dužnosti u budućnosti.

Poznata je već »Povijest Hrvatske«, što ju je dr. Horvat izdao u Petrinji, a da je našla odziva najbolje dokazuje to, što se više ne može dobiti. Potrebno je, da narod ima ovakovih knjiga i da mu one budu često u rukama. Upravo stoga i izdaje prof. Horvat svoju »Povijest kraljevine Hrvatske« u svescima po 60 fil. Čitavo djelo, uvezano u krasne korice stajat će 6 kruna.

Drugi svezak — koga smo dobili, dok prvoga ne dobismo — radi o poviesti od 1102.—1387.

Mi preporučujemo da se djelo raširi u narod, a našim mladim prijateljima — đacima — doći će tim bolje, što ima ispod retka navedene izvore, te će se oni njima moći poslužiti.

Naručuje se kod samoga pisca (Zagreb, Kačićeva ulica br. 20).

»MARZOCCO« I NOVI SRPSKI PJESNICI.

Ova ugledna talijanska književna revija donijela je još u broju od 17. kolovoza prošle godine prikaz novih srpskih pjesnika iz pera Bruna Guyona, koji se je i prije u istom listu bavio srpskom lirikom. Guyon prelazi preko škole srpskih parnasijanaca francuske manire, koja je pripravila na polju umjetnosti tlo novoj individualističkoj školi. Kod ove se zaustavlja, jer je ona nastupila u znamenju povratka onoj inspiraciji i onom koloritu, koji je urođen slavenskoj pučkoj pjesmi. Ovu školu reprezentiraju mu Jovan Dučić, pjesnik metafizike i Milan Rakić, pjesnik realista. Pisac polaže u njih veliku nadu, jer su obojica odgojeni na diplomatskoj školi u Parizu, gdje su imali prigodu stvoriti oštri kriterij o zahtjevima moderne poezije i s tim kriterijem razviti domovinsku poeziju, sačuvavši joj cjeloviti originalni etnički karakter. Guyom se je s Dučićem upoznao u Rimu i s njim vodio razgovore o literarnim pitanjima. Na njega je Dučić učinio silan dojam, jer je s osobitim patosom govorio o ljepotama i starinama Italije i jer mu je ispovjedio svoj umjetnički credo, koji teži, da dospije do granica između prirode i duše. »Ujediniti srce i misao: to je kanon moje poezije«, reče mu Dučić. Pjesnik nastoji asimilirati sve fenomene srca sa fenomenima misli. Guyon uspoređuje njegovu poeziju sa brzim tijekom vode po krasnim poljima »properantis acquae per amoenos ambitus agros«. Svida mu se mnogo, što se Dučić drži onog znamenitog načela U. Foscola: »Odio il verso, che suona, e che non crea«. Da pruži čitaocu ideju Dučićeve poezije prevada pisac u prozi dvije karakteristične pjesme »Oči« i »Pesma«. »Pesma« mu je puna istočnjačkog, fatalističkog transcedentalizma, dok se pjesma »Oči« približuje više poeziji Zapada. U ovoj nalazi on nešto, što potsjeća na bolonjsku i toskansku školu i na moderne pjesnike-filozofe, izuzevši karakteristiku neukrođene, divlje fantazije. O koloritu Dučićevih pjesama izražava se Guyon s riječima samoga pjesnika: »Kolorit moje poezije jest staro srebro, dok je D'Annunzijev krv i zlato«. Dok Jovan Dučić, nastavlja pisac, sabire fenomene boli, protuslovlja, koja se zbivaju među prirodom stvari, Milan Rakić promatra prirodu i život kao naturalista, premda je sačuvao svojoj poeziji karakter svoje rase. Guyon, promatrajući zadnje balkanske događaje drži shodnim, da prevede Rakićevu pjesmu »Simonida«. Pripovijeda najprije kratku historiju crkve u Gračanici na kosovskom polju, koja je ujedno spomenik ljubavi i povijesti. U ovoj bizantinskoj crkvici stoji skrivena i jedna nježna povijest ljubavi i sredovječnog viteštva. Tu se nalazi slika na fresku mlade

carice Simonide, koju je dao učiniti njezin muž car Milutin na vječni spomen njezine prerane smrti. Ta krasna slika bude profanirana, kad zlikovačka ruka varvarski iskopa caričine oči. Pisac je ovu pjesmu krasno i vjerno preveo u prozi. Na koncu kaže, da ta pjesma ima u sebi nešto klasičnoga, neku misao Carducci-a, da nas sjeća na njegovu pjesmu »Chiesa di Polenta«. Zatim spominje Guyon pjesnike Svetislava Stefanovića i Veljka Petrovića. Prvi mu je filozof-naturalista i budući odgojen u Engleskoj pokazuje jaki stranački, engleski utjecaj, te nije čudo, da je sam sebi škola. Petrovića drži vrijednim patriotskim pjesnikom, kontinuatorom Jovanovićeve romantične škole. Glavni uzrok lijepog razvitka srpske poezije u zadnjem deceniju nalazi Guyon u skulpturama Ivana Meštrovića i u slikama Mirka Račkoga. Iz cijele moderne srpske umjetnosti on zaključuje to, da Srbi nemaju nikakvih imperialističnih težnja, već da teže za mirom i civilizacijom. Iza toga govori izričito, da Srbi »s druge strane mora« gledaju uvijek u slici Venecije Italiju i da znadu za njezine misli, za njezine velike pjesnike i za slave Jadranske kraljice. Kaže, da Carducci u stranom svijetu nije bio prije i tako temeljito poznat, kao baš kod Srba, a na isti način i D'Annunzio, koji ima dosta imitatora. Guyon mnogo griješi, kad govori o Srbima ono, što se samo o Hrvatima može reći. Znamo iz historije srpske književnosti, da talijanski pisci nijesu ništa uplivali na srpsku knjigu, a još manje na srpsku inteligencu. J. Skerlić nam u svojoj »Istoriji nove srpske književnosti« jasno kaže o silnom francuskom i drugom uplivu na srpske književnike, a ni spomena nema o kakvom talijanskom utjecaju. Hrvati, osobito oni na dalmatinskim obalama, od davnih vremena pa do danas prate svaki talijanski književni pokret i njegov upliv vidimo u njihovim djelima. Na sve pojave talijanske lijepe knjige osvrtahu se uvijek naši kritičari i prikazivali su ih javnosti s bogatom spremom i vanrednom zanimljivošću. Po svim našim revijama, osobito prije, bili su ustupljeni mnogi reci prikazima i studijama iz moderne talijanske književnosti. Još godine 1889. bio se je Enrico Panzachi u svojoj reviji »Lettere ed Arti« simpatično osvrnuo na radnju iz talijanske novije književnosti od Čedomila Jakše u zagrebačkom »Vijencu«. Dugo bi bilo nabrojiti sve ono, što su Politeo, Čuka, Petravić, Sabić i mnogi drugi napisali o talijanskoj književnosti. Fakat je taj, da se je Guyon prevario u ovoj stvari. Inače njegove misli o reprezentantima srpske moderne lirike slažu se sa drugim kriticima, koji priznaju Dučiću stilističnu okretnost i umjetničku formu, Rakiću misaonost i toplinu, Petroviću jako nacionalno osjećanje, a Stefanoviću eksotičnost. Ovim člankom htio je Guyon upoznati Talijane s modernom srpskom lirikom, koja mu sliči bijeloj, zavjetnoj crkvi na Kosovu i koja će ovjekovječiti oduševljenje narodnog junaštva i učvrstiti vjeru u budućnost. Pri koncu članka pokazuje se i Guyonova politička tendenca, koja ide za tim, da se Srbi još više odaleče od Bugara, a da nastupi što tijesnija sveza između Italije i Srbije. To srpsko-talijansko zbliženje mora se propagirati po Guyonu i pomoću književnosti i umjetnosti.

Ivan Delalle.

Dr. J. ŠILOVIĆ: UZROCI ZLOČINA.

»Pravna je nesigurnost uzela toliko maha, da pred njom mora uzdrhtati bar malo i najnepokolebiviji optimizam.«*) Dokazom su one bezbrojne tamnice i oni silni zatvori, kojih broj nikada ne opada i koji se nikada ne ispražnjuju. Svako oveće mjesto, gotovo svako mjesto ima svoj »Tower«, svoju »kulu« — kako li ih sve zovu? — svoju »buharu« u većem ili u manjem stilu. Na žalost — to je zahtjev kulture i to je znak kulturnoga stepena dotičnoga mjesta, grada. To su crne slike, sumorne pjesme, teške kao uznički lanci, tmurne kao dani bez svjetla, zadušljive kao podzemni hodnici, puni memle, gdje se kolju guje i jakrepi. To je svijet za sebe, svijet zlih strana ljudske duše, ali i svijet kajanja i svijet čežnje za danjim svjetlom, za svježinom rođene grude, za samim sobom, za oslobođenjem svoje duše od niskih sklonosti.

»Zločinci se ne smiju smatrati izmetom društva, jer su oni — što više — spojeni s njime kao rana s tijelom.«[1]) »Svaki je zlo-

*) Dr. G. Aschaffenburg: Das Verbrechen und seine Bekämpfung.

[1]) ibid. iz Corre: Essai sur la criminalité.

čin proizvod sklonosti i odgoja, dakle individualnoga faktora u jednu ruku i društvenih odnosa u drugu ruku.«[2]) Toga se mora držati i kriminalna znanost, jer je ona vrlo usko srasla s društvenim životom. Dosada je imala neko apstraktno obilježje, jer joj je pri određivanju kazne nada sve vrijedila riječ zakona, a ne njegov duh. U novije doba nastoje ukloniti tu pogrješku, pa vidimo, kako se na svim stranama radi oko reforme kaznenog zakona i postupnika. Jer je sasvim krivo shvaćanje, da je kaznenom zakonu sve i sva samo zločin, dok se je opća pravna sigurnost puštala s vida.

Da se stvari dobro upoznaju, veli Aschaffenburg, treba poći putem prirodoznanstvenim, pa promotriti ponajprije zločin i zločinca te onda potražiti sredstva proti njima. Taj je postupak sličan postupku liječnikovu, pa je Lombroso dao pojedinim stepenima medicinske izraze. Ponajprije treba istražiti uzroke zločina. O uzrocima zločina i o njegovom ugušenju napisane su mnoge knjige. Ove je godine izdala »Matica Hrvatska« jednu takvu knjigu. To su dra. Šilovića »Uzroci zločina.«

Kako sam pisac kaže u uvodu, uzeo je za osnov svom djelu Aschaffenburgovu knjigu »Das Verbrechen und seine Bekämpfung.« Držao se je znanstvenih rezultata, sakupljenih u tom djelu, i izvadio je iz njega najveći dio statističkih podataka, samo što je to sve upotpunio našim domaćim statističkim podacima i ilustrirao mnogim slikama i crticama iz života naših ljudi. Aschaffenburgovo je djelo čista znanost, a Šilovićevo je popularizovanje te znanosti, primijenivši je našim prilikama. A ovo popularizovanje naglasuje i sam Aschaffenburg u uvodu prvom izdanju svoga djela. Zločin se ne će iskorijeniti kaznom nikada, nego kaznu treba poduprijeti sprečavanjem zločina. A to će biti moguće samo onda, ako se uklone uzroci zločina, za to treba ove upoznati. Upoznati ih moraju svi, a ne samo kazneni suci i kriminaliste, jer je zločin rana cijeloga društva. To je Lombrosova etiologija.

U tom je dr. Šilović izvanredno uspio. Poznat kao stručnjak u toj stvari, držao je lani u Zagrebu predavanje u »pučkom sveučilištu« o uzrocima zločina. To je bilo možda najuspjelije predavanje te institucije. Odlomak »pijanstvo i zločin« držao je kako posebno predavanje u više mjesta. Popularizaciju ovoga djela znatno će olakšati Matičino izdanje.

Svakom su pojavu uzrokom više faktora. Tako i zločinu. Faktori, koji su uzrokom zločinu, nalaze se u jednu ruku u raznim društvenim prilikama, a u drugu u individualnim svojstvima pojedinca i u njegovoj posebnoj dispoziciji. Ti socijalni i individualni faktori nekada se upotpunjuju, a nekada su jedni jači, a drugi slabiji i obratno. Prema ovim faktorima, koji utječu na zločin, razdijelio je dr. Šilović svoje djelo na dva dijela. I pri tom, kao i pri diobi tih dijelova, držao se je Aschaffenburga, samo što je Aschaffenburg dodao još i treći dio — »Der Kampf gegen das Verbrechen«, — u kojem iznosi sredstva i načine proti zločinu, o čemu je dr. Šilović već u više navrata predavao i pisao, i o čem obećaje u ovom djelu napisati iscrpivu i preglednu knjigu.

Kako rekoh — djelo se »Uzroci zločina« raspada u dva dijela: I. »Društveni uzroci zločina« i II. »Lični uzroci zločina«. Među društvene uzroke zločina broji se: 1. pijanstvo, 2. godišnje doba, 3. grad, selo, zanimanje, 4. prostitucija i 5. gospodarsko i društveno stanje; a među lične uzroke: 1. porod i odgoj, 2. naobrazba, 3. životne dobi, 4. spol, 5. obiteljske prilike, 6. tjelesne osebine zločinčeve, 8. razdioba zločinaca.

To je u glavnom i Aschaffenburgova razdioba, samo što Aschaffenburg stavlja u prvu grupu još rasu i religiju; pa iza alkohola ostala sredstva užitka, kao duhan, kavu, čaj, a osobito morfij i opijum; pa igru i praznovjerje. Ali nekima od tih uzroka ne podaje općenito nikakva znamenovanja, za druge opet veli, da ne igraju u Njemačkoj osobite uloge pri zločinima. Stoga je dr. Šilović i ispustio sasvim ovakve uzroke, kojih se učinci mogu izbrojiti na prste.

»Uzroci zločina« imaju sve oznake knjige za šire slojeve. Osobito se ističu dvije strane: Jedna strana sa svojim brojkama i zgodno prikazanim rezultatima znanosti djeluje na razum i uvjerava ga, a druga strana sa zgodama iz života i često s potresnim i dotjeranim crticama (na pr. one i »Tasina dnevnika«) djeluje na srce, što

[2]) Dr. J. Šilović: Uzroci zločina.

treba osobito uzimati u obzir kod knjiga za šire slojeve.

Da pređem na pojedine dijelove knjige, na pojedine uzroke zločina.

Na prvom se mjestu opširno bavi pisac pijanstvom. Opširnost i pomna obrada toga predmeta, jasno nam kazuju, koliku važnost treba podavati pijanstvu kao uzroku zločina i uopće kao jednoj negativnoj, razornoj strani ljudskoga društva. Ne mogu sada ovdje da iznesem potanje podatke iz ovoga odlomka, nego ću to učiniti kojom drugom zgodom. Lani sam iznio u »Luči« u kratkoj notici neke statističke podatke iz tog predavanja. Za pravo bi razumijevanje trebalo prepisati cijeli članak, ali se moram zasada radi prostora i radi svrhe ove radnje zadovoljiti s nekoliko redaka. — Pisac se je služio u glavnom podacima dra. Kostića, Biankinija, dra. Stabla, dra. Kraepelina, dra. Aschaffenburga i drugih prvaka na tom polju. Ocrtao je u nekoliko slika živim bojama neke zločine, koje je uzrokovao alkohol, istaknuo je mnogim statističkim podacima strahote alkohola, koje nas upravo bodu u oči, naglasio je neke fiziološke momente. A sve se svodi na jedno: »— krvavi zločini i zločini protiv ćudorednosti imadu svoj uzrok poglavito u pijanstvu.« Kako će se odstraniti ovaj strašni uzrok zločina, najbolje nam pokazuje »apostol trijeznosti«, Irac P. Mathew, koji je predobio za potpunu apstinencu stotine tisuća Iraca. To je djelovanje osjetila i kriminalistika. G. 1838. počinjeno je u Irskoj **12.096** teških zločina, a za djelovanja P. Mathewa opao je taj broj g. 1841. na **773.**[1])

Godišnje doba utječe različito na različite zločine. Jednima je zgodnija zima, drugima ljeto ili proljeće ili jesen. Zločini proti ćudorednosti rastu u toplijim mjesecima, dok zločini proti imovini rastu u hladnijim mjesecima. Po Kostićevoj statistici počinjeno je najviše teških tjelesnih ozleda g. 1911. u julu (18), a najmanje u novembru (9). Razna su tumačenja za ove pojave. Za zločine proti ćudorednosti je više tumačenja, ali dr. Kostić veli, da je kod nas uzrokom temperatura i alkoholizam, isto se može donekle tvrditi i za teške tjelesne ozlede, jer tada imaju ljudi novaca za piće, pa se od pića i temperature zagriju i zaborave na sebe. Dr. je Kostić konstatovao za mitrovačke kažnjenike, da su počinili najviše svih zločina u listopadu (287), kada ima najviše »mladoga vina i novo pečene šljivovice«. Isto tvrdi i dr. Popović za kragujevački okrug: »Najviše se povreda događa u jesen.«

Da su prilike drugačije u gradu, a drugačije na selu, nije potrebno istom dokazivati. U ovim se različitim prilikama javljaju i različiti zločini. Gradovi imaju svoje posebne privilegovane zločine, kojima prija onaj ambijenat ulice, zakutnih mjesta, podrumskih stanova, blizog doticaja množine ljudi i velike vreve. Tu kao da je i sam uzduh prožet nekim zločinačkim fluidom, pa svi, koji ga udišu, srtaju iz zločina u zločin. To je škola mladih zločinaca. Zločinci su protiv imovine specijaliteti gradova. — Na selu je laka kontrola jednih nad drugima. Stoga su tamo zločini većim dijelom počinjeni u svađi i pri piću i to krvavi pločini, u čemu selo daleko nadmašuje grad. — S rečenim je u uskoj vezi razlika zanimanja. Izvadit ću samo neke podatke za Hrvatsku. Godine 1905. osuđene su u Hrvatskoj u svemu 3283 osobe, a među tima su 1642 seljaka, od kojih je 821 počinio krvavi zločin, čemu su uzroci piće i posjedovne razmirice. Kod drugih zločina ne sudjeluje seljak u velikom broju. Znak, »da je naš seljak pošten, ali surov, da mu je dosta popiti čašu vina više, ili posjedovna razmirica, pa će planuti i uništiti tuđi život, zdravlje i imetak.« Kod samostalnih obrtnika prevladava također krvavi zločin, dok je kod seoske služinčadi i kod obrtničkog pomoćnog osoblja na prvom mjestu krađa, što vrijedi i za trgovačko pomoćno osoblje. Samostalni bi trgovci svakako bili najbrojnije zastupani kod lihvarenja, da je kod nas kažnjivo, ovako su ostali samo kod prijevare. Što se tiče činovništva, ono je ostalo gotovo «intaktno u kriminalnom pogledu.« Ali ima zločina, velikih zločina, radi kojih se ne poziva niko pred kazneni sud, nego pred sud savjesti, samo što se ne može statistički ustanoviti.

Među najžalosnije pojave ljudskoga društva spada prostitucija. Lombroso veli,

[1]) Aschaffenburg: Das Verbrechen und s. B.

da je ona kod žena ekvivalenat zločinu kod muškaraca. Mnogo je uzroka toj pojavi. U prvom su redu svodstvo i bijeda. Tu se treba sjetiti »trgovine bijelim robljem«, tog odurnog i mrskog zanata. »Ali to nijesu jedini razlozi; njoj su razlogom obscene slike i pripovijesti, lascivne kinematografske i kazališne predstave«. Ovo bi trebalo zapisati »in memoriam« i policiji grada Zagreba i ostalih gradova, gdje se ne samo trpe, nego gotovo i preporučuju sa strane vlasti takve stvari, koje direktno potpadaju pod kazneni zakon.

Od ličnih uzroka zločina u prvom redu treba spomenuti porod, odgoj i naobrazbu. Već je i sam porod od važnosti po budućnost čovjekovu. Pomislimo samo na djecu roditelja pijanica! Pravo kaže dr. Bezzola: »Svaka kaplja alkohola kod oca znači kaplju bedastoće kod sina«. Djeca pijanica i degeneriranih dolaze na svijet tjelesno i duševno zaostala. Kako ovakva djeca ne uživaju gotovo nikakvog odgoja, a o kakovoj se naobrazbi ne može ni govoriti, to je sasvim razumljivo, da im je otvoren put k zločinu. Čemu mnogo doprinosi i loš primjer roditelja.

Od neizmjerne je važnosti po pojedinca obitelj. Kako za djecu, tako i za odrasle. Oettingen i Prinzing su dokazali, da je broj neoženjenih zločinaca razmjerno veći nego oženjenih. To dolazi odatle, što brak ima blagoslovan utjecaj na muškarca, osobito, ako se je oženio iza 25. godine. Isto je tako kriminalitet udovaca, udovica i rastavljenih daleko veći nego li neoženjenih.

Žene mnogo manje čine zločine nego muškarci. Kod nas su najviše sudjelovale pri krađi, i to su bile služavke, sobarice i konobarice, koje imaju zgodne prilike. Posebni je ženski delikt potvora. Uopće ženski zločini nose na sebi biljeg neiskrenosti, a muški surovosti. Opazilo se je, da opada kriminalitet kod žena, koje idu za zaradom u tvornice i trgovine. »Razlog tome: žene se ne opijaju.«

Da je većina zločinaca tjelesno i duševno degenerirana, o tome nema sumnje. Zločinac je neki posebni tip. Često je vrlo malena razlika između luđada i zločinca. »Zločin i umobolja dvije su biljke, koje crpe hranu iz iste zemlje, iz zemlje tjelesne i duševne degeneracije.« Lombrosove tjelesne oznake, što ih pripisuje zločincu, ne moraju uvijek odgovarati istini, jer iste znakove mogu imati i pošteni ljudi.

»Zločinci u svojoj ukupnosti stoje duševno i tjelesno ispod poprečnoga čovjeka.« Tomu je razlogom u prvom redu društveno stanje, te je po tom »zločin u prvom redu društveni fenomen.« Ali k tomu se društvenom utjecaju mora još pridružiti »individualna sklonost.«

»Silna vojska kršitelja prava živi više manje na račun miroljubivoga građanina, koji mora da podiže iz godine u godinu nove kaznione i popravilišta i da podmiruje troškove za uzdržavanje kažnjenika.«[1]) U tu je svrhu potrošeno u Nemačkoj god. 1903. ništa manje nego 100 milijuna Mk., a te je godine bilo po njemačkim kaznionama 505.353 kažnjenika. To su doista cijele vojske!

Proti zločinu radi se na svim linijama. U tom se pogledu mnogo spominje Ferrijevo djelo »I sostitutivi penali«, koje donosi sredstva za sprječavanje zločina. Ponajprije treba urediti socijalne prilike. To je prvi zahtjev. U tu svrhu treba podizati radničke stanove, graditi azile za zapuštenu djecu i slično. To će biti najbolje oružje proti zločinu. »Svako je djelo, koje vodi tjelesnom, duševnom i gospodarskom ozdravljenju naroda, ujedno oružje u borbi proti zločinstvu.«[2])

V. Grmović.

Radosna vijest. Već odmah u prvim počecima našega pokreta istaknuto je književno pitanje kao važan dio našega budućeg rada. Dr. Ljuba Marković pisao je mnogo o ovome pitanju u Luči, Hrvatskoj Straži, pa i u posebnoj knjizi (Nov Život). O istom su pitanju pisali i drugi, osobito u Hrvatstvu i Danu.

Sada evo možemo ipak nešto da zabilježimo i to radosnu pojavu, da se u »Kolu hrv. književnika« nađoše na okupu naši mladi i stariji radnici na polju lijepe i poučne knjige, koji žele da svoje sile upotrebe na procvat hrvatske nacionalne knjige u duhu, koji odgovara našim narodnim potrebama.

---

[2]) ibid.

[1]) Aschaffenburg: Das Verbrechen und seine Bekämpfung.

Kao prvi svoj glas šalje nam »Kolo hrv. književnika« ovu:

Književnu obznanu.

»Kolo hrv. književnika« izdavat će od ove godine posebni beletristično-poučni list, te je u tu svrhu preuzelo u svoje ruke »Prosvjetu«, kojoj je promijenjeno ime u »Hrvatska Prosvjeta«, a izlazit će u povećanom formatu svaki mjesec jedamput i to sredinom mjeseca. Novi će list pratiti i unapređivati po mogućnosti razvoj svih grana hrvatske kulture, bit će urešen ilustracijama, a donosit će od vremena do vremena i po koji umjetnički prilog. »Kolo hrv. književnika« naišlo je dosada u svim hrvatskim pokrajinama na velik odziv, pa se nadamo, da će i ovo poduzeće s oduševljenjem doprijeti čitava javnost. Za dobar pravac i uspjeh lista jamče imena mnogobrojnih kulturnih radnika, koji se već dosada prijaviše za članove »Kola« ili za suradnike našega glasila. Spominjemo samo ovu p. n. gg.: dra. A. Bauera, dra. A. Mahnića, dra. Ivana Šarića, msgra. Frana Bulića, dra. Đuru Arnolda, prof. Vj. Klaića, Jovana Hranilovića, dra. Velimira Deželića, dra. F. Barca, dra. S. Ritiga, dra. R. Horvata, Ferdu Rožića, romanopisca dra. Milana Kovačevića, E. pl. Laszowskoga, dra. J. Jelenića, Antu Petravića, Stj. Širolu, Marina Sabića, dra. Frana Biničkoga itd. itd. Od mlađih će biti redovito zastupani: Milan Pavelić, Izidor Poljak, dr. Milan Marković, dr. Lj. Marković, Ferdo Galović, Lovre Katić, Đuro Vilović, Lovro Kneževič, dr. Andrija Živković, fra. A. Čičić i uopće čitav mlađi književnički naraštaj, koji se posljednjih godina skupljao oko »Luči«.

Budući da će na ovaj način u novom listu biti zastupane i starije i novije književne struje, to se nadamo, da će »Hrvatska Prosvjeta« biti omiljelo štivo u svim hrvatskim krugovima. Dosadašnje pretplatnike molimo, da nam ostanu vjerni, a podjedno se obraćamo na sve naše pristaše, neka nam što prije jave imena novih pretplatnika. Već u prvom broju počet ćemo uz prinose ostalih naših suradnika donositi i uspjeli originalni roman iz hrvatskog savremenog života, pod naslovom »Zlotvor«, što ga je napisao poznati autor »Polomljenih krila« i »Vala«, dr. Milan Kovačević, liječnik na Rijeci.

Pretplata na »Hrvatsku Prosvjetu« iznosi — kao i dosada — godišnje 14 K. Društveni članovi, učitelji, kapelani i đaci dobivaju list uz godišnju pretplatu od 10 K. Pretplata se šalje društvenom blagajniku g. Nikoli Markovića, Zagreb, Palmotićeva ulica br. 31.

Uredništvo i uprava **»Hrvatske Prosvjete«** nalaze se u Haulikovoj ulici 4. kamo valja slati rukopise i sve, što se odnosi na list.

U Zagrebu, 1. siječnja 1914.

»Kolo hrvatskih književnika«.

Naši srednjoškolski listovi. »Ljiljan«. Dubrovnik. God. VI. 3—4. Bravo! Ljiljan se ovim brojem baš opoštenio, dignuvši se naglo na zamjernu visinu, pa nam budi nadu, da će postati opet onim, što je nekad davno bio! — »Zdravo kraljice« je zanosan himan i smjerna molitva vjerničke duše i najbolja od dosadanjih stvari Manjavina. Pobliže sam se zabavio pjesmama druga B. M,- te mu poručujem ovo: »Pjesme su bogate, ali Tvoja nas poezija uza svu svoju bogatu metaforiku i lijepe slike, što su obilato po njoj rasute, ipak ostavlja sasvim hladnima. Ove si pjesme pisao više umom hladno redajući lijepe figure, nego srcem. A poezija je u prvom redu osjećaj, srce. Ne stoji maksima: Umjetnost za umjetnost, jer ta proglasuje da je umjetnost sama sebi svrhom. Ali stoji, da je umjetnost osjećaj za osjećaj, srce za srce. Čitajući jednu pjesmu mora nas to čitanje zanijeti da isto osjećamo, što je i pjesnik osjećao. Često može jedna jednostavna pjesmica da bude mnogo bolja od koje nakićene i napirlitane. Srce! Uopće se kani tona oda, koji Ti provejava sve 3 pjesme. Taj je ton previše patetičan, tiradski, pa nas lako dovodi mjesto osjećaju — laži. Vrhunac je umjetnosti — naravnost, a stilom i tehnikom oda suvereno vladaju samo kraljevi.«

Od crtica je najbolja »Za ljetne noći« Petruša Svilajina. Puna je nastroja i saosjećanja i boje ljetne noći, tek su svi prijelazi nekako nategnuti i neprirodni, hrapavi. Na pr. ovaj: »Tek sam se odalečio od...« Zar nije mogao bolje izvesti prijelaz k djevojačkoj pjesmi? Drugo: Ne treba sve kompara-

cije počinjati sa »kao«. Ako bude prostora, unići će u »Vilingaj«. I »Ave Maria« je puna lijepih slika, koje nas se ugodno doimlju, ali Idislavu nije pošlo za rukom, da oba elementa, promatranje prirode i svoje refleksije, uspomene jedinstveno stopi. »Naša srca« je najbolja svršetkom, dok je dijalog još ukočen. Rado bismo našli još i rubriku »Ocjene i prikazi«. Tada bi bila naša hvala potpuna. — Uopće želimo, da bez te rubrike ne bude nijedan đački list. Prikazujte nesamo beletrističke knjige, nego osobito p o u č n e i znanstvene naročito katoličke, izišle one kad bilo. Prikazi mogu biti i kratki, ali neka dokazuju, da je đak barem knjigu pročitao.

»O s v i t«, Z a d a r. G o d i n a I. b r. 1. Evo zabijelio i »Osvit«, da mlad i ponosan stupi među ostale svoje drugove. »Osvit« je naše ogledalo, pa neka zasvijetli kao i ostali đački listovi... A onaj, kojemu svaki dan dižemo oči, neka se udostoji blagosloviti naš rad...« Uvodnik tumači zašto su kongreganisti pokrenuli »Osvit«. Mi dodajemo, da je i naša želja, da rad bude što diferenciraniji, da kod »Osvita« i kod drugih đačkih listova sudjeluje u radu, što više drugova.

(Radi toga općenito z a b r a n j u j e uredništvo »Luči«, da pojedinac oblači v i š e pseudonima. Hoćemo da poznajemo svakog našeg čovjeka, a uz more pseudonima ne može se to nikako postići. Ovo se đakako ne tiče »Osvitaša«, nego pripominjemo s v i m a.)

Od pjesmica je najbolja: »Moje misli« odlikujući se živahnošću stila i lakoćom, koju imaju pjesme spjevane u času emocije i istinske čežnje. Pjesme g. V-ra su slabije. Možda zato, jer su obje prigodnice. »Omladini« je na više mjesta zapravo proza bez ikakove ritmike. Crtica »Molitva« bi bila mnogo bolja da je kraća, zbijenija. Prvi je dio trebao uopće otpasti, jer nema nikakova saveza s drugim i s pointom. Vrlo mi se svidio poučni članak. Ne tražimo, da đaci pišu originalne članke, ali nas veseli, kad vidimo da dublje študiraju ozbiljna djela. Članak govori o laži u školi po pedagogu Foersteru. Upozorujem samo pisca da nije uvijek i čitaocu jasno sve ono, što je jasno njemu, koji je knjigu čitao. Tako n. pr. nije jasno rekao, što su to »fantastične laži«. — Na koncu listića dolazi još šala i zagonetka.

S prvim smo brojem zadovoljni, sada naprijed!

»U č k a«. P a z i n. G o d i n a I. b r. 1. Zanosan je pjesnički uvodnik. »Kao što majka daje svome sinku jutrom u lice prvi cjelov, tako i majka Učka šalje danomice svojoj djeci — istarskome puku — svoj cjelov u žaru jutarnjih sunčanih zraka«. I po vas dan se majka brine za djecu svoju. Eto takovom majčinskom ljubavlju hoće i ovi mladi poletnici da se brinu za svoj puk. Za tu brigu, za taj rad spremat će se u »Učki«. Nekako programna je i prva pjesma: »Đačkom domu«. Dikcija te pjesme zanosi na narodnu, pa bi bila još uspjelija, da taj narodni elemenat jače probija kroz sve strofe. Najjači je u zadnjoj. »Sve je prolazno« obrađuje temu na koju često nailazimo u đačkim listovima, umiranje prijatelja. To je sasvim naravno, jer takovi tragični događaji snažno djeluju na mladu fantaziju i drugo: takovi su doživljaji — tako reći — svaki danji, pa ne treba proučavati mnogo život, da ih se opazi. Mihovilović nam nije rekao ništa nova. Zar se nije njegovo prijateljevanje ništa razlikovalo od drugih? Život se nikada ne opetuje, pa zato svaki, makar i isti doživljaj, ima drugo lice, drugi vid. Nemojte nastojati samo da uhvatite glavni događaj, već tražite sve osebne konture i nijanse.

»Kroz tamnu maglu« ne mogu ocijeniti, jer je zadnja strofa nečitljiva, pa ne znam pointu .Čini se ovako, da prve tri nemaju nikakova saveza. »Moć pjesme« je izvrsna refleksija o pročitanoj pjesmi, pa bismo samo željeli da se ta vrst crtica, što više kultivira. Treći »aforizam« je nategnut. Vidimo, što hoće da kaže, ali to nije rekao. Inače su dobri. Humoreski baš najviše nedostaje — humora. Prizor, kako se seljaci obređuju »bukaletom« mnogo je zanimljiviji, od samog fantova pričanja. No vidi se, da pisac zbilja ima posmatračkog dara, tek bit će mu ovo prvijenac. Milivojeva je crtica najbolja potresno i kao osjećamo, da je pisac baš vidio i proživio takovo umiranje. Jako je zgodna uredba »odgovori uredništva«: Zašto niste uvrstili u prvi broj i jedan poučan članak?

I ovako je »Učka« nadmašila naše očekivanje, tim više, što vide drugovi da smo strogi sudije. Želimo, da naše kritike ne budu samo pohvale. Rad u đačkim listovima se sam od sebe hvali, a prvi je broj »Učke« na svom mjestu.

»Neven«. Sriјet. Godina I. Br. 1 Obilježje »Nevena« i vanjsko i unutarnje jest neka elegancija, otmjenost. Formalna strana je vrlo brižno opremljena. Lijep rukopis, elegantni naslovi i inicijali, te vinjete brižljivo izrađene djeluju vrlo ugodno na nas. Isto gotovo možemo reći i sadržini. Nema onih sasvim diletantskih stvarčica, koje se rade bez ikakove pomnje i bez ikakovih pretenzija. Svemu je dan neki umjetnički biljeg. »Jošte kralja« je pjesma lake dikcije i originalna idejom. Neke strofe su svojom prirodnom elegancijom i dubokim osjećanjem, koji vrlo jasno probija stihove, upravo potresne, no nategnuti prijelaz od uvoda na samu ideju (4. strofa) mnogo smeta. Ispravi, pa će naći možda kutić u »Vilingaju«. »U buri i vinu« kao fragmenat nije posve jasna. Zašto se radnik razjario; i — — — ne valja ondje crtice staviti, gdje čitaoc ne će moći da pročita, što se iza njih krije. »Alegorija« je baš tipična za »Neven«. Elegantna, topla, bogata, sa puno boja, ali ne izrađena do kraja, nejasna, kao slika zamišljena u krasnim bojama, ali nedovršena. U kakovu je odnošaju on »Jakiša« prema svojoj junakinji zašto samo »ipak« ide joj na grob? Neka nam i to kaže, pa bi je također rado vidjeli na urednikovu stolu. »U noći mrtvih« je napisano još u doba borbe za izrazom, te se misao i ideja još bori sa stihom. Od fantazije na javu« ima sve odlike predašnjih, samo je drugi dio mogao biti zamišljen mnogo šire. Za čudo dobro svladava sve prijelaze s jedne situacije na drugu, o što se srednjoškolci najviše postiču. Na koncu među »Nevenovim« porukama »Danici« čitamo: »Zašto je list samo beletristićan; to ne ide, nije ni naša »Luč« samo beletristična, a nama treba ljudi, koji se bave i soc. pitanjem i znanostima...« To opet »Luč« poručuje »Nevenu«.

Vg.

GLAZBA.

»Sv. Cecilija«, smotra za crkvenu glazbu. God. VIII. svezak 1. Svatko od nas, koji je malo bolje pogledao u seoske a i neke gradske crkve, dobro zna, kako su prilike naše crkvene glazbe jadne. Za uređenje tih prilika brine se »Cecilijino društvo« u Zagrebu, a u tom mu mnogo pomaže ovo njegovo glasilo, koje prikazuje te prilike, istražuje uzroke, pa ih savjetima i poukom nastoji ispraviti. Ujedno izdaje obilan glazbeni prilog, u kojem je za ovo sedam godina izišao već lijep broj crkvenih kompozicija.

Prvi broj osmoga godišta sadržaje dva zanimiva poučna članka »Crkveno pjevanje u Međumurju« i »Zašto se hrvatski korali ne šire?« Obilan je pregled glazbe u stranom svijetu i kod nas. — Glazbeni prilog daje nam četiri crkvene pjesme za mješoviti zbor. Najljepša je ona »Probudi se, dušo moja« od o. Kamila Kolba. Kolb je vrlo simpatična pojava na polju naše crkvene glazbe, jer se sve njegove stvari odlikuju posebnim stilom od svih drugih. On se ističe osobito lijepim i živahnim vođenjem svih dionica, pa to daje njegovim skladbama izrazit karakter. Stvari su mu zato i razmjerno teške za izvedbu. Njegova je melodija uvijek nova, harmonija uvijek birana i interesantna. — Korizmena pjesma »O Isuse izranjeni« od Fr. pl. Lucića ima zgodno harmoniziranu tugaljivu monotonu melodiju u mollu. Slab je, po mom mnijenju, jedino kvartsekstakord na početku 9. mjere, gdje počinje drugi dio stavka. — »O Majčice« od Karla Adamića ne pokazuje mnogo crkvenog duha. Ritam melodije je u bržem tempu skroz valcerski, a ni harmonizacija nije posebna. — Rudolfa Taclika »Tantum ergo« zgodan je harmonizacijom.

Moram preporučiti »Sv. Ceciliju« pažnji naših redova, jer nama u prvom redu mora biti stalo, da se njezina ideja što više provodi u život. J. A.

Vinko Vodopivec »U sumračje«, za pjevanje i tamb. zbor. (Prilog »Tamburice« za prosinac 1913.). U cijeloj našoj tamburaškoj glazbenoj literaturi imade malo skladatelja, pa se može upravo reći općenito, da Česi i Slovenci više rade za napredak djela, koja možemo uistinu smatrati umjetninama. Ako ćemo na što — ne moramo se tome baš ni čuditi. Ta što je tamburaški pokret u ovo tridesetak godina mogao postići u takome narodu s tako jadnim prilikama?! — Polje tamburaške glazbe opet nam je

živa slika naših prilika uopće, jer nosi sva njihova obilježja; razrovanost, sebičnost, nesloga, nerazumijevanje, slavičnost itd. glavne su joj odlike... Žalosno je — ali istinito, da Česi i Slovenci više rade za napredak našega glazbala, nego mi sami. I Česi i Slovenci imaju savez tamburaških zborova, koji je uistinu prva potreba, da se tamburaške prilike malo urede, da se tamburici tako pripravi put do umjetnosti — a mi toga nikako ne možemo da ostvarimo. Jedino, što mi imamo, jest tamburaško glasilo »Tamburica«, koja je prošlim brojem navršila X. godište, pa i to nije glasilo u pravom smislu, jer se prvaci naši prema njemu drže posve rezervirano.

Među skladateljima, koji zastupaju tamburašku umjetnost u pravom smislu riječi, ističu se prof. Josip Canić, kapelnik H. O. Vogrić, prof. Milan Stahuljak, kapelnik V. G. Brož, svećenik Vinko Vodopivec i neki drugi. Većina ostalih t. zv. tamburaških skladatelja ide samo za kvantitetom svojih djela i trošenjem papira. E, ali — skladatelji!...

Vinko Vodopivec, župnik kronberški, jedna je od rijetkih pojava na tamburaškom horizontu. Njegova glazba nije ona »tamburaška šablona«, koja je kod nas postala već poslovicom, nije to puka »igra glasova«, kako bi pokojni Kuhač rekao za većinu tamburaških kompozicija, nego je uistinu slatka poezija srca. Melodija — ta kraljica glazbe — tako mu je prirodna, da ti se čini već odnekud poznatom, a ipak je nova i puna lirske svježine. To je glavno, jer to istom čini skladatelja skladateljem, umjetnikom. Njegova je harmonija posve jednostavna, bez modernih komplikacija i šarenila modulacije (u tom donekle Caniću nema premca), ali nije ni prisiljena nego posve primjerena lakoj onoj melodiji, koja nad valima akorda lebdi kao pjev proljetnoga zefira... Poseban čar daje skladbi i dobra instrumentacija, koja je isto tako laka, jednostavna i interesantna. Sve te odlike pokazuje »U sumračje«, **najnovija kompozicija, što nam ju** je Vodopivec dao.

Žao nam je, što je Vodopivec dosada tako malo svojih djela izdao (ja poznam samo dva). No već po tom jednom djelu vidimo, **kakova je žica njegove duše. Lirika, prava** slatka lirika. Naša tamburaška umjetnost nosi sva obilježja mladosti — a mladost žeđa za lirikom, za onim zamamnim glasom, koji ti nosi dušu u daleke krajeve sanjive neizvjesnosti i tihe poezije. Treba netko i nešto da nas sve »onamo« povede, pa kad se »odanle« povratimo, možda ćemo onda razumjeti zadaću tamburaške umjetnosti...

Vodopivec je obećao, da će naskoro opet **izdati jedan svoj kvartet. Mi ga s interesom** očekujemo, pa apeliramo na uredništvo »Tamburice«, neka nam odsada, gdje je list proživio prvih deset godina života, daje skladbe više umjetničkog obilježja, a neka **prestaje izdavanjem raznih stvari, za koje** je šteta truda i troška, kad su i onako bez ikakove vrijednosti. Apeliramo i na naše dobre skladatelje, neka porade o tom, da se u tamburašku literaturu više ne uvlači koješta, nego da dobijemo uistinu djela umjetničke vrijednosti. Sjetite se samo — hrvatske tambure!... **J. A.**

*) Uredništvo »Tamburice« moglo bi nam redovno slati i svoje priloge, pa bi naš stručnjak rado izvjestio, tim rađe, što bi naši pristaše imali uputu za svoje koncerte i akademije.

LISTAK.

Luč-Zora. Drug Narte Velikonja, član Danice, iznosi u pošljednjem broju »Luči« prijedlog o našoj »Luči« i slovenskoj »Zori«, kako bi prva imala da postane nešto ko slovenski »Mentor«, a druga »glasilo vsemu kat. **jugoslov.** dijaštvu in kat. **jugoslov.** starješinstvu, kot oficijelni organ«. Za sada ću se obazrijeti samo na razloge druga Velikonje, koji po njegovu mnijenju govore u prilog gornjemu prijedlogu.

Jest, mora nam biti prvom i glavnom

zadaćom i brigom jedinstvo, i baš radi toga, jer je to tako važna stvar, koja radi o biti hrvatsko-slovenskog naroda, valja s velikom opreznošću paziti, da ne izletimo pred rudo. Danas se može govoriti o lošim financijama »Luči« samo u koliko se tiče staroga duga (ali i toga već više nema[1]), dok je lanjska »Luč« pretplatom (?) potpuno isplaćena. Što bi se dakle dogodilo, kada bi »Zora« postala organizacionim glasilom za sve hrvatske i slovenske organizacije? Drug dobro zna, kako »Zora« radi financija teško životari, a kad bi postala i hrvatsko organizaciono glasilo, dobila bi u najmanju ruku t r i puta više pretplatnika, koji s o l i d n o (?!) podmiruju svoju pretplatu. Čini mi se malo n a i v n i m tražiti razloga u prilog gornjemu prijedlogu u tome, što naši članovi pišu u Zori ili što je iz Slovenije k nama došao kat. pokret, a naši prvi akademičari iz slovenskih društava, ili što »Zora« slavi uskoro dvadesetgodišnjicu, a »Luč« desetgodišnjicu, pa da bi se baš taj svečani momenat upotrijebio za početak provađanja narodnog jedinstva. To bi bio s naše strane samo čin poštovanja i neke kurtoazije, kad bismo iz tih »r a z l o g a« usvojili gornji prijedlog. U ovako velikim pitanjima nema pieteta prema nikomu. Pri tome je glavno sila, nužda, pravo na život. Nije li takav jedan »razlog« i to, što »Luč« ima tri puta više pretplatnika, nego li »Zora«, ili, što naših organizacija ima 5—6 puta više nego li slovenskih, što su iste u svakom pogledu nadmašile slovenske.

Drug Velikonja gleda u oživotvorenju gornjega prijedloga, — da baš »Zora« postane organizaciono glasilo, — a ne »Luč« — i veliku nacionalnu i političku dobit za Slovence, a i nas Hrvate. Priznajem, da politika igra u čitavoj stvari veliku ulogu. I baš radi toga bih razloga predložio rađe, da »Luč« postane organizatornim glasilom, jer je Slovencima potrebno da udišu malo m o d e r n i j e g a, s a v r e m e n i j e g a d u h a, a ne da počimaju svaku slavu pjevanjem poznate n a r o d n e h i m n e prevedene iz njemačkog...

Mi Hrvati hoćemo da imamo u svom glasilu potpunu slobodu pisanja. Ne bi rado, da stojimo pod ičijom ma i najmanjom kuratelom. Što misli drug, bi li »Zora« kao organizaciono glasilo hrvatsko-slovenskog društva pružala dostatno garancije za potpunu slobodu pisanja ili bi bila podvrgnuta vlasti kakovog cenzora? Nama je svejedno, bio to koji makar i kod nas obljubljeni Slovenac.

Uz onaku organizaciju društva, kakva je kod Slovenaca, uz one socijalne prilike, kakove su tamo, bojim se, da »Luč« ne samo, da nebi ništa izgubila, nego držim, da bi se iza 10-godišnjeg rada i žrtava moralo ponovno organizirati i pridizati.

Pripravljajmo terrain za jedinstvo! To nam budi glavna zadaća! O tome drugom zgodom više.

P. Premužić, član »Hrvatske«.

Op. uredn. Uredništvo očekuje više razlaganja. Želi znati, šta o tome pitanju misle pojedini agilniji ljudi, pa i pojedine organizacije, bogoslovi, akad. društva itd. Onda će i ono izreći svoje nazore.

Dosadanji glavni urednik napisat će članak s obzirom na Luč i Zoru od više godina.

Umjetni dragulji. I ako je za mnoge vrlo suhoparan i neinteresantan predmet mineralogija, to se ipak rado zagrijavaju za neke predmete rudnoga carstva. Uz zlato, srebro i druge drage kovine, tu su u prvom redu dragulji, koji privlače čovjeka, da za njima srće i gramzi. S koliko li smo samo interesa pratili krvave povijesti glasovitih svjetskih dragulja »Koh i noor-a, Florentinca, Vel. mogula itd.«

Današnja znanost, koja se ne zadovoljava samo opažanjem onoga, što nalazi u prirodi, nego se oslanja najviše na experimenat, pokus i sintezu nije se zabavljala samo tim pričama i podacima, gdje i kako se dragulji nalaze, nego je mislila i o umjetnoj tvorbi dragulja. Problem, koji su alkemiste kroz stoljeća riješavali i kojim se bavio mnogi učenjak, knez i privatnik, riješavaju danas s obzirom na dragulje, kemičari i mineralozi u svojim laboratorijima.

Danas se već proučava umjetno postajanje vapnenca, dolomita i drugog kamenja, te se ispituju odnošaji, koji uvjetuju to postajanje, a da se uzmogne prema tome stvoriti sud o prilikama, koje su vladale na zemlji u ono doba, kad su neke rude ili neko kamenje postajali u prirodi.

Kao što se alkemiste nijesu zadovoljavali pretvorbama počela jednog u drugo,

[1]) Ako pretplatnici i povjerenici budu ovako marljivi kao dosada, čini se, da ćemo opet u glib. Uredn.

tako se i današnji učenjaci baciše na to, da što više iskoriste svoje znanje stvarajući umjetnim načinom rude, koje danas najviše traže i trebaju — počeše misliti kako će iz crnog ugljena, koji je po kem. sastavu potpuno jednak dijamantu, stvoriti alem kamen, a iz žute gline crveni rubin i modri safir, čije sastojine glina potpuno sadržaje.

I okrunjena je marljivost čovjeka uspjesima. Danas imamo velik broj dragulja, što ih čovjek umjetnim načinom pravi, šta više ti se dragulji kao potpuno jednaci onima što su u prirodi nastali i prodaju kao takovi.

Tu je u prvom redu **rubin** — dragulj, koji je bio skuplji i od samoga dijamanta. Dok je briljant[1]) najčišćeg alema od 3 karata dobiti za ciglih 3600 K, dotle rubin iste veličine stoji 36.000 K. Ovaj pad u cijeni došao je radi umjetne produkcije. Već 1857. je Gaudin napravio uleđeni aluminijev oksid, a nekako u isto je vrijeme Ebelmen dobio prave lece rubina. Isto tako Henri Sainte Claire Deville i Caron pa Frémy i njegov asistent Feil dobivaju tek l'stiće rubina, a istom devedesetih godina Frémy i Verneuil dobiše lece rubina, koji su se mogli brusiti, ali su ipak bili premaleni prema uloženom trudu i trošku. Kemičar Maiche je napravio veće, ali nijesu bili čisti, dok 1895. Michaud nađe način, da male lece rubina povećava. a Verneuil je našao nač'n da napravi veće i za brušenje zgodne rubine. On dobiva iz gline aluminijev oksid (Al_2O_3), a njemu doda malo kromova oksida, koji mu podaje crvenu boju. Prah obaju gore spomenutih oksida rastali se u rasvjetnom plinu, a iz taline se onda izlučuju kristali rubina. Naravno da su za to uređene posebne sprave, a danas ima u gradu Sarcelles, pokrajine Seine te Oise, tvorničar Alexandre čitavu tvornicu za umjetno pravljenje rubina. Ne razlikuju se od onih, što su u prirodi nastali po ničem, a prodaju se širom svijeta.

Isto se dogodilo i sa modrim srodnikom njegovim **safirom.** Već kad su Henri Saint Claire Deville i Caron pravili rub'ne dobiše uz listiće rubina i listiće safira. Frémy je uz krom dodao aluminijevu oksidu malo kobalta, pa je uz listiće rubina dobio i listiće safira. Uza sve to, tek je u studenom 1908. Louis Paris napravio prve safire, koji su bili dobri i za draguljarstvo. On je uvidio, da se aluminijev oksid prebrzo ohladi, te ne može, da se pri kristalizovanju spoji sa kobaltovim oksidom. On je za to masi aluminijeva oksida dodao vapna i magnezijeva oksida, a time je usporio kristalizovanje, te omogućio spajanje sa kobaltovim oksidom. Sam Verneuil je pošao drugim putem dodav aluminijevu oksidu 0.05% titanova i 1.5% željezna oksida. Na taj način je napravio safir, potpuno jednak onome što u prirodi postaje, jednak ne samo izgledom nego i svim fizikalnim, morfološkim i kemijskim svojstvima. Danas radi u Francuskom gradu Boulogne sur Seine tvornica safira, gdje svaka sprava za 9 sati napravi 60 karata safira. Napravljen je već safir i od 80 karata. Isto tako je čovjek umjetno napravio bezbojni safir (leukosafir) i orijentalni topaz.

Tako smo došli do alem-kamena. Davno se znalo, da je dijamant po svom kem. sastavu čisti ugljik. Već 1828. je Gannal pokušao praviti dijamante, dodav sumporougljiku fosfora, pri čemu se fosfor, spojio sa sumporom, a na površini tekućine se uhvatila kožica, koja je pod mikroskopom pokazivala sitne lečiće dijamanata. Lečići su bili mikroskopski — dakle za draguljarstvo bez vrijednosti. Ali čovjek nije sustao. Već 1853. Despretz ide posve drugim putem. On u zrakopraznom prostoru kroz valjak ugljena provađa električnu struju kroz više mjeseci. Kad je iza toga prekinuo struju našao je, da se crni prašak, koji se sabrao na krajevima, sastoji od samih alemovih lečića. Time je ugljen pretvorio u dijamant.

Englez J. A. Marsden je u osamdesetim godinama prošloga vijeka smiješao srebro i ugljen, što ga je dobio palenjem sladora. Smjesu je žario 10 sati u temperaturi, u kojoj se i čelik rastaljuje. Ohlađenu masu je otopio u dušičnoj kiselini. Srebro se otopilo, a slađorni ugljen je ostao kao grafit i dijamant. Naravno da su i ti leci bili premaleni za uporabu. Malo kasnije od Marsdena pokušao je J. Ballantine Hannay u Glasgovu, da velikim tlakom i visokom temperaturom pretvori ugljik u teku-

[2]) po prilici 200 miligrama.

rata[2]) prodavao za 3600 P. to je rubin iste

[1]) Izbrušena forma dragulja, kod koje je veća ploha s gornje strane.

činu, iz koje bi se alem iskristalizovao. — To mu ne pode za rukom, ali opaziv, da se ugljovodici u velikoj vrućini i uz silan tlak raspadaju u ugljik i vodik, te se ovaj spaja s kovinama (natrijem i magnezijem) a onaj prvi ostaje slobodan, pošao je drugim putem. On je u tvrdim željeznim cijevima žario ugljovodik, dok se cijevi nijesu zacrvenile. Ugljovodik se raspao, a ugljik pretvorio u alem. Troškovi su bili veliki, a leci alemovi maleni.

Francuski kemičar Henri Moissan radio je drugačije. Znamo, koliko je vike bilo o njegovom radu prije par godina. On je rastalio željezo i posuo ga sladornim ugljenom. Sladorni ugljen se i sam rastalio i zašao u talinu željeza, a on je onda ovu talinu izlio u hladnu vodu ili otopljeno olovo, da se brzo ohladi. Talina se ohladila najprije na površini, a postepeno i unutra. Nastao je silan tlak, koji je ugljen pretvorio u dijamant. Moissan je sad željezo otopio u solnoj i dušičnoj kiselini a preostali su grafit i alem. Grafit je otopio u dušičnoj kiselini i kalijevom kloratu.

Moissanov trud je bio velik, jer je za temperaturu od 3000° morao konstruirati posebnu električnu peć, koja danas mnogo služi u tehničkim i kem. laboratorijima. Na njegov način su pravili dijamante Henry Fischer i La Rosi. Ali još se nije postiglo ono za čim ljudi idu, te još uvijek umjetno pravljeni alem ne može zamjeniti prirodnoga, kao što je to kod rubina. Upravo stoga mu je i porasla cijena, dok je rubinu spala.

Kao što je čovjek napravio rubin, safir i dijamant, tako se danas u laboratoriju pravi i drugo drago kamenje*) kao: aleksandrit, spinel, smaragd cirkon, hijacint, kremen i opal, ali dosada umjetnim načinom prave samo rubine i safire u takvoj veličini, formi i količini, da se mogu u prometu takmiti sa prirodnima, dok su ostali umjetni dragulji tek kuriozum laboratorija i nauke. **Ula Pačukov.**

Literatura:

Tućan Fran dr.: Umjetni dragulji. (Priroda, god. III. sv. 4., Zgb. 1913.)

Fougue F. et Lévy M. Synthése des mineraux et des roches. (Paris 1882.)

Bauer Max: Edelsteinkunde. (Leipzig 1896.)

Boyer Jaques: La syntése des pieres precieuses. (Berlin 1910.)

Primili smo i uvršćujemo slijedeći »Poziv na pretplatu«, a da time nijesmo knjige **preporučili ni odsudili.**

Poziv na pretplatu.

Do konca siječnja 1914. bit će doštampana moja druga*) zbirka pjesama:

»Nade i čeznuća«.

Cijena će biti 2 K po komadu, sa poštarinom K 2.20, a za one, koji unaprijed najkasnije do 31. siječnja 1914. pošalju pretplatu, K 1.80 franko.

Novac se šalje izravno na moju adresu, ili na tiskaru »Vogler i drugovi« u Sarajevo.

Sarajevo, 20. prosinca 1913.

Nikola Ostojić.

Pop (ovo nije poruga, kako neki misle. Tako se sam vlč. potpisuje) **Petar Kaer** poslao nam je »Poziv na predbrojbu!« u kome poziva na predbrojbu za njegovo djelo »Uvod k povjesti Makarske i Primorja«. Koliko iz »Poziva« razabiremo, to bi bio II. dio Uvoda. Mi I. dijela nijesmo dobili, te ne možemo o čitavom radu ništa reći doli, da će ovaj dio obuhvaćati 10 araka (160 str.) sa 40 fototipičnih slika i stajati samo 2 K. Sadržavat će »povjesno-statističke podatke o postepenom razvitku nastave, kulturnih sretstava, trgovačkog prometa, obrta, zadružnog života itd.« Mi bi s naše strane preporučili da knjigu sa jezične strane ogleda, koji dobar poznavač jezika, da bude manje dalmatinska a više hrvatska.

Pravni Savjetnik. Primili smo 1. broj ovoga lista, te ćemo se radi pomanjkanja prostora u idućem broju njime pozabaviti. Stoji 3 K. Naručuje se Palmotićeva ulica 52.

Ispravak. U članku »Vjerski auktoritet i moderna znanost« (Luč IX., 3, 93.) ima stajati mjesto »Monah Bacon Verulamski« — »Franciskan Roger Bacon«.

Notica »Povjest kraljevine Hrvatske« došla je pri prelamanju među »Ocjene i prikaze«, dok ju je uredništvo odredilo za »Listak« pred »Primili smo«. Ured.

---

*) Ne bi bilo zgorega, da nam gosp. pisac pošalje dosadanja svoja izdanja za knjižnicu uredništva.

EPILOG DOSADAŠNJEG UREDNIKA.

Kada sam na trsatskom sastanku primio uređivanje »Luči« bio sam svijestan, da »Luč« ne će ove godine biti ono, što je bila prošle. Znao sam, da ne ću odgovoriti zahtjevima, koje će mnogi na mene upraviti. Da sam redakciju ipak preuzeo uzrokom su ova tri razloga:

1. Htio sam, da se pod mojim pogledom izvede prihvaćena reforma »Luči« — dioba »Đačkog Vijesnika« od književno-poučnog dijela — prema mom nacrtu, što ga iznesoh u Ljubljani i zatim na Trsatu.

2. Gledao sam, da se malo pričeka, dok se iz redova naše mlađe generacije nađe sposobna sila, da preuzme uredništvo i da ga vodi kroz više godina, budući da je drug S. Varga otklonio tu dužnost i

3. Bio sam duboko uvjeren, da je »Luč« prošle godine malo iskočila iz naše kolotečine. Da se krivo ne shvati, pod tim sam mislio ono, što i senior naš Butković (Vidi »Đački Vijesnik« str. 70.) kad veli: »Zadnjih mi je godina bila »Luč« malko preveć »gospodska«.... Glavni je ipak uzrok bio u nama, jer smo mislili, da kako mi rastemo i mislimo, mora da i »Luč« bude »naša« i eto odsvud neke »aristokracije«, kod koje je brojni onaj »mali puk« ostao prikraćen itd.«

Kroz čitavu lanjsku »Luč« osjećao se jako nekakav jedinstven pogled i duh, koji je previše sjećao na urednika. Znam, da je to moralo biti, ali »Luč« je — po mom mišljenju — glasilo hrv. kat. đaštva, te u njoj mora da odsjeva sveukupni naš rad. Upravo stoga istakoh u br. 2., da će »Luč« izlaziti samo ako »pretplatnici i suradnici ne budu čekali, da ih se opominje na dužnost«. »Luč« ne izlazi zato, da je veći dio ispune sami urednici ili Domagojci.

To su bila načela, koja su me vodila zajedno sa suurednicima, a nastojao sam, da ih što bolje provađam. Pazio sam pri tome ujedno i na neke formalnosti, ali ne stoga, jer sam njemački doktrinarac, nego stoga, što priučavaju urednosti (ovo opet djeluje pedagoški na odgoj volje) i služe zdravlju. Tako sam na pr. među ostalim upozorio suradnike (Vidi omot br. 2.), da pišu na papiru veličine četvrtine običnog arka papira. Poslušali su tek jedan ili dvojica, a ipak taj format ima tu prednost, da čovjek pri pisanju ne kvari prsa i ne napinje oči kao kod velikog formata arka. I još mnogo tih sitnica, koje čovjek pomalo prima, a za život i samoodgoju mu znače mnogo.

Interesantno bi svakako bilo, da se iznese i skrižaljka o suradnji, što sam je iznio na sijelu predstavništva. Međutim to sada ne činim. Konstatiram samo, da se u broju sadanjih (1—5. br.) suradnika od svjetovnih akademičara nalaze jedino Domagojci (koji inače imaju i organizacioni rad preko sebe), a od bogoslova su se istakli: par zadarskih, dva, tri zagrebačka, jedan senjski, dva sarajevska, jedan đakovački i franjevački zborovi iz Makarske, Dubrovnika i Zagreba općenito. Ovo ne rekoh zato, da koga pokudim, nego da neke obodrim na rad i bratsko natjecanje.

Bilo je mnogo njih, koji su negodovanjem gledali promjenu uredništva (a i sam sam među tima bio), neki su đapače i protestovali na razne načine, a **neredovito izlaženje (kojemu je uzrok jedino slaba suradnja i slabe financije)**, te još neke iskrene izjave uredništva nad nerazumjevanjem (»Radosne pojave«, napomena o »Vrhbosni« u notici o Ljubl. kongresu u Đ. V. str. 14. i »Iz čije ko kese živi?« Đ. V. str. 32.) pobudiše još veće nezadovoljstvo u pristašama i čitaocima »Luči«. **Potpisani urednik žali, ako je iznašanjem subjektivnih nazora mogao i najmanje da škodi glasu i financijama »Luči«.**

Promotriv sve to i uvidiv, da je od onih pobuda, koje su me navele, da primim uredništvo točka prva potpuno izvedena izlaženjem »Đačkog Vijesnika«, a točka treća uvedenjem nekog srednjeg niveau-a u Luči i našav u Josipu Andriću, druga, koji bi odgovarao zahtjevima druge točke, zahvalio sam se Predstavništvu na dužnosti urednika, predajući je šestim brojem u ruke mlađe sposobnije sile.

Svim suradnicima, a napose suurednicima braći Stjepanu Vargi i Đuki Kuntariću najljepše zahvaljujem na potpori u radu, a »Luči« želim najbolji napredak i uspjeh.

Bogdan Babić, cand. phil.

Iz uredništva suradnicima i radnicima.

Uredništvo »Luči« nastojalo je, da prema zaključcima trsatskog sastanka uredi pričuvnu knjižnicu za uredništvo, da dobavi što više novina i časopisa u zamjenu. »Đački Vijesnik« kako je zasnovan treba da prati sve naše javne narodne prilike. Budući da mi — đaci — nemamo dovoljno novaca ni za samo izdavanje, a kamo li za honorar dopisnicima iz raznih krajeva, a još k tome ne možemo ni doći uvijek do najinformiranih krugova, to nam mnogo služe novine. Pa i one sa čisto lokalnim karakterom. Želimo, da u »Đ. V.« skupimo sve sitnice o našem socijalnom stanju, pučkoj prosvjeti i narodnoj obrani. Obratili smo se na sve poznate nam hrvatske i srpske novine, časopise, znanstvena i književna društva. Moramo priznati da nam mnogi ni ne odgovoriše, a niti povratiše 1. broj, što im ga poslasmo. Konstatovati moramo, da srpski listovi i društva ili najpripravnije primiše zamjenu ili nam pismeno razložiše razloge s kojih nemogu stupiti u zamjenu. Na žalost vrlo mnogo hrv. listova i novina ne udostojaše nas ni da nam ogledni broj povrate. (Svakako kultura!) Znamo, ima još mnogo listova, koje nijesmo tražili za zamjenu stoga iznašamo ovdje popis onih, koji su stupili s nama u zamjenu i molimo prijatelje da nam jave adrese onih, kojih ovdje nemamo.

Uredništva pak listova i novina molimo da oproste, što im dosad neuredno slasmo »Luč«. Imali smo mnogo posla s uređenjem adresara u upravi i tiskanjem adresa. Šaljemo sve zaostale brojeve i molimo, da nam isto uzvrate.

Novine:

Riječke novine, Rijeka
Il Quarnero, Rijeka
Novi Vakat, Sarajevo
Hrvatska kruna, Zadar
Prava Crvena Hrvatska, Dubrovnik
Српска Зора, Дубровник.
Narodni Glas, Karlovac
Naša Sloga, Pula
Naše Pravice, Varaždin
Naše Novine, Győr
Naše Novine, Subotica
Neven, Subotica
Ilustrovani Tednik*), Ljubljana
Mitrovački Branik, Mitrovica.
Biser, Mostar
Naša Misao, Sarajevo
Vijesnik bankovnih činovnika, Zagreb
Zadrugar, Split
Bullettino di arheologia e storia dalmata, Split
Gospodar, Osijek
Gospodarski list, Zagreb
Вен ц, Бе град
Hrvatska Straža, Split-Rijeka
Hrvatska Škola, Trviž-Pazin
Škola, Zagreb
Mlada Hrvatska, Zagreb
Sv. Cecilija, Zagreb
Preporod, Zagreb
Hrv. učitelj. dom, Zagreb
Napredak, Zagreb
Naši Zapiski, Gorica
Stenograf, Zagreb
Novi Život, Karlovac
Hrvatski trgovački list
Mladi Hrvat, Opatija
Glasnik biskupija bos. i srijemske, Đakovo
Naša Gospa Lurdska, Rijeka
Tamburica, Sisak
Domaće ognjište, Zagreb.

Ovdje ujedno upozoravamo drugove, da nam jave svaku važniju stvar iz njihovog kraja, koja nas može u tom pogledu interesirati, a članke (koji rade o navedenim pitanjima) neka prepišu ili izrežu i nama pošalju. Nije li im to moguće neka nam točno jave naslov radnje (članka), godinu i broj lista u kom je izašla, te gdje se list (ili novina) može dobiti. Ako tko i u kojoj starijoj knjizi (časopisu, novini) naide na takove zgodne stvari neka isto tako učini.

Naš napredak stoji jedino u zajedničkom istrajnom radu sviju nas bez razlike.

Zrno do zrna pogača, a kamen do kamena palača!

---

*) **Od slovenskih kat. listova »Luč« ne dobiva nego 3 u zamjenu. Novine ni jedne! Tražili smo! Tko se brine za bratstvo — na posao! Neka nam pošalje adrese svih slovenski hlistova i novina.**

ODGOVORI UREDNIŠTVA.

Jur. Ljuboslavov. Vaši su zvuci puni nježnosti. Vidi se, da ste mlad početnik, ali ono toplo osjećanje i oduševljavanje za prirodu mi godi. Odjeci tog oduševljenja još su sitni, slabi, no čini mi se, da će dobivati sve veću krepčinu i zanos. Zasada su Vam osjećanja dosta jednostavna i primitivna, pa im je i izražaj nesiguran. Promatrajte, učite i razmišljajte! »Suton pade« je najslabija, a »Polagano« najbolja, glatka i iskrena.

Milivoj. Slobodan lijet Vaših stihova kadar je da i u nama pobudi osjećanje analogno Vašemu. Da je drugi dio pjesme tako iskren i impresivan kao prvi, koji se odlikuje i originalnošću ideje i lakoćom stila, bila bi prilično dobra pjesma. No drugi je dio idejom sasvim konvencijonalan, a formom bez krepčine. Ideju o radu za slogu na taj način na mrtvo su ime izmrcvarili već svi slavenski romantici iz prve polovice vijeka.

Krun. Paulin. Ideja pjesme »Domovini« je upravo danas najaktualnija, jer naš narod treba da neprestano traži svježih energija i novoga zanosa za s t a r i idealizam. Tome zanosu vodi ga poezija i ona mu dočarava svojom pričom sliku budućih slobodnih dana, da tom slikom raspali borce. Vaša je pjesma doista osjećajna, ali taj osjećaj ne smije da probije samo u pojedinostima. On daje i cjelini pjesme biljeg naravnosti i neposrednosti stvarajući jedinstvenu kompoziciju kao skladan skup svih pojedinih elemenata. Vaša pjesma naprotiv odaje traženost i neprirodnost u redanju. A pjesma mora biti isto tako pomnjivo arhitektonski građena da u nama pobudi prirodni razvitak osjećaja, kao i kakav govor. Razlog tomu je taj, što vrijednost pjesmi podaje sugestivnost osjećaja, pa ako nema osjećaja zaludu lijepa forma! »Kasno veče« je slabija. Arhaizme (»odnekale«) ne smijete upotrebljavati ni radi sroka. Pjesma nije pjesma, ako joj se sav nakit nalazi u stereotipnim pridjevima, koje već svi na pamet znamo. (Zvijezde male... mjesec blijedi...) Srokovi Vam ne vrijede ni staru krajcaru.

E. Mirijamski. Veseli me Tvoja čednost i to što ne zapadaš u običnu manu većine početnika (pa recimo pravo) i pjesnika — umišljenost i kult vlastite osobe, što ga kao posljedicu pretjeranoga individualizma i traženja samoga sebe, nalazimo kod mnogih pjesnika. O ovoj jednoj pjesmici još ne mogu izreći stalan sud. Svakako počekaj dulje vremena, dok se opet javiš. U javnost se nikada ne treba žuriti i čim se pred nju stupi s većim rezervatom energije, tim bolje. Zdravo!

Brat Ivulić. Pjesme Vam nisu za tisak. Forma je nedotjerana, a ideje konvencijonalne. Ne znam, da li ćete ikada uspjeti u poeziji.

Humski. Imaš pravo. Svu veliku količinu mlade energije, što no nam vrije u krvi, valja da upotrijebimo na strastveni rad za naš narod, za ovu jadnu veliku satrapiju, što tako stradava. A sav taj rad — pravo shvaćen — može da bude jedino u svjetlu katoličke vjere. Pri tome valjda da zaboravimo svoje lične prohtjeve, te svoju energiju realizujemo ondje, gdje će donijeti najviše ploda. Čini mi se, da bi i Ti mnogo više uradio na kojem drugom polju, nego pjesmom što ćeš postignuti. Već Ti je pismo mnogo dublje i ljepše od pjesama. Ogledaj se eventualno u prozi. Pozdrav!

Sremac. Reputacija, koju si stekao svojom crticom »Iz mojega kraja« bolja je od ove nove crtice i ja je ne ću uvrstiti. Ne ću je uvrstiti radi toga, jer sam uvjeren da u Tvojoj ladici leže bolje stvari od ove. Ono u čemu si u lanjskoj crtici najjači ovdje je najslabije. — Pripovijedanje nema nikakove snage, nema dosta jakosti, premalo nas povlači za sobom, te se moramo naprezati da stvar pročitamo do kraja. Osjećam da ova crtica nije plod zanosa, nego da si se silio nekako, kad si je pisao ili bolje reći: silio si se, da je napišeš. A sve lijepe figure, sav živahni stil ne koristi ništa, kad nema emocije. Stvar ostaje blijeda, bezbojna, jer nije prekaljena žarom oduševljenja i dispozicije duševne. Kažem, stvarca bi mogla po sebi u »Luč«, ali se nadam od tebe boljemu.

Blaženković. U Vašoj pjesmi ima vrlo malo pjesme. Zanos i oduševljenje jesu po sebi najljepša pjesma u — životu, ali u stihu treba i — poezije: sam zanos ne dostaje.

Iv. Miletić. Živio! Za Tvoje premlade godine uzorna pjesma. U »Luč« dakako još ne može unići. Samo nemoj da zakopaš talenat, što Ti ga je Bog dao. Uči i budi revan član katoličke organizacije i kongregacije, da ne zađeš s prava puta.

E. K. Hvala! »Priča« ulazi, a »Mučenici« će u travanjski broj. Tek u njih se nekako nisi toliko uživio i udubio, barem ne bliješte tako bogatim, gospodskim sjajem, kao »Priča«. Možda bi ih mogao još štošta dotjerati da budu ekspresivnija, kićenija? Nadam se, da ćeš se i dalje sjećati »Luči«.

Fr. F. F. Vaša crtica odaje talenat, koji će zauzeti godinama velike dimenzije. Lijepi, topli stil i neposredno, duboko razumijevanje dvorova duše, kojoj ste na prag pili, jamči da ste rođen pjesnik — pripovjedač i da ste osvojili svoj kutić u »Vilingaju«. Pošaljite još.

Čerat. O ženidbi radi i drugo poglavlje općeg austrijskog građanskog zakonika. Tamo ima više poezije, nego u Tvojoj »ljubavnoj pjesmici«.

Don K. Spremam Ti dugačko pismo.

Anto Š. Svaka me Tvoja stvarca vrlo veseli, jer vidim, da konstantno napreduješ. Imaš svoj osobeni stil i pjesničku dikciju, koja počinje sve jače da probija Tvoje proizvode. Tek Ti je u zadnjim sonetima ritam tvrd i nepravilan, pa kvari jedinstvenu impresiju fontane što zvoni. Do godine ćeš učiti poetiku, no čitaj je već sada onako ex privata diligentia. Uzmi »Romon« proštudiraj ga i s metričke strane, pa ćeš vidjeti, da je u prvoj strofi ritam sasvim drugačiji, nego u ostalima.

Molimo sve dosadanje pjesničke saradnike Luči, dake, da se sjete svoje »Luči«. »Luč« vrši veliku odgojnu misiju. Lanjskom godinom dostojno ispratila prve svoje saradnike. Ove godine otvara svoja vrata drugoj generaciji, što dolazi, da odgoji i nju — hrvatskom narodu i hrvatskoj katoličkoj knjizi. Baš stoga molimo i starije drugove, da nas se sjete i saradnjom i savjetima, da donašamo i uzore, koji će svijetliti onima, što su tek osjetili kucaj vile na vratima svoje duše.

J. S. Firenca. Tvoje stvari ne mogu unići ni uz najbolju volju. Ti znaš: načelo . . . Ako želiš možeš proti tački 2. u drugom broju na omotu protestovati na »Pretstavništvu«. Inače sabiri i radi. Doći se već red. Srdačno Te pozdravlja i želi da ga se sjetiš, kojim privatnim (oduljim) listom i da mu zasladiš uredničke brige Tvoj

P. S. Iza zadnjeg lista se situacija mijenja. **Urednik.**

OSOBITO PREPORUČUJEMO OVE KNJIGE:

Sv. Pismo S. i N. Zavjeta, (Dr. V. Čebušnik); dosad su izašle 2 sveske... u platno vezano 2.50 K, u polukožu po 3.50 K.

Katolički đak, putokaz i molitvenik za srednje i visoke škole od G. Galovića (1910. 16°. Str 473.) — u imitaciji kože — 1.60 K.

Organizacija i vođenje kat. društava od M. Čunka broširano, s poštarinom 1 K.

Što je čovjek? Apolog. djelo od K. Haserta (1907. str. 255. 8°) broširano — 80 fil., eleg. uvez. sa zlatorezom — 1.80 K.

Pohodi Isusu Hristu u presv. olt. askramentu od Liguoria u prijevodu Dr. Boića (1912.) str. 299.) po — 70, 1.40, 1.60 i 2 K.

Muka G. n. Isusa Krista od Dr. R. Vimera (1903., 8°. Str. 338.) — 80 fil.

Marijino dijete od Seeburga (1908, 8°. Ktr. 390.) 3 K i 3.60 K.

Pjesme od Bone Zeca (1909. 8°. Str. 78.) — 80 fil.

U tisku se nalazi djelo slovačkog zastupnika u peštanskom parlamentu — Dra. F. Jehličke »Vjera i Čudorede, koje će se uz neznatnu cijenu za kratko vrijeme moći dobiti.

Sve se ove knjige naručuju kod **»ZBORA DUH. MLADEŽI«**
ZAGREB (Kaptol 29.)

Nijedan hrvatski katolički đak ne smije biti bez svoga glasila „LUČI“.

Tisak Hrvatske Tiskare d. d u Zagrebu.

19892

Prilog „LUČI“. Br. 9. i 10.

ĐAČKI VIJESNIK

ZAGREB, 5. veljače 1914.

Naša brazda.

Avijatik je čitav život svoj posvetio ideji, da se digne u zračne visine, tamo bliže nebesima, i napokon je san njegova života bio realizovan: on se na jakim, željeznim krilima kao mladi orao dignuo u plave visi, meti svih svojih težnja i željkovanja svojih mladih snova, da leti, da ponese sobom svoje ideale i sav rad svojeg života. I kada se dignuo visoko i osjetio, da je pobijedio, da je zanos i težnja čitavog jednog života postala djelom: u taj pobjedni momenat pukao mu je stroj i — očevici pričaju — on je široko raskrilio ruke prema nebu, kao da prikazuje Bogu djelo cijelog života svoga, pa se šapćući molitvu survao iz visina. — Eto, to je ona herojska gesta zanosa, kojoj se divimo, kraljevski gest pobjede i žrtve, ideal za koji se život daje. I taj gest jamči da još imade idealnih ljudi, još ljudi, koji i umirati znaju za svoj ideal. To je pjesan poleta mladog orla, što se ne boji ni plamena, ni zrna, ni mreže i koji prezire one, što se smrti straše . . . .

Taj i takav idealizam gajimo i mi. Naš je pokret od svojeg početka unio u redove hrvatskog đaštva veći zanos, šire vidike i smionije poticaje, imajući za se baš sve izvore pravog oduševljenja i zanosa: religiju, nacijonalizam i demokratizam. U dane naše narodne mizerije, u dane vlage i neznanja, u dane kada n a š e valja da n a š i m n o v c e m kupujemo (Jer. tuž. 5, 4.), hrvatsko katoličko đaštvo nije se izgubilo u tami i sitnom jadu naših tužnih prilika, nije se izgubilo u jednolikosti i sputanosti našeg narodnog života, već je ustalo i snažno počelo naglašivati svoja načela, dajući za njih sav zanos svoje mladosti i sav žar sinova jednog patničkog naroda. U »Luči« smo češće naglašivali ta načela i još ćemo ih opetovano naglašivati. Svi ih znadete: Religija katolička, kao izvor svih vrhunaravnih principa, koji uređuju život pojedinca i naroda i kao izvor svega morala; hrvatstvo, jer hoćemo da budemo najvjerniji sinovi ovoga naroda i demokratizam, jer je kršćanstvo po sebi demokratsko i jer su naši najširi slojevi najhrvatskiji i najkatoličkiji. Hrv. kat. đaštvo je uz ove generalne tražbine

izradilo i detaljan nacrt svojeg rada za sve oblike narodnog života (v. n. pr. uvodnik 1. br. »Đ. V.«).

Taj naš program i naša načela zahtijevaju potpunog čovjeka, koji će im se sav posvetiti i sav biti njima prožet. Ona moraju postati jedno s našom dušom, s našom individualnošću. — Mi smo mladost. Razvijamo se, odgajamo se i kakav bude taj naš odgoj, takovi ćemo i mi biti. Ako hoćemo da budemo prožeti tim načelima, da od njih stvorimo svoju dispoziciju i prelijemo ih u svoj život, moramo sav svoj odgoj uma, srca i volje prema njima udesiti. Tim više moramo sami dati svojemu duhu poseban odgoj, jer je duh vijeka posve protivan nama i naša mentalnost (stalno raspoloženje čovječjeg duha) posve protivna od mentalnosti vijeka. Zato moraju imati naše organizacije u prvom redu odgojnu zadaću i prvi im biti cilj, da mladiće, razvojne ljude, izgrade do potpunih, ustaljenih značajeva, kojima će trostruko svijetlo katolicizma, hrvatstva i demokratizma biti svjetionik čitavome životu i najbolja sadržina njihove duše. Taj odgoj ide poglavito u tri smjera.

Kao katolici moramo u prvom redu težiti na to, da praktično izrazimo katolicizam svojim životom. Religija je u prvom redu život i samo je onaj katolik koji živi onako, kako to nalažu načela kat. vjere i morala. Katolički đak, koji je na valu zanosa, vječna himna svojim idealima, mora težiti na što jače i muževnije izražavanje religijoznog života u svojoj duši, jer ga takav život sve više približuje njegovu konačnom cilju i jer jedino razvijeni religijozni život može dušu tako da oplemeni, te veselo vrši svaku odreku koju zahtijeva od njega katolicizam i njegova hrvatska načela. Radost, koju nam daje duševni život, mnogo je veća od težine odricanja. No tko nema te radosti brzo će klonuti ne imajući za teret, što ga nosi, nadoknadne vrijednosti. Podlegnut će, savit će se. »Bog ljubi one, koji daju s veseljem«, kaže sv. Pavao, a onima, koji ne traže veselje u praktičnom kršćanskom životu, bit će kršćanstvo samo teret, što ih okiva oduzimljući im sve, a ne dajući im svoje najveće: zadovoljstvo, veselje, život, preporod i Boga.

Jedino će praktični kršćanin do konca ustrajati u našim redovima.

Glavni su elementi tog kršćanskog života: molitva, sv. misa i sv. euharistija. Molitva nam je anđeo serafskog žara, koji dolazi s visina, podiže nas sve bliže Bogu, izvoru svake snage, svjetlosti i okrjepe.

Molitvu prati kod inteligentnog čovjeka meditacija i čitanje uzornih estetskih djela te sv. Pisma.

Sv. misa kao nekrvna žrtva novoga zavjeta može i mora biti izvor najdubljih poticaja.

Sv. euharistija je sigurno najveći izvor religijoznog života. Svi osjećamo, da nam sama rođena sila ne dostaje za divska djela i kako nam treba za preporodnu našu akciju upravo nadljudska snaga. A svi osjećamo kako su slabe ove kosti naše, kako mlaka krv teče ovim žilama, kako nisko vuku strasti . . . . A mi bismo visoko htjeli kao mladi orlovi, što visoko

lete i ponosno gledaju. Gdje ćemo naći hrane za takav život? — »Ego sum panis vitae« poručuje nam Spasitelj. U jedinstvu s Bogom je izvor sve božanske snage, energije i naše supremacije nad sinovima ovoga svijeta. Čovjek je oduvijek osjećao, da svojom ljudskom moći ništa ne može i Nietzschejev je nadčovjek samo jedan nemoćni pokušaj besplodne fantazije, da se nadljudska snaga nađe u čovjeku samom. Nitko ne može dati ono, čega nema, a mi katolici imamo sv. pričest kao vječno vrelo »vode nenačete«. Ne budemo li se služili tim Izvorom Zivota, postat ćemo jednaki nemoćnim nevjernicima, što lutaju po mraku i ne će biti odakle da se napijemo sunca i nagledamo zore.

Ovakav religijozni život ne zahtjeva samo naš katolicizam, nego i hrvatstvo. Nema morala bez religije ni nesebičnog rada za narod bez čvrstih moralnih načela.

Znanstveni je život i duboka znanstvena naobrazba drugi najpreči imperativ, što ga stavljaju na katol. đaka njegova načela. Naglasili smo već, da je mentalitet vijeka posvema protivan našemu mentalitetu, a glavni je aparat borbe protiv nas — moderna znanost, moderni sofizmi, kojima je sav zrak zasićen i koji nas sa svih strana opkoljuju. Ti sofizmi zaokupljaju bune svakog mladog inteligenta i on mora u svojoj duši da bude na čistu s razarnim tvrdnjama da mu vjera bude razumna, rationabile obsequium. Inače će mnogi brzo postati sličan fanatiku i ne imajući dostatna razloga za svoj otpor i dovoljno oružja, naskoro klonuti, podleći. Gajenje znanosti je najjača protuteža modernome vremenu. Zato je naš pokret, uviđajući da jedino znanstveno spremni pojedinci mogu plivati protiv struje, koja se bori protiv nas u »ime znanosti«, odmah od početka naglasivao znanstvenu izobrazbu svojih članova. »Sinovi vijeka« svagdje nalaze na svoje nauke: u školi, kavani, na ulici, u novinama. Mi naprotiv svoje znanje moramo sticati teškim radom.

Tu dolazi prvo apologetika kao odgojna znanost. Ona nam pruža jasan pojam o svima najprečim pitanjima vremena, dajući čist račun o svim modernim težnjama i pobijajući sve glavne krive nauke, nadriznanosti. Nije specijalizovana znanost, baveći se teorijama i rezultatima svih drugih znanosti i dajući tako onu opću izobrazbu katoličkom đaku, bez koje ne može ostati katoličkim đakom.

Đak — apologet! To nužno traži prva točka našega programa.

No već u srednjoj školi valja da se đak posveti ozbiljno i onoj znanosti ili umjetnosti, kojoj je najviše sklon. To traži u prvom redu baš druga točka našeg programa: hrvatstvo. Hrvatski narod nije najviše stradao radi svoje skučenosti, nego radi dilentantizma, nespretnosti i prostog neznanja svojih vođa na svim crtama javnoga života.

Pregledavanje kartoteke nas je na žalost uvjerilo, da je i u našim redovima klonulo živo nastojanje za što boljom spremom budućih javnih radenika. Jedino znanosti, dakle svjesno ispitivanje sviju stvari po njiho-

vim uzrocima, mogu nam učvrstiti i razjasniti načela, koja duboko zasijecaju u realni život.

Tko bude poznavao ta načela, bit će i gospodar toga života. Gajenje znanosti je drugi izvor našoj supremaciji, njihovo zanemarivanje našoj propasti. To valja shvatiti ozbiljno. Čudno je, kad petoškolac zapiše, da se bavi »pisanjem« ili drugi »socijologijom«. Literati treba da ozbiljno shvate svoj poziv, da nastoje steći što veće bogatstvo duševnih vrijednosti znanjem i tako će se jedino hrvatska literatura osloboditi one teške srdobolje, diletantizma. Osobito valja svaki literat da nastoji odgojiti u sebi praktičnog i misaonog i estetski naobraženog katolika. To je jedina garancija njegovu katoličkom uspjehu. Pretjerano čitanje lijepe knjige moramo također osuditi, jer stvara fantaste, sentimentalce i ljude nerealne, koji poslije u životu nikada ne nadu svoje pravo mjesto. Socijologija pak pretpostavlja izvjesno zrelo shvaćanje života i svaki onaj, koji se kani ozbiljno kasnije baviti socijologijom, mora prvo dobro da prouči apologetiku, ako već ne kršćansku, filozofiju, da ima kašnje dublje poglede na svoj rad. Inače će ostati površnjak. Socijologijom mogu srednjoškolci da se dublje bave istom u dva najviše razreda, ali ni onda ne smije ona da zajedno s »bavljenjem literaturom« služi kao plašt nerada lijenčinama.

Opetovano naglašujemo, da svaki katolički đak mora savjesno da vrši svoje staleške dužnosti. Njihovo je zanemarivanje prvo pogibeljno privikavanje na nemar i olahko shvaćanje svojega zvanja i svojih prvih dužnosti.

Demokratizam naš stavlja na nas treći zahtjev: rad u organizaciji i rad u narodu. O tome govori čitav »Đ. V.« pa ne treba ovdje posebno. No ovaj rad omogućuju tek oni elementi, koje smo razložili.

Evo, ovako moramo zacrtati svoju brazdu, ako hoćemo da sjeme u nju bačenu ne pokljucaju ptice nebeske. Na katoličkog đaka snažnog religijoznog života, znanstveno spremnog, može doći i bol i kušnja i sve struje modernog protivnog života, dočekat će ih punih grudi, zasukanih rukava, čestita srca, bistra uma, rada i odricanja željan. Ali ako ne bude tako spremljen, uzmaknut će i klonuti u teškoj borbi.

Orientalis.

IZVJEŠTAJI.

Zbor franjev. bogoslova »Milovan« u Makarskoj. Na prvoj redov. skupštini 5./X. 1913., izabran je za jesensko i zimsko doba ovaj odbor: predsjednik: Fr. Franjo Alfons Klarić, III. teč., podpredsjednik F. Fulgenc Carev, III. t., tajnik F. Josip Ivelić, II. t., knjižničar: F. Marcel Dubravica, I. t., ljetopisac: F. Stanislav M. Perina, II. t.; cenzori: F. Grgo Bumber, III. t., F. Alfons M. Radojković, III. t. i F. Hugolin Žarnić, III. t.; odbornici sekcija: trećoretske: F. Bono M. Radonić, III. t.; omladinske: F. Anto Crni-

ca, II. t. i gospodarstvene sekcije: F. S. M. Perina.

Dosele imali smo jednu svečanu skupštinu i pet redovitih. Na istima čitali su: F. Carev »Budimo organizatori«; F. Bumber: »Može li naš razum spoznati istinu« i »Blaise Pascal« (njegov životni genij); F. Radonić: »Svetost svećenika«; F. F. Radojković: »Kakova ima biti ljubav prema Bogu«. Govorili su pak: O. Bernardin Topić: »Savremeni rad redovnika«; F. Žarnić: »Koja je prva i najveća zapovijed«; F. Perina: »Što trpi griješnik u paklu?« i »Kako se ima služati korisno sv. Misa (katekiz.)«; F. Nakić Alfirević Vjenceslav: »Kršć. i prava filantropia«; F. Dubravica: »Ugledajmo se u naše oce i pretšasnike!«; F. Crnica: »Koristi Bezgrješnog Začeća«.

Mladomisnici OO. Anto Cvitanović, Jerko Matić i Ivan Tomasović propovjedaju svake nedjelje u mjesnoj crkvi. O. B. Topić proslijeđuje nauke u Münchenu, a o. Leonard Bajić prefekt dječačkog sjemeništa čestokrat drži predavanja u sinjskoj Marij. kongregaciji*), što sa utjehom izvješćujemo. Skupštine redovito obdržavamo u prisuću svih članova svakog trećeg tjedna. Ugodno ističemo redovitu nazočnost O. A. Cikojevića, koji iskusnim uputama unapređuje djelovanje zbora. Jednom su nas posjetili mp. oo. A. Juničić, prof. O. K. Belamarić, Dr. P. Grabić, marni trudbenici za katol. pokret. Upogled vanjskog rada nemamo što istaknuti. Prilike, gdje prebivamo, nijesu za kakov veliki rad. Samo prigodno upravljamo poučna pisma okolišnim omlad. društvima; gdjekojima usmeno saopćimo zgodni predlog. Tako ćemo istaknuti, da je na nedavnom zboru svih primorskih omlad. prosvj. društava držao važno i zanimivo predavanje drug o. A. Cvitanović: »Kako se ima sačuvati zdrava i čista duša u čistom i zdravom tijelu«, i »Kako su Primorci u raznim borbama ostali pravi katolici i čisti Hrvati«. — Blagoslov Višnjega pratio naš rad i nastojanje!

Fr. A. K., predsjednik.

Izvještaj zbora herceg. franjev. bogoslova »Bakula« u Mostaru. Dne 27. rujna 1913. održao je zbor svoju običnu skupštinu, na kojoj se izabrao za 1913.'14. ovaj upravni odbor: Predsjednik: o. Ivan Marinčić, bogosl. IV. god.; potpredsjednik: o. Konstantin Jukić, bogosl. IV. god.; savjetnik: fra. Krešimir Pandžić, bogosl. III. god.; tajnik: fra. Srećko Škorput, bogosl. II. god.; knjižničar: fra. Roko Sabljić, bogosl. I. god. Na skupštini smo stvorili više zrelih predloga i korisnih zaključaka za što bolje unaprijeđenje zborskoga života. U zbor se upisali kao redoviti članovi gotovo svi bogoslovci sjemeništa.

Ovom je šk. god. stupio naš zbor pun nade u šestu godinu svoga opstanka i književnoga rada. Kroz ovo polugodišnje vrijeme rad mu se kretao oko raznih znanosti i struka; najviše se išlo za tim, da se što ozbiljnija pažnja posveti znanosti teološko-filozofskoj i socijologiji. Lebdjelo nam je uvijek pred očima, da će nam ove dvije znanosti biti u budućem životu i djelovanju nužno i jedino sredstvo pomoću kojeg ćemo odgovoriti naumljenoj svrsi.

Zbor je imao u svemu 4 redovita sijela i 1 izvanredno 8. studenog, posvećeno petgodišnjici opstanka zbora. Sijelima je beziznimno učestvovao č. profesorski zbor kao i drugi mnogi svećenici, od kojih smo dobili korisnih i shodnih naputaka i savjeta. Referirali su: Predsjednik o. Ivan Marinčić: »Proslovni govor« u čast petgodišnjice opstanka našega zbora; O. Konstantin Jukić: »Ljubimo domovinu« (radnja) i »Po križu u raj« (pjesma); fra. Spasoje Jerkić: »Hrvatskoj« od A. Harambašića (deklamacija); fra. Aurelije Sivrić: »Ljudsko srce« od P. Preradovića (deklamacija); fra. Srećko Škorput: »Hrv. kat. đački pokret« (govor); fra. Anzelmo Vasiljević: »Kratki prikaz iz života i rada fra. Andrije Kačića Miošića (radnja); fra. Oto Knezović: »Politički razvoj hrv. naroda do izumrća hrv. dinastije god. 1102.«; fra. Spasoje Jerkić: »Legenda o ruži i monaku« (radnja); i »U čemu je sreća?« (crtica); fra. Julije Biško: »Nešto o rimskim katakombama« (radnja); fra. Viktor Nuić: »Vjera i bogoslužje bosanskih Patarena« (radnja); fra. Srećko Skorpot: »Je li Neron zapalio Rim?« (radnja); fra. Roko Sabljić: »Fiziokratski sistem« (radnja).

Istaknuti nam je još i ovo, da smo na posljednjoj sjednici jednoglasno odredili, da

*) O. ur. Zašto sinjska M. K. ne stoji u savezu sa đačkim sekretarijatom kao negda? K.

ima svaki pravi član u razmaku od 15 dana izreći na književnoj sjednici po jedan govor bilo formalno sastavljeni bilo od drugog govornika i naizust naučeni. Uvjereni smo tvrdo, da će nam ovo silno koristiti kao budućim svećenicima i glavnim faktorima hrvatskog naroda u kršnoj Hercegovini. Zbor se također živahno dopisivao s drugim zborovima, društvima, nekim organizacijama i pojedinim privatnim osobama, gdje smo izmijenili bratske misli i plemenite težnje međusobno iskreno saopćili. Ovim vas obaviještujući šaljemo bratski hrvatski pozdrav svemu hrv. kat. nar. đastvu širom hrvatskih zemalja. **o. I. Marinčić.**

Sa sijela naših organizacija. — **K** — 2. s. Arnold, Notturno, d., jedna crtica. 3. s. Arnold: Tahi, d. ; pripovijest. 4. s. Reorganizacija. 5. s. Uređaj kongregacije. 6. s. Zašto se moramo organizirati; Na Ozlju gradu, d. 7. s. Procvat naše kongregacije. 8. s. Dobro štivo. 9. s. In hoc signo vinces; Ljubav domovinska poticalo na rad. 10. s. Klerikalizam i njegovi protivnici; 2 d: Djed i unuk; Grobovi Hrvata. 11. s. Mahnić u našem pokretu. (Op. Svaki izvještaj mora biti potpisan i proviđen datumom!) — **R** — 7. s. Prijateljska zabava s 2 šaljive igre. 8. s. Postoji Bog; Progonstva kršćana. 9. s. Uređenje društvenog rada; Riječ starješine. 10. s. O klerikalizmu; Pogled po svijetu. 11. s. Crtica; Pogled po domovini. 12. s. O Marku Maruliću; Urednost u društvu; Spiritizam. 13. s. Narodne pjesme; Katolička crkva i kultura (akademičar). — **Dž** — 1. Đačka Marijina kongregacija i katol. udruženja; Naša zemlja, Prerad, d.; Je su li zastupnici novije prirodoslovije protivnici kršćanstva. 2. s. Da li je čovjek postao od majmuna; Ateizam; Naša načela (Akademičar). 3. s. Ljubav kat. đaka; Pregled hrv. glazbe. 4. s. Literarni sastanak. 5. s. Materijalizam; Harambašić: Ave Maria, d.; O pokolju kršćana. 6. s. Glazba i pjesma u hrv. narodu; Prerad, Pozdrav domovini, d.; Kačić-Miošić. 7. s. Povijest Crne Gore; crtice. 8. s. Razvitak hrv. kat. pokreta, akademičar. 9. s. Moslavina; Naša narod. pjesma. 10. s. Preporod kulturne znanosti i umjetnosti. 11. s. Rim; Besmrtnost duše. 12. s. ... Riječ drugovima, akademičar. (Op. Uz naslov predavanja treba napisati i ime predavača te razred!) — **S** — 8. s. Uz mnoge organ. stvari i: Crkva Hrvata i Madžara. 10. s. Srednji vijek. 11. s. Čitanje i tumačenje sv. pisma; Euharistija; sekcije. 12. s. Čitanje i tuačenje sv. pisma; razni izbori etc.; 13. s. Mladohrvati. — **Z** — 6. s. Estetika i etika; Religija i politika. — **In** — 1. s. Domoljublje. 2. s. Život rada i pregaranja. »Crtice o prorocima«. — **Bc** — Sekcija socijalna: 4. s. Socijalni problemi; Srpske zemljoradničke zadruge. (Ne bi li ur. »Đ. V.« mogao dobiti taj referat?) 5. s. Socijalno pitanje. — Apstinentska sekcija: 3. s. Mi i apstinencija. 4. s. Podaci o djelovanju alkohola. 5. s. Radničko pitanje i alkoholizam.

Rad u narodu.

»PROSVJETA«, prosvjetno i kulturno društvo Srba u Bosni i Hercegovini. Htjeti govoriti o stanju Srba u Herceg-Bosni u kulturnom, gospodarskom, političkom, nacijonalnom ili u kojem bilo pogledu, a ne znati za »Prosvjetu« i za njezin rad, značilo bi govoriti o nečem, što se ne pozna. »Prosvjeta« je srce cijeloga života bosanskih Srba: probudila ga je, osvježila i vodi ga ciljevima. Kada bih htio da potanje ocrtam »Prosvjetino« djelovanje, morao bih se obazrijeti na stanje bosanskih Srba u svim mogućim pogledima. Nema sumnje, da bi za to bio potreban i dublji studij i više vremena, a i prostora za nekoliko oduljih članaka. A pogotovo u tom slučaju, kad bih htio da isporedim sa stanjem bosanskih Srba stanje Hrvata u Herceg-Bosni. Ovaj se čas ne mogu da prihvatim toga posla, nego ću nastojati, da prikažem ukratko samo rad »Prosvjetin«.

I, »Prosveta« je osnovana god. 1902. sa svrhom, da potpomaže Srbe đake srednjih i visokih škola. Ali zapravo nijesu osnivači

zamislili »Prosvjetinu« zadaću s tako uskim djelokrugom, nego su htjeli, da »P.« unese što više kulture u sve slojeve srpskoga naroda u Herceg-Bosni, jer »narod je kulturno jak, ako su mu jaki i obrazovani svi slojevi društveni i ako ti svi slojevi umiju zajednički da rade ondje, gdje se tiče interesa cijeloga naroda«. Godinu dana iza osnutka promjenjuje pravila i proširuje djelokrug. Počinje se zauzimati i za šegrte i otpremati ih u svijet. Time se počinje brinuti za građanski srednji stalež, a malo za tim počne »osnivati« srpske zemljoradničke zadruge, i ustanovi »Savez srpskih zemljoradničkih zadruga u Bosni i Hercegovini« (1911.), koji i danas podupire. Za što uspješnije djelovanje tih zadruga, priređuje kurz za poslovođe. Da doskoči velikom zlu, koje nastaje radi nepismenosti, izdaje bukvar i drži tečajeve za nepismene, u čemu je podupire i »Veliki savjet«, koji vodi autonomne poslove (uprava crkvenih općina, osnivanje vjerskih škola i sl.). Pošto je ispočetka predavala svoje šegrte (srpskom) »Privredniku« u Zagrebu, osnuje napokon za to samostalan institut »Privredu«. Tako je Prosvjeta razgranila svoj rad na svim poljima. A da tako nastavi i u buduće, proširila je §. 3. svojih pravila, te je stavila za svoju zadaću: a) pružanje materijalne pomoći Srbima đacima iz Bosne i Hercegovine, koji uče u srednjim, zanatlijskim i visokim školama; b) osnivanje i potpomaganje srpskih škola u B. i H.; c) osnivanje i pomaganje večernjih škola za šegrte; d) širenje prosvjete u narodu osnivanjem knjižnica, poučnim knjigama, listovima i popularnim predavanjima; e) širenje higijene u narodu osnivanjem društava za čuvanje narodnoga zdravlja, osnivanjem gimnastičkih, antialkoholističkih društava; f) osnivanje srpskih zemljoradničkih zadruga i srpskih zemljoradničkih škola; g) pružanje materijalne pomoći mladićima Srbima iz B. i H., koji se odaju valjanim zanatima ili hoće da se usavrše u zanatu.

II. Sada bih prešao na konkretnije rezultate »Prosvjetina« rada.*)

1. Đaci. Visoke su škole svršila 92, a sada ih studira 82. Najviše je pravnika, filozofa, medicinara, veterinara i agronoma. U zadnje je vrijeme manje tehničara, a za to se pomnožavaju rudarski akademičari. — Na srednjim školama potpomagala je »P.« u šk. g. 1911./12. 184 đaka i učenice. Zastupane su sve škole, ali su razmjerno veliki brojevi na ženskoj preparandiji, ž. stručnoj školi i na trgovačkoj školi. »Prosvjetinom« štipendijom svršila su preparandiju 33 muška i 48 ženskih. Namješteni su svi osim 5 ženskih, koje su se udale. Od 1902.—1912. izdala je »P.« štipendija u svemu K 402.791.90, a potpora P 102.542.27, god. 1911./12. bilo je štipendija K 78.607, a potpora K 21.328.98.

2. Šegrti. Do g. 1908. slala je »P.« svoje šegrte preko »Privrednika« u Zagrebu, a od te ih je godine sama razmještala a u najnovije vrijeme to obavlja »Privreda«. Od 1902.—1912. otpremila je »Prosvjeta« u svemu 1037 šegrta, za koje je izdala K 29.148.12. »Privrednik« je iz Bosne i Hercegovine primio 1500 dječaka, od kojih su otvorila 134 samostalnu radnju, a kalfama i trg. pomoćnicima postalo ih je 795. Najviše ih je po trgovinama.

3. »Zemljoradničke zadruge«. Počela ih je osnivati istom g. 1907., a g. 1912. bilo ih je 86 protokoliranih i 42 u osnutku. Od g. 1911. vodi cio rad »Savez zemljoradničkih zadruga«.

4. Rad u narodu. Ovamo spadaju tečajevi za nepismene, štampanje i razašiljanje raznih knjiga i listova, osnivanje knjižnica i pomaganje srpskih škola. — Pošto se za osnivanje i uzdržavanje škola brine u prvom redu »Veliki savjet«, to je »P.« u tom smjeru razvila vrlo neznatan rad. Kada bi bila financijalno jača, osnivala bi škole s »čistim srpskim karakterom« bez i malo vjerske primjese*) (dakle bi pripustila u teškole i muslimane, a možda i katolike!) .— Tečajeve za nepismene podupire znatno. Daje besplatno čitanke i dijeli knjige za čitanje, a »Veliki savjet« nagrađuje one, koji podučavaju. — Za članarinu od 70 f. mjesečno šalje »P.« svoj organ »Prosvjetu« i »Zdravlje«, organ »Društva za čuvanje narodnog zdravlja u Beogradu«. Oba se lista raspačavaju u 7000 primjeraka. Od g. 1905. izdaje »P.« i svoj kalendar, koji je u početku štampan u 4000 pri-

*) Spomenica o proslavi desetgodišnjice «Prosvjete« (1912.). Iznosim te podatke, jer se isti nalaze i u kalendaru »Prosvjeti« za god. 1913. i za 1914.

*) I. c.

mjeraka, a g. 1912. u **10.000.** — God. 1911. počela se je baviti organizovanjem narodnih knjižnica. Razaslala je 10 pokretnih knjižnica i osnovala »Srpsku narodnu biblioteku« u Sarajevu. Za kulturno podizanje naroda izdano je u svemu K 121.059.12 i to: za analfabetske tečajeve K 16.454.59, za listove »Prosvjetu« i »Zdravlje« K 39.805.21, za zem. zadruge K 26.116.85, za kalendar 30.375.48, za »Srpske Sokole« i »Pobratimstva« (antialk. društva) K 4.557.

III. Nutarnja je društvena organizacija uđešena ovako: u Sarajevu je »glavni odbor«, dalje se raspada org. u pododbore, povjerenike i članove. Članova ima u svemu 6780, t. j. 8.2°% od svih Srba u B. i H. (824.021). Relativno je najslabije zastupano banjalučko okružje (4.5°%), a najjače mostarsko (13.7°%), premda od svih okružja ima najviše S r b a banjalučko okružje (235.910), a najmanje mostarsko (90.334). Od svih je članova 4400 građana, a 2400 seljaka, dok Srbi imaju u B. i H. 53.825 građana, a 770.196 seljaka. (Ovdje treba uzeti u obzir, da su Srbi organizovani i u drugim društvima: pjevačkim, »Sokolima«, »Pobratimstvima«, zadrugama itd., a da nije »Prosvjeta« njihovo jedino organizovano društvo). Po tom je od građana 81°% član »P.«, a od seljaka 3°%. — Pododbora ima 76 i 279 povjerenika. Od pododbora otpada ih 25 na sela, a gotovo svako kotarsko mjesto ima svoj pododbor.

Od 18. VIII. 1902. — 31. V. 1912. imala je »P.« prihoda K 1,310.173.42, a izdataka K 761.939.19. Na svaku godinu otpada prosječno prihoda K 131.017.34, a izdataka K 76.193.91. Godine 1911./12. primljeno je K 124.728.51, dok je ukupno imanje iznosilo K 548.198.23, a izdano je K 159.990.

V. Grmović.

Skioptička predavanja. Dosadanja naša praksa utvrdila nas je u uvjerenju, da se pomoću skioptikona dadu polučiti vanredni uspjesi. Slikovno je naime predavanje pored svoje poučnosti i zanimivo, a posve je jasno, da će narod hrliti rađe na ovakovo zabavno-poučno predavanje. Naša nam je statistika pokazala, da je skioptičkim predavanjima pribivalo na stotine naroda, dok se običnim predavanjima odazvao kud i kamo neznatniji broj. Zadaća je dakle naših drugova, da nastoje oko priređivanja skioptičkih predavanja. A da im bude posao olakšan pripominjemo, da vlastite skioptičke aparate dosada imaju: oo. Kapucini na Rijeci; Pijevo društvo; Zbor duhovne mladeži zagrebačke; Apostolat sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu; Mirko Čunko, kapelan u Požegi; a nabavit će ga bezuvjetno i hrvat. katol. akad. prosvj. društvo »Strossmayer« do praznika i Hrv. kat. nar. savez. Brinite se već sada drugovi za uskrsne i velike praznike!

Narodna obrana.

NACRT ZA NARODNOOBRANBENI RAD.

Za svaki valjani rad potrebno je prije svega znati 1. konačni cilj rada, 2. sredstva i način, kojima se kani doći do cilja, 3. eventualne zapreke, koje osporavaju ili isključuju konačni uspjeh. Bez sustavnog nacrta rada ostaje u glavnom svaka akcija jednostavni diletantizam, i prema tomu je i uspjeh jako problematičan. Sve ovo vrijedi dakako i za narodnoobranbeni rad, stoga moramo bezuvjetno stvoriti valjan nacrt rada i biti na čistu sa svim glavnim pitanjima. Budemo li imali valjan nacrt i podjelu radu, značajne ljude, znanje, volju i oduševljenje, onda možemo biti uvjereni, da ćemo uz ovakove preduvjete morati uspjeti.

I. Rad za narodnu obranu je pokret, a vrlo je teško podati točnu definiciju jednoga pokreta. Svaki se pokret u svojim detaljima razvija, a i u sadašnjosti se obično posve ne slažu nazori pojedinaca u konačnom cilju pokreta. Osim toga nije lagano podati definiciju, jer će se njom ili premalo reći pa sve ograničiti, ili će se odviše reći, pa će konture biti nejasne, a napokon uvijek se ne može, a često i ne smije sve jasno izraziti,

što se osjeća i što se hoće. Naš narodnoobranbeni rad sastoji od mnogo komponenata, koje sve zajedno mora da dadu snažnu rezultantu. Ta rezultanta, svrha čitavog našeg nastojanja i narodnoobranbenog pokreta prema našoj zamisli ima da bude: Jačanje individualnosti hrvatskoga naroda na svim linijama, u pozitivnom i negativnom smjeru, sve do krajnjih konzekvencija.

II. Za riješenje druge i treće točke potrebno je znanje i rad. Rad mora biti pozitivan — aktivno jačanje hrvatskog naroda i negativan, defenzivan — suzbijanje svakog slabljenja i štetnog utjecaja na naš narod.

1. Rad za naš narod. a) U hrvatskim zemljama, t. j. u zemljama, u kojima je naš živalj u većini, i u kojima ima makar i ograničenu samoupravu (Hrvatska, Dalmacija, Bosna, Istra). U ovim krajevima (ukoliko nijesu i nacijonalno ugroženi kao Slavonija, zapadna Istra, Zadar) glavni je rad podignuti hrvatski živalj na što kulturniji stupanj, podići ga intelektualno, prosvjetno i gospodarski. Zapravo bi zadaća narodnoobranbenom radu morala biti nastojanje za što većim zbližen jem tuđinaca u zemlji vladajućem elementu, za asimilacijom tih tuđih elemenata, te bi to bio pravi, pozitivan rad. No mi još nemamo toliko snage u sebi, da u taj rad uložimo glavnu snagu, već smo ovdje prisiljeni glavno težište postaviti na negativnu stranu, na jačanje domaćeg elementa. Ovo dakle nije čisto narodnoobranbeni rad, već je to nastojanje, za kojim ide naš sveukupni pokret. Ojačat ćemo hrvatski narod organizovanjem, prosvjetom (analfabetski tečajevi, pučka predavanja, pučke knjižnice, valjano novinstvo za narod i. t. d.), moralnim odgojem, ekonomskom nezavisnošću i unutarnjom kolonizacijom. Ova pitanja zasijecaju i u druge struke, no mi ih možemo motriti i sa narodnoobranbenog stajališta. Nepismenost, alkoholizam, bezdjetnost, iseljivanje, nesređene gospodarske prilike, bolesti i. t. d. zasijecaju i te kako i u narodnu obranu, slabeći vlastiti elemenat i njegovu otpornost, stoga se moramo i na te komponente obazirati, promatrajući ih naravski samo s narodnoobranbenog stanovišta.

Vrlo veliku važnost ima ekonomska nezavisnost naroda. U tom ćemo uspjeti s ekonomskom organizacijom naroda, emancipacijom domaćeg kapitala od stranog utjecaja i nastojanjem, da zadobijemo sve privredne grane u vlastite ruke. U zadnjem nam je mnogo pomnoženo osnutkom »Hrvatskog privrednika«.

U svemu ovomu ne možemo reći uvijek, kada je što narodnoobranbeni rad, no ako smo ojačali naš narod makar i u jednoj od ovih komponenata, učinili smo ujedno i svoju dužnost u obrani naroda.

b) Rad za hrvatske manjine. U svim krajevima, gdje je naš elemenat prema tuđem elementu u manjini, gdje je ugrožen (Slavonija, Istra, Zadar, Rijeka, Ugarska), pruža nam se otvoreno polje rada. Treba sve ove prilike dobro poznavati, znati položaj vlastitog i tuđeg elementa, s vlastitim elementom doći u što čvršći saobraćaj, ojačati ga i organizovati, dići mu narodnu svijest, mnogo, vrlo mnogo raditi, a o svemu što manje govoriti. Ovamo ide i briga za iseljenike, njihovo organizovanje i eventualno koncentrovanje i jačanje veze sa materom zemljom. Zemlje, u koje se naši ljudi useljuju, ne brinu se jako mnogo za svoje useljenike, zato se već o njima može posve otvoreno govoriti i pisati. U svojoj brizi za iseljenike u Americi djeluje narodnoobranbeno i»Društvo sv. Rafaela«.

2. Borba proti tuđincima. Tuđinci, što zadiru u našu interesnu sferu, i što priječe razvitak našemu narodu, jesu zapreka, koju moramo, hoćemo li doći do cilja, ukloniti ili uništiti. Upliv tuđinaca je izvanjski t. j. pritisak, što ga na nas izvode drugi izvan našeg teritorija, i unutarnji, zapreka, što je čini tuđi elemenat, koji se već udomio na našem teritoriju i toliko već osilio, da nam u našoj kući smeta. Borba proti tuđincima i svakom tuđem štetnom utjecaju je ovdje negativno, defenzivno polje, na koje smo sasvim stjerani i čim se nažalost moramo najviše baviti. O našem odnošaju prema tuđincima mora se opširnije raspraviti, za sada valja istaknuti samo to, da i ovdje treba prije svega poznavati tuđinca, onda se istom može braniti.

III. Osim ovih većinom čisto praktičnih stvari imamo pred sobom i jedan čisto idejni svijet, s kojim moramo biti također na čistu. Ako naše djelovanje hoćemo postaviti na širi temelj, onda moramo posve razjasniti

naš odnošaj prema našim po krvi i jeziku najbližim srodnicima i susjedima Slovencima i Srbima. S njima nas je vezala zajednička prošlost, veže nas sadašnjost, a vezat će nas i budućnost.

Zatim moramo od drugih učiti. Nijesmo sami na svijetu. I drugi su bili u takovim prilikama, u kakovim smo mi, pa možemo iz njihovih uspjeha i pogrešaka mnogo za sebe naučiti. Proučavajmo narodnoobranbeni rad Nijemaca, Poljaka, Čeha, Slovenaca.

Iz najnesređenijih nacijonalnih prilika došli su do svojeg ujedinjenja Nijemci i Talijani; proučavajmo i taj pokret i sve one misli, koje su ih dovele do ujedinjenja, pa ćemo i mi onda lakše doći do konačnog svojeg ujedinjenja.

Imamo cilj, za kojim idemo; moramo skupiti znanje, materijal, podatke o našoj snazi i snazi tuđinaca, onda imamo istom temelj, na kojem možemo početi raditi. Na tom temelju treba oduševljeno a l i i p r o m i š l j e n o dalje zidati, r a d i t i.

K. F i r i n g e r.

HRVATI U ZAPADNOJ UGARSKOJ.

1. Jedan osvrt.

Pisalo se po hrvatskim časopisima i o ugarskim Hrvatima, no pisci su redovito prikazivali slike od nekoliko sela hrvatskih, koje su često bile dosta nejasne; većinom su to bili razni utisci o onim krajevima, na koje su se dotični pisci namjerili. Tko bi htio pružiti potpunu ili barem primjerenu sliku onih krajeva, morao bi proći najmanje polovicu tih krajeva i u njima se dulje zadržati. Najbolje je do sada opisao ugarske Hrvate Kurelac u predgovoru »Jačkama«. On je doista u dva maha proputovao gotovo sve krajeve u Ugarskoj, gdje obitavaju Hrvati. No kako je to bilo polovicom (između 1840.—1850. godine) prošlog stoljeća, kada su prilike bile sasvim drugačije nego danas, to se i položaj tamošnjih Hrvata tijekom vremena veoma promijenio. Kurelac je pohodio Hrvate baš u ono vrijeme, kad se počela buditi nacijonalna svijest sviju naroda, a tako i Madžara. Do onoga vremena nije bilo nacijonalnih trvenja, a škola u to doba još nije bila poznata kao sredstvo za odnarodivanje pojedinih narodnosti. Do onda su živjeli Hrvati kao biljka u šumi, koja nikomu ne smeta, za koju nitko ne mari. Tada se nije računalo kod popisa pučanstva, koliko ima koje narodnosti, nego koliko ima pojedini grof kmetova. — Tada je bilo Madžarima svejedno, da li je tko Hrvat ili Madžar samo da plaća trećinu. Danas, u vrijeme nacijonalnih borba, gleda svaka narodnost, da broji što više članova. U tu se svrhu upotrebljuju sva moguća sredstva; tako rade sve vladajuće rase. U toj borbi vrijedi pravo jačega. Malene skupine narodnosti propadaju u korist kulturno jačih ili silom jačih ili oboje zajedno. Kako Madžari odnarođuju, više manje svima je poznato.

Ovako malene skupine (otoci) pojedinih narodnosti ne mogu se same oduprijeti odnarođivanju pogotovu, ako nemaju bar moralne pomoći od svojih sunarodnjaka, koji se nalaze u boljem položaju. Takvu politiku vidimo da vode sve narodnosti u Evropi osim Hrvata. Pogledajmo samo hrvatske zemlje. Tu imademo talijanske, madžarske i njemačke naseobine, koje potpomažu njihovi sunarodnjaci iz domovine. Koje narodnosti napuste ovu agresivnost, da barem očuvaju svoje u tuđini, znak je da propadaju sami u vlastitoj domovini, da sami ne znaju sebe štititi. Gledajmo Srbe! Koliko Srbi rade za svoje suplemenike, koji se nalaze u Hrvatskoj i Ugarskoj, to zna svako, premda ne trebaju za njih biti u strahu, da će izgubiti svoj jezik. A koliko su se Hrvati do sada zanimali za svoju braću u Ugarskoj, vidi se i po tom, koliko su nastojali, da ih upoznadu. Svi gotovo dosadanji izvještaji o ugarskim Hrvatima izvađeni su iz čeških ili njemačkih listova. Osim Kurelca i profesora Milčetića, koliko je poznato piscu ovih redaka, nije se još nitko podrobnije bavio običajima ili statistikom onih Hrvata. I naša bi »jugoslavenska akademija« mogla poslati kojeg ovjeka, da prouči jezik ili običaje onih Hrvata, jer među njima ima još mnogo čisto slavenskih običaja, koji se moguće više ne nalaze kod Hrvata u Hrvatskoj.

Najviše se zanimanja pokazivalo za ove Hrvate oko god. 1848. Onamo su tada dolazili ruski, poljski i češki filozofi te proučavali njihov jezik i narodne pjesme. Od Hrvata je u ono doba putovao naš Kurelac, s batinom i torbom na leđima, papirom i olovkom u ruci te je bilježio kao marna pčela narodne pjesme. S kolikom je to lju-

bavlju radio, vidi se iz opsežnog predgovora »Jačkama«.

U novije se vrijeme pokazuje nekako više zanimanja za narodno obrambeni rad, osobito u redovima đačkim. Na rad liberalnog đaštva i ne osvrćem se, jer rad toga đaštva, u koliko ga eventualno i ima, malo je poznat... U našim se redovima pitanjem narodne obrane ozbiljno bavi; no da se uzmogne i praktično raditi treba najprije znati položaj, stanje i prilike onoga naroda. U tu svrhu i donijet ćemo nekoliko statističko-informativnih članaka o Hrvatima zapadne Ugarske, koji su poznati pod imenom vodenih Hrvata.

Hrvat iz zap. Ugarske.

Protialkoholni pokret.

»Školska predavanja o alkoholnom pitanju.« Našao se i kod nas po koji učitelj ili kateheta, koji je počeo da podučaje đake o štetnosti alkoholnih pića. Kod nas se istom opažaju počeci početaka. Slovenci već rade u tom smjeru vrlo uspješno. — Pod gornjim je naslovom počela izlaziti u »Kršćanskoj školi« radnja msgr. dra J. Marušića. Dr. je Marušić poznat kao propagator apstinentske ideje. Nedavno je držao osmom razredu gospićke gimnazije niz predavanja o alkoholnom pitanju. Pri tom se služio tabelama, što su ih izdali Gruber i Kraepelin, a na kojima se prikazuju u slikama i brojkama štetne posljedice alkohola. Ta je predavanja eto počeo iznositi u »K. š.«, da na taj način potakne i uputi katehete, da se late ovog važnog posla i da porade što bolje oko iskorijenjenja narodnog zatornika.

V. Grmović.

Apstinentski znakovi. Slovenska je »Sveta vojska« dala izraditi nove znakove za potpune apstinente. Na bijelom se polju nalazi mač i palma, a među njima mali križ; pri dnu je natpis »Abstinent«. Prema tomu mogu i naši apstinenti nositi te znakove, što im i preporučujemo. Znak stoji 1 K, a naručuje se kod »Svete vojske«, Ljubljana, Alojzišče; novac se šalje unaprijed. Znakove mogu nositi samo oni, koji ne piju nikakvih alkoholnih pića, jer bi doista smiješno bilo, kada bi neko imao na prsima apstinentski znak, a u ruci držao čašu pive. Radi toga nijesu ovi znakovi za tako zvane »umjerenjake.«

Iz »Novog Života«. (God. II. br. 1.) »Novi« je »Život« imao **299** pretplatnika, među koje su uračunani samo oni, koji su pretplatu platili do konca g. 1913. Karlovac je imao najviše pretplatnika (84), dok u cijeloj Istri nema nijednog. — Bilanca rada »Društva apstinenata u Hrv. i Slav.« u g. 1913. sastoji se u ovom: društvo ima tri podružnice: na Sušaku, u Karlovcu i Zagrebu (a što je s onom u Beču?). Apstinentsko društvo u Imotskom radi zajedno s njime. Izdalo je brošure »Bogu ili đavlu« od Tolstoja i »Alkoholizam i radničko pitanje« od dra. Kiseljaka i dva letaka »Klonimo se žestokih pića!« i »Zašto smo apstinenti?« — U Spljetu je otvoren »bezalkoholni lokal.« (Kada li će ga dobiti naš Zagreb?) — U Zagrebu se priređuje »protualkoholska izložba«, o kojoj ćemo opširnije pisati, kada se otvori.

Alkohol i zločin u Bosni. U Zenici, gdje se nalazi centralna kaznionica za Herceg-Bosnu, bilo je u razdoblju od god. 1903. do 1909. godine 2205 kažnjenika, a među tima je bilo **660** pijanica. Radi ubojstva i teške tjelesne ozlede kažnjena su 1204, od kojih je **600** počinilo te zločine u pijanom stanju. Dakle je polovici krvavih zločina uzrokom piće.

Naši gostioničari. Vrlo je interesantno promatrati držanje gostioničara i ostalih prodavalaca alkoholnih pića prema apstintskom pokretu. U državama »staroga kova«, u kojima se čini, da nije glavnom svrhom blagostanje cijeloga naroda, tamo im ide dobro i predobro, jer se mogu služiti svim dopuštenim sredstvima pri fabriciranju svakovrsnih vina i rakija, pri trovanju i guljenju naroda. U modernim državama, u kojima je

uznapredovala apstinentska ideja i koje pravo shvaćaju svoju svrhu, u njima se više cijeni zdravlje i gospodarsko blagostanje cijeloga naroda nego preveliko bogatstvo nekolicine, koje je na štetu narodu. Širenjem apstinetskih ideja i provođenjem apstinetskih načela ne uništuje se nijedan stalež, pa ni stalež gostioničarski, t. j. ne nanosi im se tolika šteta, da bi im kao osobama bio ugrožen opstanak. Kao što su svi društveni odnošaji zakonom normirani, tako bi i ovdje trebalo postaviti zakone, koji bi odgovarali duhu vremena i svrsi države. Kao što je prodavanje otrova zakonom ograničeno, a to je učinjeno i s ljekarijama, zašto uživa jedini alkohol toliko privilegija?! Premda je u Engleskoj, Švedskoj i drugdje ograničeno prodavanje alkoholnih pića upravo na minimum, ipak se ondje baš time pokazao u svakom pogledu veći napredak; baš je time poraslo blagostanje. A tako bi bilo i kod nas. Ali to ne bi bilo svakom pravo, a osobito ne slavonskim židovima. Najboljim je dokazom skupština »Saveza hrv. gostioničarskih i krčmarskih zadruga«, koja je držana lani u Zagrebu. U ono se vrijeme raširila vijest, da kani ministar trgovine Boethy da provede nedjeljni počinak u gostionama, krčmama i kavanama, ideju, kojom se već prije bavilo i Wekerlovo ministarstvo. Proti tomu su se uzbunili madžarski gostioničari, pa su pozvali i svoje hrvatske kolege, da isto učine. I digoše se naši Schmidti i Sterni i održaše skupštinu. Što će biti, — vidjet ćemo.

Zanimivo je, da su nekoliko mjeseci iza toga držali bosanski gostioničari skupštinu u Sarajevu, gdje su se obratili na vladu, da snizi na minimum podijeljivanje licencija za otvaranje gostiona, krčama i sl. Za razlog navode konkurenciju loših i patvorenih te po tom jeftinijih pića dobrim pićima. Hoće sami da dobiju »Judin novac«, da ne moraju dijeliti s drugima. Konkurencija!

Vijesti i poruke.

Za širenje katoličke štampe. Naše se đaštvo oduvijek pokazivalo revnim u širenju katoličke štampe, to je i danas, pa gotovo da ne bi bilo ni nužno spominjati drugovima taj apostolat s obzirom na širenje štampe. Naši su pojedinci za štampu činili mnogo. No ne smijemo tu agitaciju ograničiti jedino na pojedince. U svakoj organizaciji (bilo to srednjoškolskoj ili akademskoj) neka se uredi sabiranje prinosa od 6 fil. mjesečno na učesnički blok Pijeva društva. Osim toga neka se nađe svuda još po jedan drug, komu će biti na brizi promicanje štampe. On neka je glavni povjerenik, a drugi neka mu pomažu. Pretstavništvo je na zadnjoj svojoj sjednici zaključilo, da svako naše društvo izabere jednog pouzdanog povjerenika za 2. br. almanaka. Naše kolo«, što će se doskora raspačavati. Podjedno upozorujemo drugove na novi književni list »Hrvatsku Prosvjetu«, što je izdaje »Kolo hrvatskih književnika« u Zagrebu.

Pokrajinski sastanci. I ove se godine imadu da održe pokrajinski sastanci za veliki praznika i pouzdanički sastanak. Svake treće godine naime biva opći sastanak svega našega đaštva. Stoga je pretstavništvo zaključilo, da naša pokrajinska društva »Pavlinović«, »Dobrila« i »Martić« prirede i ove godine pokrajinske sastanke, pa se sva briga oko priredbe tih sastanaka prepušta spomenutim prosvjetnim društvima. Glede pouzdaničkog sastanka i glede sastanka za banovinsko đaštvo kao i za ostale sastanke sve će biti pravovremeno drugovima javljeno.

Hrv. kat. akad. prosvj. društvo »Pavlinović« moli sve one članove, koji do sada nijesu odgovorili na pismo poslano im od tajnika, da to čim prije učine. One pak, koji pisma nijesu ni dobili, molimo, da jave svoje boravište. Svi članovi društva, koji plaćaju godišnju članarinu, imaju pravo na društveno glasilo »Mladost«. Stoga oni, koji je ne dobivaju, neka jave upravi svoju adresu. Upozoravamo pak drugove i ostale cijenjene pretplatnike »Mladosti«, da list ovu godinu još nije izašao radi slagarskog štraj-

ka. Čim ovaj mine, list će redovito početi izlaziti.

Uprava »Pavlinovića.

Dvomjesečni izvještaji. Ima ih, koji su vrlo redoviti i točni, a ima ih, koji šalju neredovito; konačno ih ima i takovih, koji uopće ne šalu izvještaja o dvomjesečnom radu. Pozivamo drugove, da budu doista disciplinovani, pa da ove upravo elementarne dužnosti vrše zdušno i u redu. Mi ćemo u slijedećem možda broju konstatirati sve nemarnjake. I akademska, prosvjetna i bogoslovna društva neka pošalju sekretarijatu izvještaje o radu.

Članarina. Tko je uopće i pomislio na nju dosada ove godine, a kamo li je platio? Kao da je nikad nije bilo i kao da se nikad nije ni plaćala. Tražimo dakle, da akad. društva, zborovi i organizacije što prije potpuno zadovolje svojoj dužnosti i plate članarinu.

DOPISI.

ZAGREB. S hrvatskog sveučilišta. U zadnje se doba kod nas zbilo više događaja, koji su nužno izazivali sveučilišnu omladinu, da rekne svoju, ali ona je kod toga ostala ipak mirna, apatična, živjela je u mrtvilu kao ono pred dvadesetak godina. Bilo je momenata, gdje je trebala dići svoj jednodušni glas, ali... od sto glasa, glasa čuti nije.

Nego drugdje je zato bila zaposlena omladina. Muči se, kako će se grupirati u što više manjih grupica. Kad treba zajedničku kakovu akciju povesti, dobivate odgovor od svake gotovo grupe... vidjet ćemo se sami na djelu. I ostaje sve — bez djela! Da, muče se i grupice da dokumentiraju svoj opstanak izadavanjem svojih listova.

Do sada su, kako je već poznato, bile tri đačke grupe na univerzi: kat. đaštvo, pravaši odnosno mladohrvati i naprednjaci, koji se evolviraše u »nacijonaliste«. Pravaška je grupa imala svoje glasilo »Mladu Hrvatsku«, mi »Luč«, a naprednjaci »Hrv. đak« pa »Val«. Od tih listova ostade na životu jedina »Luč« i za vrijeme komesarijata, što se ima zahvaliti jedino našoj organizaciji i gvozdenoj disciplini. »Mlade Hrvatske« je sporadički po koji broj osvanuo i više ništa. No desilo se, da se početkom ove šk. godine okupiše pravaši t. zv. milinovci u klub »Kvaternik«, a klub »Kumičić« osta klubom mladohrvata. Ali eto nevolje! Na glavnoj skupštini »Kumičića« izrazi dobar dio Kumičićevaca predsjedniku nepovjerenje, jer da hoće učiniti taj klub stafažom frankovluka i istupiše kao »pravi« mladohrvati želeći osnovati novi klub. Tako su eto 3 grupe pravaške: milinovci, frankovci i mladohrvati. Prva grupa (»Kvaternikovci«) izdat će 1./II. prvi broj svojega glasila »Pravaš«; predsjednik »Kumičića je urednik »Mlade Hrvatske«, a disidenti iz Kumičića kane izdati opet svoje glasilo. I »nacijonalisti« žele također imati svoje glasilo, te bi »Glas Juga« imao naskoro izaći. No znatiželjni smo, ne će li i kod njih uslijediti uobičajeni proces cjepkanja. Govori se, da su već i pocjepkani u radikalne nacijonaliste i umjerenije. Nisu li i to zlobni jezici i naklapanja?

Prema tomu bi bilo sada 5 strogo đačkih listova, listova, koji dokumentiraju opstanak 5 grupa! No bojimo se, da neki od ovih listova ne budu tako kratka života, si licet parva componere magnis, kao oni kukci, što se jutrom legu, da u veče poginu...

—d—

PRAG. »Dan« za reciprocitet hrvatskoga sveučilišta. Nije u Pragu sve onako, kako se obično kod nas misli. Istina tu stoluje prof. Masařyk, duhovni ćaća naših bivših naprednjaka, sada nacijonalista, no ipak se je i u Zlatnom Pragu kat. pokret razvio. Ima društava katoličkih među građanstvom i đaštvom. Češki kat. akademičari okupljaju se u društvu »Češka liga akademicka« (Glasilo im je »Studentska Hlidka«), a Slovenci imaju svoj »Dan«. Mi Hrvati još nemamo ovdje svoga katoličkog društva. (Inače opstoji u Pragu društvo hrv. ak. »Hr-

vatska« i »klub Hrvata i Srba tehničara«). Što nas je kat. akademičara, članovi smo ili »Lige« (u »Ligi« je jedan Hrvat) ili slovenskog »Dana«. Tu nas ima četvorica.

Nije mi svrha da općenito govorim. Tek hoću da izvijestim o zadnjem prijateljskom sastanku »Dana« (21. I. 1914.) i o mislima, koje su tamo iznesene. Tema raspravljanja bilo je pitanje slovenskog sveučilišta. Predsjednik je u kratko ocrtao predmet, o kojem će se govoriti i postavio pitanja: 1. Da li se ima tražiti posebno slovensko sveučilište« i 2. »Gdje da se zahtjeva njegovo sjedište«. Razvila se duga i živahna debata, iz koje se razabralo, da većina misli ovako: posebnog slovenskog sveučilišta ne treba zahtijevati, nego samo reciprocitet zagrebačkog, gdje već i onako imaju pravo predavanja dva Slovenca (Vošnjak i Ilešić). Tim bi se ujedno postiglo i nešto za zbliženje Hrvata i Slovenaca. Slovenci bi se imali više brinuti za osnivanje građanskih, obrtnih i gospodarskih škola, da se narod materijalno podigne. Kad bi se pak jedamput pokazala potreba, da se uz zagrebačko osnuje još jedno jugoslavensko sveučilište, svakako bi za to bio najzgodniji Trst.

Nabačeno je i pitanje slovenskih katedra na praškom i lavovskom sveučilištu, no i ta se misao pokazala nezgodnom, jer nije li mnogo naravnije da Slovenci idu u Zagreb, koji im je bliži i gdje se može i s l o v e n s k i predavati, dok to u Pragu i Lavovu ne bi moglo biti. Zagreb je bliži ne samo od ta dva grada, nego je za dio Slovenije (kad se dovrše neki željeznički spojevi) bliži i od same Ljubljane.

Tako eto misle braća Slovenci i pomažu nam u borbi za prava hrvatskoga sveučilišta.

Slavoljub.

S GRADAČKOG SVEUČILIŠTA. I odviše je poznato, tko dandanas pašuje na sveučilištima katoličke Austrije. Židovi i negatori svake pozitivne religije. Znali smo odavna, da čovjek katoličkog osvjedočenja ne može **radi** liberalne tolerantnosti ni da pomisli na profesorsku katedru, znali smo, da je to monopol židova i židovskih prijatelja. No da će se moderni mislioci plašiti najaktuelnijih danas katoličkih djela, da će im zatvoriti vrata sveučilišnih biblioteka, tomu se ipak nijesmo nadali. Toliko smo tolerantnosti i objektivnosti a priori liberalcima pripisivali. No ipak gradačka universitetska knjižnica uza sve to što su mnogi to tražili, nema glasovitog djela S. J. Ericha Wasmanna: Die moderne Biologie und Entwicklungsgeschichte! Ovo je djelo jedino svoje vrsti, kojemu su i najveći descendenti priznali znanstvenu vrijednost. Pater Wasmann je učenjak, koji se može bez sumnje mjeriti s najvećim korifejima modernih bioloških teorija. To mu priznaju mnogi objektivni mislioci (citirajući ga i nazivljući »neumornim radenikom« itd.) kao Weismann, Haustein, Guenther, a i sam mu E. Haeckel indirekte priznaje zoološku spremu, kad ga u tome postavlja čak nad jednim — Reinkeom. Ipak Wasmannovog glavnog djela u gradačkoj sveučilišnoj knjižnici nema, pa nema. Međutim Haekelove »Svjetske zagonetke« i Büchnerova »Sila i tvar«, ti po sudu ozbiljnih ljudi fantastičko-tendenciozni produkti njihovih duša, nalaze se valjda u više eksemplara. E, pa živjela tolerantnost i ozbiljnost moderne znanosti! Potomstvo će se bez sumnje ironično smijati, kad bude listajući povijest i o tome čitalo. **med. B.**

SARAJEVO. Apstinentska sekcija.

Sve polako. Hrvatsko se đaštvo ne zadovoljava više, da se samo naziva Hrvatima, i da u tom ne zaostaje za Srbima, koji već prilično shvaćaju ideju apstinence. I mi smo eto jedini od hrvatskih đaka, koji imamo apstinente. Malo po malo koračamo napred. Prije $1^1/_2$ god. dobili smo apstinentsku sekciju.

Shvatili smo svoju prvu zadaću, da se mi apstineti upoznamo, da znamo jedni za druge. I zato bi željeli da se i druge apstinentske sekcije dopisuju s nama, pa makar i jedamput semestralno. (Adresa: Ante Odić, VI. gimnazijalac, Sarajevo). To dopisivanje ima svrhu da oživi naše sastanke.

Željeli bi, da i naš »Apstinentski Savez« — prema odluci trsatskog sastanka — što prije provede zaključke njegove!

Čitam u »Novom životu«, da se koncem siječnja otvara u Zagrebu stalna antialkoholna izložba; i inače iz »Novog života« vidi se priličan uspjeh karlovačkih apstinenata. Apstinencija u našoj domovini nalazi i među socijalistima odziva, a pogotovu je široko polje rada našim ljudima. Napred za apstinencu!

Bratski pozdrav **A. O.**

SENJ. Naša kongregacija. Lanjske godine bila je naša kongregacija na rubu propasti, naši već protivnici zapjevaše nad njom »Miserere«. I sami smo mi mislili, da se već ne će naša kongregacija nigda uzdignuti. Ali se pokazalo, što može sloga i rad. Naša kongregacija uzdigla se ove godine do vrhunca. Sada ima u njoj preko 60 članova, imamo i svoje tambure, koje su se ove godine do temelja popravile. Onda ima lijepu knjižnicu, punu krasnih djela naših najboljih književnika, a ima i stranih.

U samoj su kongregaciji 3 sekcije i to: euharistička, literarna, koja ima svake subote sastanak, na kojem se predaju lijepa i vrlo poučna predavanja, i glumalačku sekciju, koja također ima svaki mjesec po jednu lijepu zabavicu, na čelu joj je drug I. Halili. Osim toga izdat će ove godine »Almanak đačke kongregacije« za koji se već sabiru radnje. Molili bismo naše vjerne drugove, da se pretplate na ovaj naš almanak, jer eksistencija almanaka stoji u materijalnom pogledu, a ni radnja ne ćemo odbiti. (Predplata 60 f.) Radnje i pretplata neka se šalje na đačku kongregaciju (Konvikt, Senj.). **J. M.**

Op. ur. Taj almanak ne će valjda biti štampan; a nije zgodno, da u njem budu radovi drugih kat. đaka izvan senjske kongregacije. Ne bili kongregacija mogla izdavati svoj litografirani listić? — K. —

BANJALUKA. Glas s naših strana. Na Immaculatu priredili smo uspjelu svečanu akademiju uz predavanje i nekoliko glazbeno-deklamatorskih točaka. Tom je prilikom istupio naš tamburaški zbor »Mahnić.« Sama zabava vrlo je zadovoljila presv. biskupa o. Garića, pokrovitelja akademije. Lani nijesmo imali nikakve posebne apstinentske sekcije, jer smo gotovo svi bili apstinenti. I ove je godine velika većina članova naše organizacije apstinetska, ali smo ipak osnovali sekciju, da se i za nas čuje i znade. Pošto nije naša organizacija mnogobrojna, to ne će imati apstinentska sekcija svojih posebnih sastanaka, nego će rješavati svoje stvari na skupnim sastancima. Zasada nas ima 6 članova. — U Banjaluci je uhvatio korijen pokret proti alkoholu, pa je nade, da će se lijepo širiti. **M.**

Iz carstva tmine.

»Hrv. Pokret« — Božić — i Mithra. Kaošto »H. Pokret« u ostalim svojim rubrikama pravi atentat na zdrav razum, tako se protiv njega urotio i u rubrici »Historički koledar«.

Eto, kako »Pokret« historički špekulira: »Svetkovanje kršć. Božića nalazi svoj korjen u kultu Mitre, azijskog muškog božanstva, koje je značilo pobjedu svjetla. Lupi par nedokazanih fraza i stvar je gotova: dakle je Božić nastavak kulta boga Mitre!

»Pokret« je međutim i onako profaniran i faktično »contemptibilis specie«, da bi se dao od njega povesti, da ga znanstveno razoružam, no pošto držim, da je ova notica originalna Trstenjakova ili kakvog M. Maurenbrächera, koji se preveć razbacuje tobožnjim svojim naučnim uvjerenjem (pokazao je O. P. Vlašić kakvo mu je, sp. Seraf. Perivoj, Vrhbosnu, Kat. List, i t. d.).

Bezobrazno je u tako važnim stvarima, kao što je nabačena Pokretova tvrdnja (o čijoj važnosti oni možda i ne sanjaju) ovako neznanstveno i nedokazano van izlaziti.

U takvim se problemima mora operirati ipak barem s kakvim takvim znanstvenim aparatom. Je li logički, kada recimo Trstenjak pravi ovakvi silogizam odnosno apsurd: »Perzijsko mišljenje o Mesiji sličn'o je onomu u Bibliji. Utjecaj je očit«?! Ovu sam drzovitu apsurdnost t. j. Trstenjakovo »naučno uvjerenje« (sp. Predgovor str. 4.) doslovno citirao (isp. Trstenjak, Biblija u svjetlu istine i morala, Zgb. 1913. str. 109.). Isto tako čini i »Pokret«. Iz one notice nužno izlazi opet ovaj apsurd: Bog se je Mitra slavio 25. prosinca — Božić se slavi 25. prosinca — »dakle je Božić nastavak kul-

ta Boga mitre.« Nije li to doista atentat na zdrav razum?

Bilo ih je doduše, koji su htjeli kršćanska misterija izvesti iz mithracizma t. j. novije forme zoroastrizma, kojise proširio u rimskom imperiju tamo negdje između 2. do 4. v. (ako n. pr. Cumont, d Ales etc.) no ako i ima vanjskih sličnosti, nemaju te dvije vjere apsolutno ništa zajedničko.

Da se nije moglo dogoditi, te bi jedna religija u našem slučaju kristijanizam primio što od mithracizma, vidi se već odatle, što su bile neprijateljske jedna naprama drugoj. Julijan Apostota n. pr. po amfiteatrima ubija kršćane, a ipak je štovatelj Mithre. Kada se je nadalje kristijanizam počeo širiti po Perziji, svi su se silno digli, na nj, jer se apsolutno kosio i bio tuđ religiji ondješnjih naroda, koji su štovali Mithru (Sp. J. Labour, Le Christianisme dans l Empire Perse, Paris 1904. ch. II.—III. kod Tanquereya, Synopsis theol. dogm. fund. ed. XIV. Parisiis 1911, p. 161. sq.).

Sigurno je, da je božićna svetkovina već egzistirala u Rimu za pape Liberija (352.—366.) (Isp. Ambros., De virg. 3, 1.), a po staroj tradiciji (Sp. August., De Trinit. 4, 5.) daleko prije. Duchesne izvodi na temelju »Depositio martyrum« i »episcoporum«, što se je slavilo 25. i 27. Dec., da se je božićna svetkovina slavila već u 3. st. (Bulletin critique 1890. p. 41. i dalje.).

Uostalom iz datuma se ni izdaleka ne smije tako zaključiti, kako je »Pokret« protiv svih logičkih pravila zaključio. Već sv. Oci primjećuju, da se Božić slavi u zimskom solsticiju, kad je dan najkraći, a noć najduža, u znak velikog mraka u ljudskoj spoznaji, koja je zalutala u bezboštvu i mnogoboštvu (Isp. Greg. Nyss. Opp. III., 340, August., Sermo 190. n. 1.). S tim tumačenjem smijemo ozbiljno računati, pogotovo kad imamo na umu, da je cijela crkv. godina i sve svetkovine pune značenja.

Mi imamo nadalje primjera, kako je kršćanstvo uvodilo raznovrsnih liturgičkih propisa lih u tu svrhu, da reagira nekršćanskim ili protukršćanskim utjecajem no opet ništa nije uvodilo novo, pogansko, što samo već nije u sebi sadržavalo. Što će »Pokret« izvesti jednak zaključak i iz najnovijeg štovanja pres. Srca Isusova? Odakle je taj svetac uzet? I njega kao takvog nije poznavao recimo srednji vijek, dakle je uzet iz koje druge religije? S toga se možemo posve mirno priključiti Kellneru (Heortlogie 112.), koji iz Ciprijana (De orat. dom. c. 35.) i Ambrozija (Serno 7, 1, 3.) zaključuje, da su kršćani formalno počeli svetkovati dogmu narođenja Isusova, njima inače već otprije iz sv. knjiga i vlastitog iskustva poznatu, na ustuk slave Rimljana dana 25. pros. kao dana porođaja sunca — »natalis solis«. (cfr. Hergenröther, Handbuch d. allg. Kirchengeschichte, V. aufl. Freib. Br. 1911. S. 338, 3.).

Ako ćemo dakle uzeti i ovu najtolerantniju hipotezu, opet je posve nešto drugo, nego kad »Pokret« kaže, da je Božiću korjen kult Mithre i da je Božić samo nastavak toga kulta. Korjen je posve nešto drugo nego povod. Možebit je dao i kult Mithre povoda, te je ustanovljena božićna svetkovina, no protivno je cijeloj tradiciji najstarijih otaca i svakom znanstvenom istraživanju, da bi se Božić evolvirao iz Mithrinog kulta, kao svog korjena, kako bi to »H. Pokret« htio, dok je opet nešto sasvim desetoga hipoteza, jer se u tom pitanju do danas još nijedno mišljenje nije moglo dići iznad puke hipoteze od znanstvenog rezultata, kako ga »Hrv. Pokret« svojoj publici servira.

Svakako se veselimo, kad vidimo, kako se u borbi protiv nas jedan »H. Pokret« mora služiti oružjem tako niskog znanstvenog i intelektualnog niveaua, no žao nam je zavedenih krštenih duša, pa stoga ovo i iznijesmo. Dobri su ljudi već počeli govorkati, da se je »H. Pokret« otkad je postao koalicionaško političko glasilo malo opametio; no kako vidimo ve iz njegovog »hist. koledara« bio je ovaj sud preuranjen. Već se tuži na njega i (n. pr. 1914., br. 1.) rođeni njegov otac, stari »Obzor«, kad mu predbacuje, da za volju svojih abonenata napada vlastitog svog »ćaćka«. Ova nam »Obzorova« tužba osvjetlava »Hrv. Pokret«, koji misli, da i u znanstvenim stvarima može za volju abonenata prekrajati istinu.

I. E. theol.

Tisak Hrvatske Tiskare d. d. u Zagrebu.